

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ BÖLÜMÜ
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI**

**İLKÖĞRETİM 2. KADEME TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA
BECERİSİNİN ÖNEMİ VE GELİŞTİRME YOLLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hacı Ahmet ŞİMŞEK**

**Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Fahri TEMİZYÜREK**

Ankara, 2004

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hacı Ahmet ŞİMŞEK'e ait "İlköğretim 2. Kademe Türkçe Öğretiminde Konuşma Becerisinin Önemi ve Geliştirme Yolları" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. İsmet ÇENİLOĞLU
İsmet Çeniloğlu

Üye Doç. Dr. Murat ÖZBAŞ
Murat Özbaş

Üye Yrd. Doç. Dr. Fehri Tanızyönel
Fehri Tanızyönel

ÖZET

Konuşma isteği insanoğlunun yaratılışından beri var olan bir istektir. Bu beceri geliştirildiği zaman insanlar arasında iletişim daha kolay sağlanır. Konuşma becerisi küçük yaşlardan itibaren oluşmaya başlar ve örgün öğretim kurumlarında da düzenli bir şekilde geliştirilmeye çalışılır.

Bu çalışmada ilköğretim ikinci kademesinde konuşma becerisinin önemi ve geliştirme yolları ortaya konmaya çalışılmıştır. Öncelikle Türkçe öğretiminin genel amaçları ve temel dil becerileri olan okuma, dinleme, yazma ve konuşma eğitimine değinilmiştir.

Dil, iletişim ve konuşma kavramları genel olarak açıklandıktan sonra konuşma becerisi çeşitleri ve unsurlarıyla ele alınmıştır. Konuşma bozuklukları ve kusurları tespit edildikten sonra konuşma ve beyin ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Konuşmanın sosyal hayatla ilişkisi üzerinde durularak ilköğretim ikinci kademe öğrencileri açısından etkili ve güzel konuşmanın önemi vurgulanmış sonra bu beceriyi etkileyen faktörler ele alınmıştır.

İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerilerini geliştirmek için yapılabilecek çalışmalar konusunda öneriler sunulmuştur. Bu çalışmalar içerisinde öğrencilerin tasvir yeteneklerinin geliştirilmesi amacıyla çeşitli sözlü tasvir çalışmaları; okunulan bir kitap, seyredilen bir film veya televizyon programı üzerine konuşma; atasözlerini, özdeyişleri açıklama; öğrencilere meraklarını, yaptıkları bir nesneyi, gelecekle ilgili düşüncelerini ve ülkemizin sorunlarını anlattırma; tanışma, tanıştırma konuşması; adres sorma, adres verme; bir yeri tarif etme, telefonla konuşma, görüşme, bir kişiyi tanıtma, açış, takdim konuşmaları, canlandırma ve oyun çalışmaları yer almaktadır. Bu hazırlıksız konuşma çalışmalarının yanı sıra hazırlıklı konuşmanın evreleri ve bu tarz konuşmaların nasıl yapılacağı da örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Desire for talking has been existed since mankind is created. If this skill is developed, people can communicate easily. This education should be given to the children at primary school.

In this study, the importance of speaking skill at the second part of the education and the ways how to develop it are tried to be explained. First of all, the general aims of Turkish teaching and teaching the skills of reading, writing, listening and speaking are mentioned.

After the language, communication and the concepts of speaking are explained generally, speaking skills with its varieties and the elements are dealt with. After speaking disorders and faults are expressed, its relation with the brain is dealt with.

The relation of speaking with the social life is mentioned. After the importance of speaking well and impressively are explained, the factors that effect this skill are dealt with.

The study to develop the secondary school students' speaking skill is offered. This study, to develop description skills of students includes some kinds of verbal description exercises; talking on a book, a film or a TV program; asking students to explain a proverb, a saying, to tell about the curiosity of students, the objects they have been created, the opinions about the future and the problems of Turkey; greeting; asking for an address, giving an address; expressing how to go somewhere, talking on the phone; interviewing, describing a person; opening and presenting speaking, acting exercises and skill games. In addition to the exercises of unprepared speaking, the parts of speaking with preparation and how to prepare a speech are tried to be explained with examples.

ÖN SÖZ

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olarak ele alınan “giriş” bölümünde araştırmanın amacı ve önemi açıklanarak, sayıtlar ve sınırlamalar ortaya konulmuştur. İkinci bölümde temel dil becerileri anlatılmış ve konuşma becerisinin bu beceriler arasındaki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde dil, iletişim ve konuşma kavramları detaylı bir şekilde açıklanarak birbirleriyle olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerilerini etkileyen faktörler ele alınmıştır. Beşinci bölümde öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Son bölüm olan “sonuç” bölümünde ise konuşma becerisini geliştirmeye yönelik önerilerde bulunulmuştur. Yazım usul ve esaslarında TDK 2000 tarihli İmlâ Kılavuzu esas alınmıştır.

Bu çalışmanın ortaya konmasında birikimleri ve deneyimleri ile bizlere yeni ufuklar açan başta danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Fahri Temizyürek olmak üzere değerli hocalarımıza, desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Fatma Şimşek’e ve beni bugünlere getiren ağabeyimle anneme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
1. BÖLÜM	
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	2
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Sayıtlılar.....	2
1.4. Sınırlamalar	3
2. BÖLÜM	
2. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN UNSURLARI.....	4
2.1. Okuma Becerisi	6
2.2. Dinleme Becerisi	8
2.3. Yazma Becerisi	9
2.4. Konuşma Becerisi	10
2.5. Konuşma ve Dinleme İlişkisi	10
2.6. İlköğretim 2. Kademe Türkçe Öğretimi Programında Konuşmanın Yeri	11

3. BÖLÜM

3.DİL, İLETİŞİM VE KONUŞMA	37
3.1. Dil.....	37
3.2. İletişim	38
3.2.1. Sözlü İletişim.....	39
3.2.2. Sözsüz İletişim	40
3.2.3. Yazılı İletişim	40
3.2.4. İletişim ve Dil	41
3.3. Konuşma	42
3.3.1. Konuşma Çeşitleri	42
3.3.2. Konuşmanın Unsurları	43
3.3.3. Konuşmayı Engelleyen Unsurlar.....	51
3.3.4. Konuşma Bozuklukları	53
3.3.5. Konuşma Kusurları	54
3.3.6. Konuşma ve Beyin.....	55

4. BÖLÜM

4. İLKÖRETİM 2. KADEME ÖĞRENCİLERİNDE KONUŞMA BECERİSİNİN ÖNEMİ.....	58
4.1. Etkili ve Güzel Konuşmanın Önemi	58
4.2. İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinin Konuşma Becerisini Etkileyen Faktörler	60

5.BÖLÜM

5. İLKÖĞRETİM 2. KADEME ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA BECERİSİNİ GELİŞTİRME YOLLARI	63
---	-----------

5.1. Öğrencilerin Doğru ve Düzgün Konuşabilmesi İçin	
Yapılabilecek Çalışmalar	63
5.1.1. Öğrencilerin Tasvir Yeteneklerinin Geliştirilmesi İçin	
Yapılabilecek Çalışmalar	64
5.1.1.1. Öğrencilere Gördükleri, Bildikleri Bir Yeri	
Anlattırma Çalışması	64
5.1.1.2. Yaşadıkları veya Tanık Oldukları Bir Olayı	
Anlattırma Çalışması	68
5.1.1.3. Tanıdıkları veya Gördükleri Bir Kimseyi, Canlıyı ya da Aleti	
Anlattırma Çalışması	76
5.1.1.4. Okunulan Bir Kitap Üzerinde Konuşma	78
5.1.1.5. Seyredilen Bir Film veya Televizyon Programı	
Üzerine Konuşma	81
5.1.2. Atasözlerini, Özdeyişleri (Düzeylerine Uygun)	
Açıklama Çalışmaları	82
5.1.3. Öğrencilere Meraklarını Anlattırma Çalışması	82
5.1.4. Kendilerinin veya Bir Başkasının Yaptığı Bir Nesneyi ya da Aygıtı	
Anlattırma Çalışması	83
5.1.5. Gelecekle İlgili Düşüncelerini Anlattırma Çalışması	83
5.1.6. Ülke Sorunlarını Anlattırma Çalışması	83
5.1.7. Tanışma, Tanıştırma Konuşması	84
5.1.8. Adres Sorma, Adres Verme, Bir Yeri Tarif Etme Çalışması	84
5.1.9. Telefonla Konuşma Çalışması	85
5.1.10. Görüşme Çalışması	86
5.1.11. Bir Kişiyi Tanıtma Çalışması	87
5.1.12. Açış, Takdim Konuşmaları	87
5.1.13. Canlandırma Çalışmaları	88
5.1.14. Oyun Çalışmaları	90
5.2. Öğrencilere Sözlü Kompozisyon Yaptırma Çalışması	93
5.2.1. Konuşmada Başarılı Olmanın Kuralları	93
5.2.1.1. Konuşma İle İlgili Hazırlık	94

5.2.1.2. Konuşma Öncesi Hazırlık	96
5.2.2. Münazara.....	102
5.2.3. Konferans	104
5.2.4. Tartışma	104
5.2.5. Açık Oturum.....	104
5.2.6. Panel, Forum	105

6. BÖLÜM

SONUÇ.....	106
-------------------	------------

KAYNAKÇA.....	111
----------------------	------------

1. BÖLÜM

1. GİRİŞ

İnsanlar birbirleri ile çoğunlukla konuşarak anlaşırılar. Birbirlerini doğru bir biçimde anlamaları için de birbirlerine meramlarını doğru bir şekilde anlatmaları ve doğru bir şekilde dinlemeleri gerekir.

Gelişen ve değişen dünyada bilginin önemi giderek daha da fazla artmaktadır. İnsanoğlunun bu baş döndürücü değişim hızına ayak uydurabilmesi için bilgiyi doğrudan alması veya doğrudan aktarması gerekmektedir. Bu da insanların çoğunun konuşarak anlaştığı düşünülürse konuşma becerisini geliştirerek olur.

Konuşma becerisi insanın doğuştan sahip olduğu bir beceridir. Fakat bu doğuştan gelen beceri onun günlük hayattaki iletişim faaliyetlerine yetmemektedir. Dünyanın birçok ülkesinde ana dili dersleri içerisinde anlatım çalışmalarına yer verilmekte çocukların konuşma becerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye’de de konuşma becerisini geliştirme çalışmaları ilköğretim okullarında Türkçe dersleri içerisinde yapılmaktadır. Özellikle ilköğretim ikinci kademedede bu becerinin önemi daha da artmaktadır. Çünkü öğrenci bu çağlarda daha fazla kendini ifade etme ihtiyacı duymakta, sosyalleşmesi daha da artmaktadır.

İlköğretim ikinci kademe (6, 7 ve 8. sınıflar) Türkçe dersi programında konuşma eğitimi anlatım eğitimi içerisinde yer almış ve bu beceriyi geliştirmek için birçok amaçlar tespit edilmiştir. Türkçe dersleri bu amaçlar çerçevesinde işlenir.

Bu çalışmada ilköğretim ikinci kademesindeki öğrenciler için konuşma becerisinin önemi ortaya konulmaya çalışılmış ve bu becerinin geliştirilmesi için öğretmenler tarafından okulda uygulanabilecek birtakım çalışmalar önerilmiştir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

1. Konuşma becerisinin Türkçe öğretimindeki yerini ve önemini ortaya koymak,
2. Konuşma becerisinin öğrencinin sosyalleşmesine olan etkilerini ortaya koyabilmek,
3. Konuşma becerisini geliştirmeye yönelik çeşitli etkinlikler, çözüm ve öneriler sunmak.

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Daha önce de ifade edildiği gibi insanlar arasındaki iletişimin büyük bir kısmı konuşarak gerçekleşir. İnsanların doğru iletişim kurabilmeleri de doğru konuşmalarına bağlıdır. Diğer bir ifade ile konuşma insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir.

İnsanların sosyalleşmeleri ve akademik başarı sağlamaları için gerekli birçok beceri ilköğretim çağında kazanılır. İlköğretim öğrencilerinin kazanmaları gereken becerilerden biri de konuşma becerisidir.

Bu araştırma ile konuşma becerisinin önemi detaylı bir şekilde ortaya konulacak, geliştirme yolları sunulacaktır. Ayrıca Türkçe öğretimine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

1.3. SAYILTLAR

1. Konuşma becerisi insan hayatında önemli bir yere sahiptir.
2. Konuşma becerisinin geliştirilmesinde ilköğretim çağı oldukça önemlidir.
3. Öğrencilerin konuşma becerilerinin gelişmesinde Türkçe dersinin büyük katkısı vardır.
4. Öğrencilerin konuşma becerilerinin gelişmesinde aile, öğretmen, çevre ve okulun büyük önemi vardır.

1.4. SINIRLAMALAR

1. Araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları içerisinde ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerileri göz önüne alınmıştır.
2. Türkçe öğretiminde konuşma becerisinin önemi etraflıca ortaya konulmaya çalışılmıştır.
3. Konuşma becerisinin diğer dil becerileriyle (okuma, yazma, dinleme) olan ilişkisi göz önünde bulundurulmuştur.

2. BÖLÜM

2. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN UNSURLARI

Dil kültürün önemli öğelerinden biri olduğuna göre Türkçe de Türk kültürünün önemli bir ögesidir. Türkçe öğretimi ülke meseleleri arasında önemli bir yer tutar. Çünkü “Türk milletinin en büyük varlığı; nesilleri ve fertleri arasındaki en kuvvetli bağı; bilgi, duygu ve düşünce dünyası Türkçedir” (Duman, 1998: 413).

“Dil eğitiminin temel amacı, insanların düşünme ve iletişim becerilerini geliştirmektir” (Özbay, 1997: 34). Bu sebeple ana dili eğitimi sadece kültürel açıdan değil aynı zamanda kişisel gelişim açısından da çok önemlidir. “İletişim çağında yaşamakta olan insanın hayattaki başarısı, dil becerilerinin gelişmesine bağlıdır” (Özbay, 1997: 34). Bunların yanı sıra kişinin düşünce ufğunun genişleyip, yeteneklerinin ortaya çıkması ve bu yeteneklerin doğru yönlendirilmesi de dilin doğru kullanılmasına bağlıdır (Duman, 1998).

Ana dili bireylerin hem evrene bakış açılarını belirler hem de düşünce ufuklarını oluşturur ve değiştirir. Birey sadece kendi dilinde doğru düşünebilir. Ana dili ne kadar zengin olursa bireyin düşünce ufku da o kadar genişler (Özdemir, 1983).

Okullarda Türkçe öğretiminin iki yönü vardır. Bunlar; anlama ve anlatmadır. Anlama okuma ve dinleme becerilerini, anlatma da konuşma ve yazma becerilerini kapsar. Yani Türkçe dersi bir bilgi dersi olmaktan çok beceri dersidir ve bu derste etkinliklerle bu beceriler geliştirilmeye çalışılır.

Türkçe öğretiminin amacı, yukarıda zikredilen becerileri geliştirmektir. Türkçe dersleri bu doğrultuda işlenir. Yılmaz’a (2002), göre Türkçe dersi sözlü ve yazılı anlatım gücünü geliştirmeyi, öğrencilerin kitaplara ilgi duymasını ve okumasını sağlamayı, düşünceyi ve sözcük dağarcığını zenginleştirmeyi, öğrencilere

dillerine güvenerek güzel konuşmalarını sağlamayı amaç edinir. Özbay (1997a: 15) da “Türkçe öğretiminin temel amacı, insanların meramlarını eksiksiz, başkalarının yanlış anlamayacağı kadar açık ve doğru anlatmasını sağlamak” olduğunu söylüyor.

Türkçe dersi bir beceri eğitimi bir beceri dersi olduğuna göre edinilen becerilerin kalıcı olması bu becerileri uygulamaya bağlıdır (Özbay, 1997b). Türkçe öğretimi sırasında öğretmen öğrencilere sürekli uygulama yaptırmalı; konuşma, dinleme, okuma ve yazma becerilerinin kalıcı olmasını sağlamalıdır.

Türkçe öğretiminin bir diğer amacı da öğrencilere Türkçe sevgisini kazandırmaktır. Bunun için de Türk edebiyatının en güzel örnekleri araç metin olarak seçilmelidir.

Türkçe öğretimi, amaçların gerçekleştirilmesi için bazı ilkeler çerçevesinde yapılmalıdır. Kavcar, Oğuzkan ve Sever’e (1995: 9) göre bu ilkeler şunlardır:

- Dil doğal bir ortam içinde öğretilmelidir.
- Öğretimde çocuğun kendi dilinden hareket edilmelidir.
- Türkçe öğretiminde bütün derslerden yararlanılmalıdır.
- Değişik dil çalışmaları arasında sıkı bir ilişki kurulmalıdır.
- Değişik ders araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır.”

Çiftçi’ye (1998: 3) göre bu ilkelere şunlar da ilâve edilmelidir:

- Dil öğretimi, kültür öğretimidir.
- Dil öğretimi, bilgi değil, beceri öğretimidir.
- Ana dili öğretimi, düşünmenin öğretimidir.
- Ana dili öğretimi 4–15 yaş arasında kesintisiz olmalıdır.
- Ana dili öğretiminde hafıza eğitilmelidir.
- Dil becerileri bütün olmakla beraber, konuşma becerisi öncelik taşır.
- Ana dili öğretiminde aktif kelime serveti geliştirilmelidir.”

Öz'e (2003: 175) göre de Türkçe öğretiminin ilkeleri şunlardır:

- “—Türkçe dersleri bir bütündür.
- Türkçe dersleriyle başka dersler arasında ilişki kurulmalıdır.
- Türkçe dersleri bilgi vermekten çok beceri kazandıran bir ders olmalıdır.
- Türkçe derslerinde çocuğun dili hareket noktası olmalıdır.
- Türkçe derslerinde çevre özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekir.
- Türkçe derslerinde öğrencilerin özel yetenekleri de göz önünde bulundurulmalıdır.
- Türkçe derslerinde verilecek ödevler öğrencileri bezdirmemeli ve onları yaratıcı olmaya yöneltmelidir.
- Öğrenciler kitap edinme ve kitaplık kurma zevki kazanmalıdır.”

Türkçe öğretiminde öğrenciye kazandırılmak istenen okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileri öğrencinin sadece Türkçe dersindeki başarısı ile ilgili değil bütün dersleri ile ilgilidir. Yani öğrenci bu becerileri bütün derslerde kullanacaktır. Bu beceriler öğrencinin diğer dersleri anlaması için bir araçtır. Türkçe dışındaki dersler, öğrencilerin bu becerileri geliştirebilmeleri için doğal bir ortam özelliği taşırlar. Bu açıdan öğrencilerin dili öğrenmeleri, Türkçe öğretmenlerinin yanı sıra diğer öğretmenlerin de ortak çalışması ile gerçekleşir. “Eğitimde başarının sağlanması dilin iyi öğretilmesine bağlıdır” (Karakuş, 1997: 372).

2.1. OKUMA BECERİSİ

Okuma, basılı veya yazılı metinleri duyu organlarımız vasıtasıyla algılayıp bunları anlamlandırıp yorumlama işidir.

Günümüzde insan, sözlü ya da yazılı olarak bir bilgi akınına uğramaktadır. Bu akın içerisinde insanın çağa ayak uydurabilmesi ancak, en kısa zamanda en iyi şekilde ve özü yakalayacak şekilde bilgiyi algılaması ile mümkündür. Bu noktada görmek, duymak kadar önemlidir. Hatta ondan da önemlisi; neyi, ne zaman, nerede

okumamız yanı sıra niçin okumamız gerektiği de ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü rastgele yapılan okuma, bu bilgi akını içerisinde insan zihninde karışıklığa sebep olacaktır. Bundan kaçınmak için okumayı sistemli ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmek gerekir.

Aktaş ve Gündüz (2004: 18) okumanın insan hayatındaki yerini şöyle anlatıyor:

“—Okuma insanoğlunun hayatı boyunca sürdürdüğü yararlı bir uğraştır.

—Okumakla her şeyden önce sözcük hazinemizi artırır.

—Yazılı anlatımın temel malzemesi dildir.

—Okumak etkili konuşma arzumuzu kamçılar.

—Okumak yazma alışkanlığı da kazandırır.

—Okuma zihnî faaliyetlerimizi geliştirir.

—Okumakla meslekî alanda yetkinliğe ulaşırız.”

Türkçe öğretiminde sadece okuma öğretilmekle kalınmamalı aynı zamanda öğrencinin okumayı sürekli istemesi ve bunu severek yapması hedeflenmelidir (Binbaşoğlu, 1996). Bunun gerçekleşmesi için de öğrencilere Türk ve dünya edebiyatının seçkin eserleri okutturulmalı onlarda bir edebî tat oluşması sağlanmalıdır.

Townsend (2002: 3) okumanın faydaları arasında şunları saymaktadır:

“—Verimliliğimizi artırır.

—Bize zaman kazandırır.

—Olumsuz duygulardan, örneğin hayal kırıklığından korur.

—Başkalarıyla ilişkilerimizi güçlendirir.

—İş yapma perspektifimizi geliştirir.”

Okuma konuşma eğitimi açısından da önemlidir. Konuşma becerisinin gelişmesi kelime hazinesine bağlıdır. Okuma sayesinde öğrencinin kelime hazinesi gelişir ve bu da konuşmasına olumlu yönde yansır.

Okuma eğitiminde araç metin olarak öğrencilerin seviyesine göre parçalar ve

kitaplar seçilmelidir. Aksi takdirde öğrencinin okumadan soğumasına sebep olacaktır.

2.2. DİNLEME BECERİSİ

Dinleme duyu organı ile algılanan seslerin beyinde anlamlandırılması ve değerlendirilmesi eylemine denir.

Dinleme, dört temel dil becerisi arasında en çok kullanılanıdır. “Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamamanın başlıca yollarından biridir”(Özbay, 2001: 9). Çünkü günlük hayatta en çok bu beceri kullanılır. Günümüzde kitle iletişim araçlarının artması ile bu becerinin kullanımı da artmıştır. Ama bu kadar çok kullanılan bir beceriyi geliştirme yolları aynı oranda artmamış, dinlemenin önemi toplumsal olarak henüz iyice kavranmamıştır. Bunun sebebi de etkin dinlemenin doğuştan gelen bir beceri olduğunun düşünülmesidir(Özbay, 2001; Yalçın, 2002).

Dinleme ile duyma farklı kavramlardır. Duyma eyleminde bir irade söz konusu değildir. Doğadaki, insanın duyma aralığında (20–140 desibel) yer alan bütün sesler insanın kulağına gelir. Yani duyma gerçekleşir. Dinleme ise insanın bu duyulan seslerden istediklerini seçerek beyne iletip yorumlamasıdır. Yani dinleme bir irade sonucu gerçekleşir (Özbay, 2001; Yalçın, 2002).

Öğrencilerin de en çok kullandıkları dil becerisi dinlemedir. Dinleme öğrencilerin dersi anlamalarının bir aracıdır. Dersler de dinleme becerisinin gelişmesi için bir uygulama ortamıdır. İlköğretim ikinci kademedeki öğrenciler, Demirel’e (1999) göre 50–60 dakika dersi dinleyebilirler.

Göğüş (1978: 234) dinleme becerisinin geliştirilmesi için yapılabilecek çalışmalar arasında şunları saymaktadır:

“—İçinde birkaç iş bulunan bir tümce okutulup dinleterek bunun yinelenmesini istemek.

—İçinde çeşitli varlıklar, yerler geçen bir tümce okutulup bunları yineletmek.

—Yanlış bir ad, bilgi ya da açıklama geçen bir yazı okutup bunun yanlışını buldurmak.

—Yazarını, şairini bulmak için bir öykü, oyun, şiir okutmak.

—Bilgi, haber, açıklama, deneme yazıları okutup kapsamı üzerinde sorular sormak. (Bu yazılar üzerine sorulacak soruların daha önce hazırlanarak öğrencilere dağıtılması da düşünülebilir; böylece öğrencilere amaç verilmiş olur.) ”

2.3. YAZMA BECERİSİ

Yazma becerisi, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yazı yolu ile anlatmasına denir. Konuşma becerisi gibi çocuğun kendisini ifade etmesinin bir aracıdır.

Buradaki yazma becerisi, edebî bir üslûpla bir eseri ortaya koymak değil, öğrencilerin meramlarını, duygu ve düşüncelerini yazı ile ifade etmeleridir.

Yazma becerisi anlatıma, biçim ve düzene özen göstermek gerekliliği, meramı tam ve doğru anlatmak zorunluluğundan dolayı konuşma becerisine göre kazanılması daha güç bir beceridir ama imkânsız değildir (Göğüş, 1978). Bu zorluklar yüzünden öğrencide yazma isteği azalabilir. Öğrencileri yazmaya heveslendirmek için Göğüş (1978: 244) şunların denenebileceğini söylüyor:

- “—Yazma güç bir beceri olarak gösterilmemelidir.
- Öğrencinin düşünmesine yardım edilmelidir.
- Yazmada karşılaşılan güçlüklerle yardım edilmelidir.
- Ödev hazırlamak için süre verilmelidir.
- Öğrenciye yardımcı kaynaklar sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin zihinsel kapsamı zenginleştirilmelidir.
- Yazılarda başarılı yönler aranmalıdır.
- Ödev konuları da öğrenciyi istendirecek nitelikte seçilmelidir.”

2.4. KONUŞMA BECERİSİ

Konuşma becerisi ve geliştirme yolları, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak işleneceği için burada sadece genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Konuşma duygu ve düşüncelerin sözle ifade edilmesidir. Öğrencilerin en sık kullandıkları dil becerilerinden birisidir.

Konuşma becerisinin derslerdeki başarıyı artırması ve öğrencilerin kişiliğinin gelişmesinde etkili olmasından dolayı öğretmen öncelikle öğrencilerin bu becerilerini geliştirmeye çalışmalıdır (Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 1995).

Konuşma becerisi çocuğun okula başlamadan önce edindiği bir beceridir. Bu beceri işlenmemiş ve çevrenin özelliklerini (yerel ağız, argo vb.) taşıyan bir biçimdedir. İlköğretim okullarında bu beceri İstanbul Türkçesine göre şekillendirilerek geliştirilir.

Konuşma becerisi tıpkı dinleme becerisi gibi bütün dersler için bir araçtır. Aynı zamanda bütün dersler de konuşma becerisi için bir uygulama alanıdır. Bu açıdan öğrencilerin konuşma becerilerinin geliştirilmesinden başta Türkçe öğretmeni olmak üzere bütün öğretmenleri sorumludur. Bunun için öğretmenler konuşmalarına azamî derecede dikkat etmelidirler. Çünkü “doğru ve düzgün konuşma becerisi, konuşma eğitimi yapmak ve iyi konuşanları örnek almakla kazanılır” (Aktaş ve Gündüz, 2004: 257).

2.5. KONUŞMA VE DİNLEME İLİŞKİSİ

Konuşma ve dinleme oluşumları birbirine bağlı iki kavramdır. Konuşma eyleminin olabilmesi için bir dinleyicinin, dinleme eyleminin olabilmesi için de bir konuşmacının olması gerekir.

Konuşma ve dinleme birbirlerinin oluşumunda olduğu kadar gelişimlerinde

de etkilidirler. “Dinleme olmadan konuşma olamayacağı gibi, dinleme becerisi gelişmemiş olan insanların güzel konuşmaları da mümkün değildir” (Yalçın, 2002: 123). Araştırmalar göstermiştir ki işitme özürlü olanların bu sorunları giderildikten sonra konuşma becerileri de gelişmiştir, sonradan işitme özürlü oluşanlarda da konuşma becerisi de işitmeye bağlı olarak gerilemiştir (Özbay, 2001; Yalçın, 2002).

Konuşma ve dinleme birlikte sözel iletişimi meydana getiriyorlar. İletişim kurma ihtiyacı da insanoğlunun vazgeçilmezleri arasında olduğuna göre konuşma ve dinleme birbirinden ayrılamaz. Çünkü “ilişkilerin çoğu anlatım ile dinlemeye dayanır” (Özbay, 2001:9).

2.6. İLKÖĞRETİM 2. KADEME TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMINDA KONUŞMANIN YERİ

Türkçe öğretimi programı “Temel Eğitim Okulları Türkçe Programı” adı ile 26 Ekim 1981’de 2098 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır. Burada bu programın sadece konuşma eğitimi ile ilgili kısımları ele alınmıştır.

İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı

Genel Amaçlar

İlköğretim okullarında Türkçe öğretiminin amacı, Millî Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

1. Öğrencilere, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak;
2. Onlara, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırmak;
3. Öğrencilere Türk dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek; onları, Türkçeyi gelişim süreci içinde bilinçle, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek;
4. Onlara, dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak; estetik

duygularının gelişmesinde yardımcı olmak;

5. Türlü etkinliklerle öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmek;

6. Onların ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak;

7. Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak;

8. Onlara, bilimsel, eleştirici, doğru, yapıcı ve yaratıcı düşünme yollarını kazandırmada Türkçe dersinin payına düşeni gerçekleştirmektir.

AÇIKLAMALAR

1. Türkçe, çocuğun, her şeyden önce anlama ve anlatma gücünü geliştirecektir.

En yaygın ve doğal anlaşma aracı konuşmadır. Günlük hayatımızda söylenenleri anlamak, dille ilgili etkinliklerin başında gelir. Ancak, anlamının türlü biçimleri vardır. Kuşkusuz, konuştuğumuz kimselerle anlaşmamızı en iyi sağlayan, bize söylenenleri doğru ve eksiksiz anlamamızdır. Doğru anlamak demek; bize aktarılmak istenen bilgi, duygu, düşünce vb.ni, olduğu gibi bir yanlışlığa yol açmadan ve hiçbir şüpheli nokta kalmayacak biçimde, bütün boyutları ile kavramak demektir.

Bize anlatılmak isteneni, bazen yer yer atlayarak algılarız; böyle durumlarda biz, söyleneni eksik anlamışız demektir. Tam anlamak ise, bir duygu ya da düşünceyi kendi akışı içinde, kopukluklara uğramadan anlamaktır.

İyi bir ana dili eğitimi görmüş kimse, kendisine anlatılmaya çalışılan bir bilgi, duygu ya da düşünceyi, herhangi bir noktayı atlamadan, sırasını bozmadan, olduğu gibi kavrayabilir, anlayabilir.

Yazılı bir metni böylesine anlamak ise sözle anlatılanı anlamaya göre daha karmaşık bir iştir. Çünkü yazılı metinde önce yazıyı, yazıdaki düğüm noktalarını çözmek gerekir. Bunun içindir ki okullarımızda okumaya, yazılı bir metni anlatmaya büyük önem verilmektedir. Bu, yerinde bir tutum olmakla birlikte günümüzde görsel ve işitsel araçların hızla gelişerek günlük hayatımızda çok etkin bir rol kazanmış olması, dinleyerek, dinlemesini bilerek anlamayı da ön plâna getirmiş bulunmaktadır. Toplumsal ve demokratik yaşayışın gelişmesi, radyoda, televizyonda, açık havada ya da bir salonda dinlenen bir konuşmayı anlamamanın önemini büyük ölçüde artırmıştır.

Bu yüzdendir ki yazılı metinlerin okunup anlaşılmasının yanında, dinlenen bir konuşmanın veya konferansın anlaşılmasına da önem vermek gerekir. Yani yalnız okunulan metni anlama değil, konuşulan ve dinlenileni anlama da Türkçe dersinin etkinlikleri arasındadır.

2. Birbirimizle anlaşmamızda bize söylenenleri, okuduklarımızı anlamamız, olayın yalnız bir yanını oluşturur. Anlaşmanın sağlanabilmesi için bizim de karşımızdakilere düşündüklerimizi, duygularımızı, gördüklerimizi, istediklerimizi sözle ya da gereğinde yazı ile anlatmamız gereklidir. Karşımızdakilerle anlaşabilmemiz için bize söylenenleri tam ve doğru olarak anlamamız ne kadar önemli ise, onların bizim söylediklerimizi tam ve doğru anlayabilmeleri için, düşünce, duygu ve dileğimizi aynı biçimde tam, doğru ve amacımıza uygun olarak anlatmamız da o kadar önemlidir. Çağımızdaki toplumsal yaşayış, demokratik düzen, başkalarını anlama kadar, kendimizi anlatmamızı da zorunlu kılmaktadır.

Anlaşmanın en yaygın ve doğal biçimi konuşmadır. Bunun içindir ki çocuklarımıza her şeyden önce doğru ve düzgün konuşmak, anlatmak istediklerini en kısa yoldan en açık ve karşıdakilerin zihinlerinde karanlık bir nokta bırakmayacak biçimde anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırmak gereklidir.

Yazılı anlatım, sözlü anlatımdan biraz farklı ve karmaşıktır. Konuşurken dinleyenin göstereceği tepkiler (yüz ifadesinin değişmesi, soru sorması vb.) bizi

hemen etkileyerek amacımız yönünden konuşmamızı, şu ya da bu doğrultuda değiştirebilmeye yönlendirmesine karşın, yazıda böyle bir imkân yoktur. Yazıda her şeyi önceden iyice hesaplayarak, yazımızı okuyacak kimsenin düşünce ya da duygularımızı tam bizim istediğimiz biçimde anlamasını sağlayıcı önlemleri önceden almamız gereklidir. Çünkü yapacağımız yanlışları sonradan şu ya da bu biçimde düzeltemez, eksikleri tamamlayamayız. Ayrıca yazılı anlatımın belli ve kesin kuralları vardır. Yazı yazarken bunlara uymamız, düşüncelerimizi kurallara uygun cümleler durumuna getirmemiz, bu cümleleri en etkili ve amacımıza en iyi varacak biçimde sıralamamız gerekir.

Bunun içindir ki, yazma öğretimi ve yazılı anlatım, öteden beri Türkçe dersinin en önemli etkinliklerinden biri olagelmıştır; böyle olmayı da sürdürecektir.

Ancak, sözlü anlatımın günümüzün koşulları içinde kazandığı büyük önem göz önünde tutularak *Türkçe derslerinde yazılı anlatım etkinliği yanında, sözlü etkinliklere de bu önemine uygun bir yer vermek zorunluluğu vardır.*

3. Her dil, kendi kurallarını kendisi yaratır ve kurallar içinde yaşar, gelişir. Çocuklar, ana dillerini önce kulaktan, yaşarak öğrenirler, Ana, baba ve yakın çevreden öğrenilen bu dil, dilin ana kurallarına uygundur. Çocuk, çeşitli bölgelerde birbirine göre pek az özellik gösteren bu kurallara farkında olmadan uyar; dilini kurallara uygun olarak kullanma becerisini yine farkında olmadan kazanır.

İlköğretim döneminde okul, dil öğrenimini önce bir sistem içine sokar ve yavaş yavaş öğrencilere dilin kurallarını sezdirir; onların, dillerini bu kurallara uygun olarak kullanmalarında bir bilince varmalarını sağlar.

Öğrenci, bu bilinci kazandıktan sonradır ki dile saygı duyar. Dili kullanmada özen gösterir. Giderek dilimizin özellik, incelik ve güzelliklerini sezip dilini sever.

4. Ulusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulmasının sağlanması, millî eğitimimizin temel görevleri arasındadır. Okulda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü *ulusal kültürümüzün en canlı, en birleştirici, millî şuuru en iyi biçimde yaratıcı, ulus ve yurt sevgisini besleyip güçlendirici örnekleri, Türkçe yazılmış sanat eserleridir ve çocuk, bu eserlerin ilk örnekleriyle Türkçe derslerinde karşılaşacaktır.*

Öte yandan öğrencilerin evrensel kültür ve sanat eserleri ile karşılaşmaları da okulda ve özellikle Türkçe derslerinde başlayacaktır. Türkçe öğretmenlerinin bu ilişkiyi en iyi ve yararlı sonuçları verecek biçimde ayarlamaları, kültür ile evrensel kültürün birbirini tamamlayıp geliştirmesini ve öğrencilerin hayata ve dünyaya en geniş açıdan, en iyi, en insancıl ve en sağlıklı duygularla bakmalarını sağlayıcı bir yol izlemeleri gerekir.

Bunun için öğretmen, *Türkçe derslerinde yapacağı çeşitli çalışmalarla öğrencilerine önce kitap okuma alışkanlığı ve zevki kazandırılacak; onların, değerli eserleri kendi başlarına arayıp bulacak ve okuduklarını değerlendirebilecek düzeye gelmelerini sağlayacaktır.*

Okuma alışkanlığı okul çağında edinilir ve bu alışkanlıklar her çocuğa kazandırılabilir. Çünkü okuma yazmayı yeni öğrenen bir çocuk için her yazılı metin ilgi çekicidir. Öğretmen, başlangıçta bu ilgiyi beslemeli, onun kaybolmamasına çalışmalı ve o ilgiden yararlanarak çocuğu hoşlanacağı türden kitaplar okumaya yöneltmelidir.

Öğrencilerin hoşlandıkları türler, birbirlerinden farklı olabilir; bu çok doğal bir durumdur. Onları aynı türden eserleri okumaya zorlamak zararlı sonuç verir. Zaten amaç, öğrencileri aynı kalıba sokmak değil onlara okuma alışkanlığı kazandırarak kişiliklerini geliştirmektir. Öğretmenin her zaman göz önünde tutacağı

şey, önce çocuğun okuma eğilimini saptamak ve onu, o yönde geliştirmektir.

Öğretmenin sürekli izlemesi sonucu aşamalılığa ve düzeye özen göstererek zamanında ve yerinde yapacağı küçük yardım ve özendirmeler, öğrencilerin okuma alışkanlık ve zevkini kazanmalarını sağlayacaktır.

Ancak, bu çalışmalar sırasında öğrenciler, bir kitabı kendi kendilerine okurken özellikle nelere dikkat edecekleri, eserlerin plânını, düşünce yapısını, değerli değersiz yanlarını nasıl saptayacakları vb. hususlarında öğretmenin yardımına ve yol göstericiliğine ihtiyaç duyacaklardır.

Bunun içindir ki öğretmen, öğrencilerine sadece okuyacakları ve okumaları gereken kitapları tavsiye etmek ve bu yönden onları izlemekle yetinmemeli, bir yandan derslerde metin incelemesi çalışmaları ile onlara bir küçük parça üzerinde derinliğine inceleme yollarını birlikte uygulayarak öğretirken, bir yandan da onları kendi başlarına okuyacakları tam ve büyük eserleri nasıl değerlendireceklerini, bu eserlerden nasıl yararlanacaklarını, yine aşamalılığı ve öğrenci düzeyini göz önünde tutarak göstermelidir.

5. İnsan kelimelerle düşünür. Biz, en önemsiz bir ihtiyacımızdan en çapraşık duygu ve düşüncelerimize kadar başkalarına açıklamak istediklerimizi ancak kelimelerle anlatabiliriz.

Çocuğun, başlangıçta annesinden öğrendiği dil, ailesinin ve yakın çevresinin sosyal ve kültürel düzeyine göre değişmekle birlikte, doğal olarak, ancak en ilkel, yalın ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Yapı ilerleyip çevresi genişleyerek ihtiyaçları çeşitlendikçe, çoğaldıkça çocuğun kelime dağarcığı da genişler, zenginleşir. Yalnız bu gelişme, sistemsizdir ve çevre imkânları ile sınırlıdır. Çocuğun kelime dağarcığı, asıl okulda zenginleşir. Özellikle, Türkçe dersinin türlü etkinlikleri okuma, dinleme, anlama, anlatma çalışmaları, bu zenginleşmeyi hem bir sisteme

bağlar hem de hızlandırır. *Öğrenci, okulda duygu ve düşüncelerini, istediklerini daha tam, daha açık ve etkili anlatabilmek için kendine mal etmesi gerekli olan kavramları gittikçe çoğaltarak kazandığı gibi, kelimeler arasındaki ince anlam farklarını ve türlü ilişkileri de öğrenir.*

6. Türkçe bir bilgi dersi değil, bir ifade ve beceri dersidir. Öğrencinin zihin ve ruh gelişiminde iyi bir ana dili öğretiminin rolü, başka hiçbir dersle ölçülemeyecek kadar büyüktür. *Türkçe dersleri, öğrencinin:*

- a. Ulusal kültürümüzün değerli eserleri ile karşılaşmasını sağlayarak ulusal bilincini ve ulusal coşkusunu;
- b. Dil bilgisi öğrenimindeki ayrıntıları inceleyerek kuralı sezme ve kurala varma çalışmalarıyla usa vurmasını;
- c. Güzel metinlerin zevkini tadarak duygusunu ve Türk diline olan sevgisini;
- ç. Türlü metin incelemeleriyle doğru karar verme yeteneğini;
- d. Okuma ve özellikle yazma çalışmalarıyla düşünme gücünü;
- e. Söz ve yazıyla anlatım konusundaki çalışmalarla da güzel konuşma ve yazma alışkanlığını geliştirecektir.

7. Türkçe derslerinde, öteki derslerde de olduğu gibi, kesin olarak ezbercilikten kaçınmak gereklidir. *Türkçe öğretiminde başarı sağlanabilmesi için birtakım kuralların, tanımların öğretilmesi, ezberletilmesi hiçbir anlam taşımaz.* Bir öğrencinin, noktanın ve büyük harfin nerelerde kullanılacağını, sıfatın ve zarfın tanımını, fıkranın makalenin özelliklerini ezbere bilmesinin bir yararı yoktur. Böyle bir yol tutulması, belleği yıpratmaktan, zamanı boşa harcamaktan, dersi öğrenci için sevimsiz kılmaktan başka bir şeye yaramaz. Türkçe öğretiminin amaçlarına ters düşer. Önemli olan, öğrencinin Türkçeyi doğru olarak bilinçle ve güvenle kullanmayı alışkanlık hâline getirmesi, okuduğu veya dinlediği bir parçada işlenen fikri ya da duyguyu kavrayıp sezebilmesi, ondan zevk alabilmesidir.

Türkçeyi doğru olarak, bilinçle ve güvenli kullanmayı alışkanlık hâline getirmenin en etkili yolu, derslerde öğrencilere sık sık düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak anlatma imkân ve koşullarını sağlamaktır. Öğretmen, onları, bir sistem içinde ve kendi seçeceği konularda ne kadar çok konuşturur, yazdırırsa ve bu etkinlikler üzerinde ne kadar çok düşündürür, onların eleştiri yapmalarını sağlarsa, olumlu sonuç almayı o kadar kolaylaştırmış olur.

Öğrencilerin, okudukları bir yazıda, dinledikleri bir konuşma veya konferansta işlenen düşünce ya da duyguları kavrayıp sezebilme yeteneklerinin geliştirilebilmesi için metinler üzerinde çalışırken gözlemlerde bulunmak, kaynakları incelemek, ayrıntıları arayıp bulmak, karşılaştırmalar yapmak, sorunları çözmek suretiyle kurala, tanıma ve bütüne varma yöntemi uygulanmalıdır. Bu yolla, Türkçe öğretimi, aynı zamanda öğrencilere, bilimsel, eleştirci, yapıcı ve yaratıcı düşünme yeteneğinin kazandırılmasında öteki dersler arasında kendi payına düşen görevi de yerine getirecektir.

Öğrencileri sanat değeri taşıyan eserlerden zevk alabilir hâle getirmenin yolu ise, onları yaşlarına, düzeylerine ve okuma eğilimlerine uygun değerli eserleri okumaya yöneltmek ve özendirmektir.

Bütün bu etkinlikler, kuşkusuz iç içedir; birbirinden soyutlanamaz. Zaten Türkçe dersi kendi içinde bir bütünlük taşır. Uygulamada kolaylık olsun diye okuma, anlama, anlatım, dil bilgisi, yazım gibi bölümlere ayrılmış görünen etkinlikler arasında sıkı bir bağlantı bulunmalı ve bu etkinliklere birbirlerini tamamlayıcı birer öge olarak bakılmalıdır. Bu amaçla, söz gelimi, anlama çalışmalarında gerektilçe öbür etkinliklerle ilgili çalışmalara yer verilmeli, anlatım konuları işlenirken dil bilgisi ya da yazım kuralları üzerinde durulmalıdır.

Bunun içindir ki *Türkçe derslerinde haftanın şu günlerinde okuma, anlama, şu saatlerde dil bilgisi, anlatım çalışmaları yapılacaktır, gibi kesin ayrımlara*

gidilmesi doğru değildir. Ancak, çalışmalarda bir plânsızlıktan da dikkatle kaçınılması gerekir.

8. Türkçe, bir araç ders olarak okulda öğretimin temelini oluşturur. Çocuğun başlangıçta annesinden ve yakın çevresinden öğrendiği dil pek yalındır, ham bir araç durumundadır. Ana dili, okulda sistemli bir biçimde geliştirilir. Öyle ki, ana dili etkinlikleri sonucunda çocuk, bir yandan yavaş yavaş çeşitlenen ve genişleyen ilgi alanlarına göre anlama ve anlatma ihtiyacını karşılayacak duruma gelir; bir yandan da bu çalışmalar, onda yeni, değişik ilgi alanları yaratır; çocuğun kendi kendini tanımasına birinci derecede yardım eder.

Dilini, yaşının gerektirdiği sınırlar içinde, yeter derecede öğrenmemiş bir öğrencinin, ilköğretimin 1–3. sınıflarında Sosyal Bilgiler ile Fen Bilgisinin çeşitli ilgi alanlarına, diğer sınıflarda ise öteki derslerin konularına ilgi duyabilmesi, öğretmenlerin sınıfta anlattıklarını, ders kitaplarında okuduklarını anlayabilmesi, anladıklarını anlatabilmesi, dolayısıyla bu derslerde başarılı olabilmesi imkânsızdır. Bu gibi öğrenciler, pek doğal olarak nedenini bilmedikleri bu başarısızlıklarını ortadan kaldıracı için, öğretmenlerinin anlattıklarından bölük pörçük tutabildikleri notları, ders kitaplarında yazılı olanları ezberleme yoluna başvururlar. Bunun ise ne kadar zararlı olduğu ortadadır.

Bunun içindir ki ilköğretimin 1–5. sınıflarında öğretmen, ana dili çalışmalarını yalnız Türkçe derslerine bırakmamalı; Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi, Matematik gibi derslerde de en küçük fırsatlardan yararlanarak, çoğu zaman bu fırsatları kendisi yaratarak, öğrencilerin Türkçe yanlışlarını düzeltmeli; eksiklerini tamamlamalıdır.

Derslerde alanlara yönelmenin başladığı 6 – 8. sınıflarda ise konu daha da önem kazanmaktadır. Çünkü bu kademedeki öğrencilerin, bir anlama ve anlatma aracı olarak Türkçeye olan ihtiyaçları çok daha fazla arttığı hâlde Türkçe dersine

ayrılabilen zaman sınırlıdır. Bu yüzden *öteki branşların öğretmenleri, kendilerinin de her şeyden önce bir Türkçe öğretmeni olduklarını dikkate alarak, öğrencilerine, okuduklarını anlama ve anladıklarını anlatabilme konusunda yardım etmeli, fırsat düştükçe onların dil yanlışlarını düzeltmelidir.* Söz gelimi bir Sosyal Bilgiler, bir Fen Bilgisi, hatta Matematik ile ilgili olarak bir kitaptan özet çıkaran, bir gözlem ya da inceleme ödevi hazırlayan, bir soruya sözlü ya da yazılı cevap veren bir öğrenci, bu çalışmalar sırasında birtakım anlama ve özellikle anlatım yanlışları yapıyorsa, o alan öğretmeni, bunların düzeltilmesini, Türkçe dersine bırakmamalıdır.

Bundan başka, öğretmenler, kendilerinin öğrencileri için hayranlıkla taklit edilecek birer örnek olduklarını hiçbir zaman unutmayarak, her türlü davranışta olduğu gibi, Türkçeyi kullanmada da özen göstermelidirler. Öyle ki çocuk, *Türkçe dersinde öğrendiklerinin öğretmenlerce nasıl titizlikle uygulandığını görmeli, içinde yaşadığı diğer eğitim-öğretim ortamlarında da aynı titizlik gösterilerek daha önceki öğrendiklerine ters düşen bir ortam yaratılmamalıdır.*

ANLATIM

ÖZEL AMAÇLAR

1. Herhangi bir konu üzerinde bir topluluk karşısında tekrarlara düşmeden ve yanlışlık yapmadan 5–10 dakika konuşabilme;
2. Gereğine uygun olarak bir tartışmaya katılabilmek, bir toplantıyı yönetebilme;
3. Konunun gereğine göre türlü yapıdaki cümleleri doğru olarak kurabilme;
4. Yazım ve söz dizimi yanlış yapmadan yazabilme, noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanabilme;
5. Konuşmalarını ve yazılarını uygun bir plâna göre geliştirebilme;
6. Türkçe derslerindeki her türlü etkinliklere katılabilmek, varılan sonuçları anlatabilmek, açıklayabilme;
7. Gördükleri, bildikleri bir yeri, bir olayı, bir canlıyı, bir kimseyi vb.

anlatabilme, tanıtabilme, bunlar hakkında duygu ve düşüncelerini açıklayabilme;

8. Okunan bir kitap, dinlenen müzik parçası, gezilen bir sergi, izlenen bir film, bir oyun, bir maç vb. üzerine açıklamalarda, eleştirmelerde bulunabilme; yargıya varabilme;

9. Türlü konularda tasarladıklarını ve düşündüklerini anlatabilme (ileriki öğrenimi ya da hayatı, yurt ve dünya sorunları ile ilgili);

10. Toplantı programlarını düzenleyebilme, kararlarını yazabilme, bu konularda bildiriler duyurular hazırlayabilme, sonuçları rapora bağlayabilme;

11. Kelime grupları, atasözü, özdeyiş, deyim vb.ni açıklayabilme;

12. Çeşitli derslerle ilgili açıklama ve raporları saptayabilme, özet çıkarabilme, not alabilme;

13. Günlük hayatta geçerli yazışmaları yapabilme;

14. Sözlü ve yazılı sanat etkinliklerine katılabilme, varsa bu alanlardaki yeteneklerini geliştirebilme;

15. Her zaman, her türlü kalemle okunaklı işlek, güzel ve düzenli bir el yazısıyla yazabilme beceri ve alışkanlıklarını kazandırmaktır.

Öğrencilerin Kazanacakları Davranışlar

Öğrencilere sözlü ve yazılı anlatım bakımından kazandırılacak davranışlar (bilgi, beceri ve alışkanlıklar) şunlardır:

6. SINIF

A. Sözlü olarak

1. Doğru ve düzgün konuşabilmek;

2. Türkçe derslerindeki her türlü etkinliklere katılabilmek; varılan sonuçları anlatabilmek, açıklayabilmek;

3. Gereğine uygun olarak (konunun dışına çıkmadan karşısındakilerin düşüncelerine saygı göstererek, onlara söz hakkı tanıyarak vb.) bir tartışmaya katılabilmek;

4. Yakın çevreyi, görülen, bilinen bir köy, kasaba, kent vb.ni anlatabilmek;
5. Bayram, tören, şölen, şenlik gibi hareketli bir olayı, yeri ve orada olanları anlatabilmek;
6. Gördüğü, yaşadığı olaylar üzerindeki duygu ve düşüncelerini anlatabilmek;
7. Bir gezide görülenleri ve edinilen izlenimleri anlatabilmek;
8. Okuduğu bir kitabı, izlediği bir filmi arkadaşlarına tanıtabilmek, özetleyebilmek, kitap ya da film üzerinde düşüncelerini belirtebilmek;
9. Düzeyine uygun kelime grupları, atasözü, özdeyiş ve deyimleri açıklayabilmek;
10. Türkçeden başka derslerle ilgili gözlem deney, sonuç ve izlenimleri anlatabilmek (Bu etkinliklere, ilgili dersin öğretmeni de yükümlü olacaktır.);
11. Çevrenin doğal, toplumsal ve ekonomik olaylarını anlatabilmek;
12. Şiir seçme alışkanlığını edinmek, şiiri canlandırmak için söz korosuna katılmak;
13. Oyunlaştırarak canlandırma çalışmalarında konuşma biçimine sokulmuş bir yazıyı, abartmadan, rol yapmaya sapmadan, sesleri doğru çıkarıp vurgularına özen göstererek oynayabilmek; yeteneği varsa güzel konuşma gibi sanat etkinliklerinde bu becerisini geliştirebilmek.

7. SINIF

A. Sözlü olarak

1. Doğru ve düzgün konuşabilmek;
2. Türkçe derslerindeki her türlü etkinliğe katılmak, varılan sonuçları anlatabilmek, açıklayabilmek; .
3. Herhangi bir konu üzerinde tekrarlara düşmeden ortalama 5 dakikalık bir konuşma yapabilmek;
4. Konuşmalarını uygun bir plâna göre geliştirebilmek;
5. Yakın bir çevreyi, görülen, bilinen bir köy, kasaba, kent vb. anlatabilmek;
6. Bayram, tören, şölen, şenlik gibi hareketli bir olayı, yeri ve orada

görülenleri anlatabilmek;

7. Bilinen bir kimseyi, örnek bir kişiyi tanıtabilmek, fizikî ve karakter portrelerini çizebilmek; bir ağacı, bir hayvanı, bir yapıyı vb. tanıtabilmek, anlatabilmek;

8. Gördüğü yaşadığı olaylar üzerinde duygu ve düşüncelerini anlatmak;

9. Bir gezide görülenleri ve edinilen izlenimleri anlatabilmek;

10. Gereğine uygun olarak (konunun dışına çıkmadan, karşındakilerin düşüncelerine saygı göstererek, söz hakkı tanıyarak) herhangi bir tartışmaya katılmak;

11. Sınıf topluluğu karşısında bir açış, teşekkür, özür dileme, kapanış konuşması yapabilmek;

12. Kelime, kelime grupları, atasözü, özdeyiş, deyim ve benzetmeleri açıklayabilmek;

13. Değişik konularda topladığı bilgileri, bir kitap okurken aldığı notları sıralayıp düzenleyebilmek, (bunlara bakarak ya da bakmayarak; ama okumadan) bir topluluğa karşı konuşabilmek;

14. Şiir seçme alışkanlığını edinebilmek, şiir canlandırmak için söz korosuna katılabilmek;

15. Oyunlaştırarak canlandırma çalışmalarında konuşma biçimine sokulmuş bir yazıyı, abartmadan, rol yapmaya sapsmadan, sesleri doğru çıkarıp vurgularına özen göstererek okuyabilmek;

16. Yeteneği varsa, güzel konuşmak ve güzel şiir okumak gibi sözlü sanat etkinliklerinde bu yeteneğini geliştirmek. .

8. SINIF

A. Sözlü olarak

1. Doğru ve düzgün konuşabilmek;

2. Türkçe derslerindeki her türlü etkinliğe katılmak; varılan sonuçları anlatabilmek, açıklayabilmek;

3. Herhangi bir konu üzerinde tekrarlara düşmeden, ortalama 10 dakikalık bir konuşma yapabilmek;
4. Konuşmalarını uygun bir plâna göre geliştirebilmek;
5. Bilinen bir kimseyi, örnek bir kişiyi tanıtabilmek, fizikî ve karakter portrelerini çizebilmek; bir ağacı, bir hayvanı, bir yapıyı vb. ni tanıtabilmek;
6. Gördüğü, yaşadığı olaylar üzerine duygu ve düşüncelerini anlatabilmek;
7. Okunan bir kitap, dinlenen bir müzik parçası, gezilen bir sergi, izlenen bir film, bir oyun, bir maç vb. üzerine açıklamalarda eleştirilerde bulunabilmek ve yargıya varabilmek;
8. Gereğine uygun olarak (konunun dışına çıkmadan, karşındakilerin düşüncelerine saygı göstererek, söz hakkı tanıyarak vb.) herhangi bir tartışmaya katılabilmek;
9. Bir topluluk karşısında açış, teşekkür, özür dileme, kapanış konuşması yapabilmek;
10. Bir işin yapılması için öneride bulunabilmek;
11. Bir topluluğu yönetebilmek;
12. Atasözü, özdeyiş, deyim, kelime, kelime grupları ve benzetmeleri açıklayabilmek;
13. Türlü konularda topladığı bilgileri, bir kitap okurken aldığı notları sıralayıp düzenleyebilmek (Bunlara bakarak ya da bakmayarak, onu okumadan) bir topluluğa karşı konuşabilmek;
14. İleriki öğrenimi ya da hayatıyla ilgili tasarı ve düşüncelerini anlatabilmek;
15. Yurt ve dünya sorunlarıyla ilgili düşüncelerini anlatabilmek;
16. Şiir seçme alışkanlığı edinebilmek, şiiri canlandırmak için söz korosuna katılmak;
17. Oyunlaştırılarak canlandırma çalışmalarında konuşma biçimine sokulmuş bir yazıyı, abartmadan, rol yapmaya sapmadan, sesleri doğru çıkarıp vurgularına özen göstererek oynayabilmek;
18. Yeteneği varsa, güzel konuşmak gibi sözlü sanat etkinliklerinde bu yeteneğini geliştirebilmek.

Yöntem

İlköğretim okullarının 1-5. sınıflarında Türkçe derslerinde öğrenciye dinlemeyle, izlemeyle, (her türlü konuşmaları, radyoyu, televizyonu, bir oyunu, müsamereyi, filmi vb.ni) okumayla (sesli, sessiz okuma, kitabı tutuş, sayfaları çevirip ışık atma vb.) anlatımla (yazılı anlatımda yazım, dil bilgisi, noktalama; sözlü anlatımda, söyleyiş, duraklamalar, vurgular, tonlamalar) ilgili ana kurallar ve her zaman düzenli, plânlı olma bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırılmış olmalıdır. 6, 7 ve 8. sınıflarda da öğrencilerin bu alanlardaki teknik, beceri ve alışkanlıkları geliştirilerek onlara sağlam davranışlar kazandırılmasına çalışılacaktır. Böylece öğrenci, yetenekleri geliştirilerek Türkçe etkinliklerinde bilinçlendirilirken, bu alanlarda öğrenmesi ve kazanması gereken daha pek çok bilgilere ihtiyacı olduğuna ve bunun gereğine inandırılacaktır.

Öğretmen, ilgi uyandırma, özendirme, cesaretlendirme görevini, hiçbir zaman aklından çıkarmamalıdır. Öğrenci, öğretmenin dilediğinden çok, yaptığından etkilenir. Öğretmen, doğrudan doğruya kendisinin en canlı, en etkili bir örnek olduğunu bilmeli ve öğrencisinin gözlerinin önünde Türkçe dersinin her türlü etkinliğinin en güzel örneği olarak davranmalı, hemen tüm hayatını mesleğinin gereği hâline getirmelidir.

İzlenecek Yöntem

Türk çocuklarına, ihtiyaçları olan müspet anlayışı, müspet düşünme formasyonunu kazandırabilmek için hazır, soyut bilgilerden kaçınmalı; buna karşılık yapıcı, uygulanabilen, somut bilgiler ve bu bilgilere götüren yollar ve sağlıklı bir yöntem kazandırılmalıdır. Bilimsel yöntem, araştırma, gözlem, inceleme, deneme, uygulama, karşılaştırma, nedenleri araştırma, sebep-sonuç ilişkisini açığa çıkarma gibi çalışmalara dayanır. Türkçe öğretiminde bu yöntem uygulanmalı, derslerde yaparak öğrenme, yaparken öğrenme temel olmalıdır. Ancak: çalışmalarda bu yöntem dondurulmuş bir kalıp olarak uygulanmamalı, her şeyden önce, öğrencide öğrenmeye karşı güçlü bir ilgi ve istek uyandırarak yolunu, yöntemini kendisinin

bulması sağlanmaya çalışılmalıdır.

İlköğretimin ikinci kademesindeki sınıflarında da, 1–5. sınıflarda olduğu gibi, Türkçe dersinin dinleme, okuma-anlama, anlatma, dilbilgisi, yazım vb. etkinlikleri kaynaştırılmış olarak, hiçbiri öbüründen soyutlanmadan (ders saatleri ayrılmadan) işlenmelidir. Özellikle dil bilgisi ayrı bir ders saatinde değil, okuma, dinleme, anlama, anlatım etkinliklerinde ihtiyaç olduğu anda işlevsel olarak yer almalı; okumanın, dinlemenin yani anlamanın ve anlatmanın, tam kusursuz olmasını sağlamak için bir araç olarak kullanılmalıdır.

Okuma Parçaları Üzerinde Çalışmalar

A. Hazırlık Çalışmaları

B. Metnin Okunması

C. Metnin incelenmesi

Ç. Metin incelemesinde Kelime Çalışmaları

D. Okuma Parçasının Konusunun Kavranmasıyla ilgili Çalışmalar

E. Metin Çözümlemesinde Sorular

F. Plân ve Paragraf Kavramını Kazandırma

G. Parçadaki Dil ve Anlatımın incelenmesi

H. Parçanın Türü Üzerinde Çalışmalar

I. Parçanın Yazarı Üzerinde Durma

İ. Öğrencilere Kitap Okutma Çalışmaları

J. Dil Bilgisi Çalışmaları

K. Anlatım Çalışmaları

Sözlü ve yazılı anlatım için de ders saatleri ayrı olmamalıdır. Yani metin üzerinde yapılan anlama etkinliğinden, normal bir hava içinde anlatım etkinliğine geçilmeli sözlü ya da yazılı anlatıma girilmelidir.

Metnin çözümlenmesi sırasında anlatım etkinliğinin içinde bulunduğu unutulmamalı, anlama ve anlatma etkinliği iç içe kaynaştırılarak yürütülmelidir.

Ama bu, hiçbir zaman okuma parçasının olay ve düşünceleri yani konusu bölünmeden, dağıtılmadan yapılmalıdır. Soru sorarken, konu çözümlenirken, sorulara karşılıklar alınırken dil ve anlatım özelliklerine yön verilmeli, sözlü ve yazılı anlatım etkinliğinde de metinden hareket etme, bu etkinlikleri iç içe kaynaştırılmış olarak verme sağlanmalıdır. Bu sırada dil bilgisi, anlamada olduğu gibi anlatımda da bir araç olarak kullanılmalıdır. Güzel ve doğru yazı yazmaya, sözlü anlatımda söyleyişe dikkat edilmelidir. Noktalamalar, vurgular, tonlamalar uygulamayla, yapılarak kavratılmalıdır. Bundan başka, öğrencilerin, metin çözümlemesi sırasında sorulara yalnız "evet", "hayır" ile tek kelime ya da kelime grubu ile değil, cümle ile karşılık vermesi istenmelidir.

Anlatımda tabîlik, akıcılık, sadelik, duruluk gibi anlatımın ana özellikleri aranmalıdır. Sorulara verilen sözlü ve yazılı karşılıkların anlatım yanlışları üzerinde durulmalı, dersin işleniş bozulmadan, dikkatler dağıtılmadan ve yaratılan en uygun fırsat ve ortamlarda dil bilgisi, yazım ve noktalama kuralları ezber ve hazır bilgi biçiminde olmadan, bir araç durumuna getirilmelidir.

Metnin dil ve anlatım özelliği açıklatılırken, öğrencinin yaşayışından, kendi dilinden örneklerle karşılaştırmalar yaptırarak dil ve anlatımın niteliklerini somutlaştırarak, sözlü ve yazılı denemeler ve eleştiriler yaptırılmalıdır. Konuşmanın ya da okuma parçasının bütününden hareket ederek metnin genel plânı içinde paragraflarına, cümlelerine, kelime gruplarından kelimelere geçerek uygulamalı bir biçimde çalışmalar sürdürülmelidir.

Öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatım (kompozisyon) ödevlerini incelerken öğretmen, bu tür çalışmalara ilgi uyandırma, sevdirmeye, cesaretlendirme görevini yerine getirmede çok duyarlı olmalıdır. Öğrenciden bir sanat eseri değil, amacını doğru ve tam anlatabilmesi istenmelidir. Gereksiz süslemelerle; boş lâflarla değil; olayları, düşünceleri ya da duyguları mantıkla, düşünerek usa vurarak açık, olduğu gibi, yalın olarak anlatmakla başarılı olunacağı kavratılmalıdır. Bu, örnekler verilerek ve öğrenci ödevleri üzerinde gerekli ve yerinde eleştiriler yapılarak gerçekleştirilmelidir.

Yazılı ödevler mutlaka düzeltilmelidir. Bir ödevdeki yanlışları birden belirtmek öğrenciyi korkutarak ümitsizliğe düşürebilir. Önce en çok yapılan ve önemli olan yanlış üzerinde durulmalı, ondan sonra öbür yanlışlar sistemli olarak ele alınıp düzeltilmelidir. Bu düzeltmeler olumlu bir eleştirme biçiminde olmalıdır. Yanlışların doğruları, öğrencilerin kendilerine buldurulmalı, uygulamalar yaptırılarak kavratılmalı ve benimsetilmelidir.

Araç ve Gereçler

(I - VIII. Sınıflar)

Eğitimde araçlar, daha iyi ve daha kısa zamanda elde etmeye yarar. Türkçe öğretiminde de en belli başlı ve yaygın araç olarak geleneksel ders kitabını tanıyoruz. Bunun yanında, Türkçe derslerinin yeterli bir sınıf kitaplığının eşliğinde yapılması, okul kitaplığından yeterli ölçüde yararlanılması zorunludur. Çünkü Türkçe öğretimi ulusumuzun ve bütün insanlığın duygu ve düşünce ürünlerine dayalı olarak yürütülür. Bu ürünler de en geniş ölçüde "kitap"ta bulunur, saklanır ve yayılır.

Türkçe öğretiminin amaçlarına ulaşabilmek için, ders kitabı elbette yetmez. Ders kitabı, öğrencinin duygu ve düşünce ürünleri evrenine açılabilmesi için yalnızca bir çıkış noktasıdır. Bunun yanında, her türlü başvurma kitapları, ansiklopediler, sözlükler, kılavuzlar vb. kitaplar Türkçe eğitimi için gerekli bilgi kaynakları olmaktan başka; kaynaklara başvurma yöntemlerini kazandırmaları bakımından da büyük önem taşırlar ve böylece yalnız Türkçe eğitimi için değil, bütün eğitim ve öğretim için de yararlı olurlar.

Öğretmen, ne zaman, hangi konularda, hangi başvurma kitaplarından nasıl yararlanılacağını öğretmeli; konu ile ilgili ödevler, araştırma konuları vermelidir. Ancak, daha çok küçük sınıflarda, hangi başvurma kitabının hangi cildinin hangi sayfasına bakılacağı belirtilmeli; sınıflar ilerledikçe öğrenciler yavaş yavaş kendi sorunlarını kendileri çözmeye bırakılmalıdır.

Başvurma kitaplarının yanında masal, roman, biyografi, piyes gibi kitaplar öğrenci ruhunun doğrudan doğruya beslendiği kitaplardır. Bu kitapları okumakla, öğrencinin farkına varmadan, hem kelime dağarcığı zenginleşir, hem anlatım gücü gelişir, hem de dünya görüşü genişler. Ayrıca öğrenci, ömür boyunca sürecek, onu yenileştirecek, yeniliklere ayak uydurabilmesini sağlayacak bir okuma alışkanlığı kazanır.

Bunun için, öğretmen, en yetersiz koşullarda bile, hiç olmazsa bir masanın üstünde her zaman için yeter sayıda kitaptan oluşan küçük bir kitaplık kurabilir her ay sıra ile yeni bir kitap edinebilir. En azından, çocuk dergilerinden, gazetelerden, dergilerden vb.den uygun ve yararlı masal, öykü, biyografi, resim karikatür vb. bir duvar levhasına bir süre için iliştilirilebilir. Bunların sık sık değiştirilmesi, öğrencinin bilgisini canlı tutar. Bütün bu eserlerin Millî Eğitim Bakanlığınca incelenmiş ve tavsiye edilmiş olması gerekir.

En bilgisiz sayılan öğrencinin bile ders yılı başında yeni Türkçe kitabının bütün metinlerini okuyup bitirdiğini görmek, çocuklarımızın nasıl bir okuma açlığı içinde bulunduğunun en iyi kanıtıdır.

Öğretmenler, özellikle sınıflarda, okul kitaplıklarında bulunan kitapların öğrencilerin düzeyine ve ilgilerine uygun ve nitelikli olmasına özen göstermelidirler. (Öğrencilerin okumaları istenilen kitapların nitelikleri, çocuk edebiyatı kitaplarında genişliğine belirtilmiş olmakla birlikte Tebliğler Dergisi'nde de yayımlanmıştır.)

Öğrenciler, cinslerine, yaşlarına, yaradılışlarına göre ayrı ayrı türden kitaplara ilgi duyarlar. İlgi alanları genellikle resimden yazıya, dergiden kitaba, olay yazılarından düşünce yazılarına, eğlenceden incelemeye doğru gelişir. Bununla birlikte sınıflara göre şöyle bir sıralama yapılabilir:

1. I ve II. sınıflarda basit masallar, hayvan öyküleri, bol ve büyük boyda resimli az yazılı kitaplar, boyanacak resimli kitaplar, albümler, oyun kitapları vb.
2. III. sınıfta efsaneler, masallar, gerçeğe yakın öyküler, başvurma kitapları,

çocuk dergileri vb.

3. IV ve V. sınıflarda çocuk romanları, tarih öyküleri, gezi yazıları, biyografiler, anılar, büyükler için yazılmış ünlü eserlerin bu yaş çocuğuna göre uyarlanmış baskıları, şiir kitapları, piyesler vb.

4. VI, VII ve VIII. sınıflar için düzeye uygun ve nitelikli her türden kitaplar.

Öğrencilere geçici ya da sürekli olarak şu kaynaklardan kitap sağlanabilir:

1. Öğretmenin kendi kitapları,
2. Ödünç alınmış kitaplar,
3. Okul-Aile Birliği yardımıyla alınmış kitaplar,
4. Öğrencilerin getirdikleri kitaplar,
5. Okul kooperatiflerinin kazancı ile alınan kitaplar,

Öğrenciler, sınıflar, okullar arasında kitap değişimi yapmak da bir yoldur. Çağımızda hızla gelişen ve yayılan görsel ve işitsel araçlar, eğitim teknolojisinde önemli bir yer almış bulunmaktadır.

Bunun sonucu olarak, bugün artık öğretim süreci içinde geleneksel anlamda öğretmenler ve derslerinin yanında her türlü toplantılar, kara tahta, cansız resim ve şekiller, film şeritleri, ses bantları, projeksiyon vb. bile yetersiz kalmış; kitle haberleşme araçları olan basın, radyo ve televizyonun güncel bir şekilde eğitimde rol alması zorunlu olmuştur.

Bu durumda öğretmen, yalnız bir bilgi aktarıcı olmaktan çıkıp bir yol gösterici olacağına göre her türlü araç ve gereci nerede, ne zaman, nasıl kullanacağını bilmeli, kendini bu alanda yetiştirmelidir.

Elbette, en etkin eğitim aracı, öğrencinin doğal çevresidir. Ancak, öğretmen, kendi imkânları içinde her zaman insan gücünden de sınıfında, okulunda yararlanabilir. Çevredeki iyi konuşmasını bilen, iyi metin ya da şiir okuyabilen bir kimse, bir sanatçı ya da sanatçılar, sınıfa çağrılabilir. İşlenmekte olan metinlerle ilgili olarak bir konuşma yaptırılabilir; şiir, öykü, masal vb. metinler okutturulup, anlatılabilir ya da canlandırılabilir.

Bu arada bir halk ozanından da yararlanılabilir. (Ancak, bu etkinliklerin Tebliğler Dergisinde yayımlanan müsamere ve eğitsel kollar yönetmeliklerindeki ilkelere uymasına özen gösterilmelidir.).

Bunun yanında öğretmen, imkânları en elverişsiz çevrelerde bile, yetenekli öğrencilere yaptırarak, kendisi doğrudan doğruya hazırlayarak sanatçılara çizdirerek hazır tablolar, röprodüksiyonlar sağlayarak öğrencilerin büyük resimler üzerinde gözlemler, yorumlar yapmalarını ve konuşmalarını sağlayabilir. Böylece öğrencilerin kelime dağarcığı zenginleşir, anlatım gücü gelişir, evrenleri genişler.

Öğrenciler, sınıflar, okullar arasında kartpostal alış veriş de etkin bir yol olabilir. Canlı olarak tanıtılması mümkün olmayan varlıkların tanıtılmasında ayrıca resimlerinden ve figürlerinden de yararlanılabilir.

Yararlanılacak resimlerin sanat değeri taşımaları da elbette istenilen bir husustur.

Öğrencilerin doğru ve güzel bir söyleyiş kazanmalarında, dinlediklerini anlama çalışmalarında, ses bantları gibi işitsel araçların büyük bir önemi vardır.

Ünlü sanatçıların doldurduğu şiir, masal, öykü vb. plâklarının Türkçe öğretiminde yer alması yerinde olur. Zamanla ders kitaplarındaki metinler ve bunların işlenişleriyle ilgili bu gibi işitsel araçların hazırlanmış olması ya da özel radyo, televizyon programları düzenlenmesi verimi artırıcı bir nitelik taşıyacaktır.

Günümüzde en yaygın iletişim aracı radyodur. Yurdun en ücra köşelerinde bile radyo bulunmaktadır. Öğretmenler çocuk programlarından, temsil, konuşma, sürekli yayın vb. programların uygun olanlarından Türkçe öğretiminde yeterince yararlanabilirler.

Televizyon da yurt düzeyine hızla yayılmakta olan bir haberleşme aracıdır. Sınırlı sayıda televizyon alıcısının bulunduğu yerleşme birimlerinde, ana-babalar,

muhtarlar, yöneticiler, öğrencilerin ilgili programları izleyebilmelerinde öğretmene yardımcı olmaları yerinde olur.

Görsel ve işitsel araçlara en çok 1–3. sınıflarda, özellikle henüz öğrenime yeterince hazır olmayan çocuklar için başvurulur. Çocukların yaşları ilerleyip 8. sınıfa doğru gidildikçe bu araçlar basitten bileşiğe doğru geliştiği gibi basılı eğitim malzemelerinin oranı da ağır basmaya başlar.

Sonuç olarak, Türkçe öğretiminde çok önemli ve vazgeçilmez yeri olan kaynakları, araç ve gereçleri değerlendirmekte her fırsattan yararlanılmalıdır.

Araç ve Gereçler

1. Türkçe ders kitabı,
2. Öğretmenlerin kılavuz ve yöntem kitapları,
3. Sözlükler,
4. Ansiklopediler,
5. Dil bilgisi ve yazımla ilgili başvurma kitapları,
6. Klâsik eserler ve klâsik eserlerden bu sınıfların düzeylerine uyarlanmış biçimdeki kitaplar,
7. Antolojiler,
8. Metinlerle ilgili resimler,
9. Plâk, bant ve kasetler (ders kitaplarındaki metinler),
10. Film ve slaytlar (tiyatro, karagöz, kukla ve eserlerin oyunlaştırılmış biçimleri, belgesel örnekler),
11. Duygu ve düşünce alanları yaratarak konuşma ve anlatımı geliştirmek için sanat değeri olan küçük, büyük resimler,
12. Radyo ve televizyonda düzenlenen dersler, konuşmalar, açık oturum, form; röportaj vb.
13. Canlı kaynaklar (yetişkinler ve sanatçılar).

Ölçme ve Değerlendirme

Türkçe dersi, bilindiği gibi, gerekli amaçlara varabilmek için öğrenciye türlü davranışları (bilgi, beceri, alışkanlık) kazandıran, dolayısıyla türlü etkinlikleri içeren bir derstir. Bu etkinlikler, kendi bölümlerinde gerek özel amaçlar, gerek kazandırılacak davranışlar olarak ayrıntılarıyla belirlenmiştir.

Değişik bölgelere, yörelere, okullara göre bu etkinlik alanlarında ayrılıklar ortaya çıkabilir. Söz gelimi, bir okuldaki söyleyiş yanlışları ile başka bir bölgedekiler ya da adların, fiillerin çekimindeki yanlışlar birbirine benzemeyebilir. Aynı okulun, hatta aynı sınıfın değişik şubelerinde bütün etkinlik alanlarında başka başka sorunlar ortaya çıkabilir.

Her öğrenci, Türkçeyi kullanma becerisi bakımından yer yer üstünlükler ve eksiklikler gösterir. Söz gelimi, bir öğrenci kolay okumayı başarabilirken, okuduğu metni anlamada güçlük çekebilir. Kelime dağarcığı zengin olduğu hâlde, özel adların ilk harfini büyük yazma, soru eki mi'leri ayrı yazma alışkanlığını almamış olabilir.

Her öğretmenin, öğretim yılı başlarında 2-3 hafta boyunca yazılı ve sözlü gözlemlerle öğrencilerin yukarıda sözü edilen ve benzeri konularda hangi üstünlükleri ve eksiklikleri bulunduğunu ayrı ayrı saptayarak, bunların her öğrenci için, ayrı ayrı tutacağı fişlere ya da defter sayfalarına işlemesi yerinde olur.

Ancak, bundan sonradır ki, bir öğretmen, öğretim yılı boyunca, bütün bir sınıf için, her küme için ya da her öğrenci için nelere dikkat edeceğini, hangi üstünlükleri geliştirip hangi eksiklikleri gidereceğini çok iyi bilebilir.

Bir Türkçe öğretmeni, yeneceği güçlükleri ayrı ayrı her öğrenciye kadar açık ve seçik olarak belirledikten sonradır ki zümre toplantılarında alan arkadaşlarıyla da görüş birliğine vararak yıllık ders plânını yapabilir. Yıllık ders plânı, ortaya çıkan güçlüklerin ve gerekli çalışmaların, sistemli ve basitten bileşiğe, kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene giderek ve gerçekçi şekilde zamana bölünmesi olarak

anlaşılmalıdır. Bunun için de, kimi ders kitaplarının başındaki basmakalıpçılığa götürücü yıllık plânlara bağlanılmamalıdır.

Türkçe öğretmenleri, öğretim yılı boyunca bir sınıfın, kümenin ya da öğrencinin yetersizliklerini gidermek için gerekli fırsatları yaratmalıdırlar. Söz gelimi, sınıfça yanlış söylenen bir kelimenin doğru söylenişi tekrarlatılırken, özel adları büyük harfle yazma alışkanlığını kazanamamış küme ya da öğrencilere, içinde özel adların çokça geçeceği ek bir yazma ödevi verilebilir. Okuduğu metni anlamada güçlük çeken öğrencilere anlama ile ilgili daha sık soru yöneltilebilir ya da hazırlıklar yaptırılabilir.

Bu çalışmalar boyunca öğretmen sabırla eğitsel ve psikolojik etkilere uymaya çalışmalı; kırııcı, ürkütücü, yıldırıcı davranışlardan kaçarak yerine göre öğrencileri cesaretlendirmelidir.

Öğretmen, bu yollarla yapılacak çalışmalar sonunda varılacak olumlu ya da olumsuz sonuçları dikkatle izlemeli ve her öğrencinin fişinde ayrılan yeri işlemelidir. Böylece yapılan hızlı bir ölçme ve değerlendirme çalışması, öğrencinin başarısı kadar öğretmenin tuttuğu yolun verimliliğini de ölçmede büyük önem taşır. Yönteminin başarılı olmadığını gören bir öğretmen, yeni yeni yollara başvurmasını bilmelidir.

Öğrenci başarısını ölçme ve değerlendirme; 1. Öğrenci açısından öğrencinin gelişme hızını sürdürüp sürdürmediğini, içinde bulunduğu sınıfa göre ilerleme, o düzeyden beklenen davranışları kazanma derecesini saptamaya; 2. Öğretmen açısından da izlenen yöntemin (hatta bir ölçüde programın amaçlarının) geçerliliğini değerlendirmeye ve yeni tedbirler almaya yönelir.

Buna göre:

1. Ölçmeler, derslerin kavranıp kavranmadığını, çalışmaların amaçlanan davranışlara dönüşüp dönüşmediğini denetlemek için yapılır.
2. Öğretmen, ölçme ve bunun sonucu olarak değerlendirmenin bir amaç değil,

araç olduğunu bilmelidir.

3. Ölçmede kullanılabilecek araçlar şunlardır:

- a. Sözlü yoklamalar,
- b. Kısa cevaplı çok sorulu sınavlar (testler),
- c. Sınırlı sayıda sorulu (kompozisyon türü) yazılı yoklamalar,
- ç. Ödevler.

4. Ölçmelerin sonuçları her öğrenci için Türkçe dersinin bütün etkinlikleri ayrı ayrı dikkate alınarak düzenlenecek özel cetvel ya da defterlerde belirtilmeli, sözlü veya yazılı notu ağırlıklarına göre nota dönüştürülmelidir. Ancak bununla yetinilmemeli, usulüne uygun geniş kapsamlı yoklamalar da yapılmalıdır.

5. Ders işlenişi sırasında öğretmen küçük küçük sözlü sorular sorarak öğrencileri, derse katılmaları ve başarılı olmaları oranında değerlendirme yoluna gidebilir.

6. Sözlü etkinliklerde öğrencilerin;

- a. Okuyuşları,
- b. Metinlerle ilgili sorulara verdikleri cevaplar,
- c. Gördüklerini, işittiklerini, duyduklarını, yaşadıklarını, hatırladıklarını ve tasarladıklarını eksiksiz ve doğru anlatabilmeleri değerlendirilmelidir.

7. Ölçmelerde sorular, sınıfta işlenmemiş, ancak düzeye uygun ve bir ders kitabına alınabilecek nitelikte metinler üzerine düzenlenmiş olmalıdır.

8. Metin açıklamalarında öğrencilerin;

- a. Metinlerde geçen yargıları, sebep-sonuç ilişkilerini bulabilmeleri,
- b. Karşıtları, benzerlikleri, karşılaştırmaları ayırt edebilmeleri,
- c. Ana ve yardımcı fikirleri, duygu ve izlenimleri saptayabilmeleri,
- ç. Karakter ve fizikî portreleri belirtebilmeleri,
- d. Bir ağacı, bir hayvanı, bir yapıyı anlatabilmeleri,
- e. Bir metnin plânlarını çıkarabilmeleri,
- f. Okudukları bir parçayı ezbere kaçmadan anlatabilmeleri,
- g. Metinlerin türlerini tanıyabilme ve ayırabilmeleri; kısaca, işlenmiş ya da işlenmemiş metinleri içerik, şekil ve dil yönünden açıklayabilmeleri ölçülür.

9. Yazılı anlatımda öğrencilerin yazılarında şu öğeler aranmalıdır:

- a. Duygu, düşünce ve tasarıları;
- b. Olaylara bakış açısı (konuyu, amaçlarına göre, olay, düşünceler, sebep-sonuç ilişkileri, duygular vb. değişik açılardan ele almak);
- c. Olaylar, gözlemler, izlenimler,
- ç. Plân ve anlam bütünlüğü,
- d. Anlatımda tabîlik, duruluk,
- e. Dilde doğruluk, uygun kelimelerin seçilmesi, yerinde kullanılması, cümle kuruluşunda doğruluk,
- f. Yazım ve noktalama işaretleri,
- g. Yazının sayfaya iyi yerleştirilmesi.

10. Öğretmen zaman zaman yazılı yoklamaları, birkaç örnek üzerinde ve öğrencilerle birlikte değerlendirebilir.

11. Ödevler, öğrencilere ortak konular şeklinde olmaktan çok, bireysel ve kişisel bir şekilde verilmeli, konular seçilirken öğrencilerin özellikleri, ihtiyaçları, göz önüne alınmalıdır.

12. Ayrıca, ödevlerin düzeltilmesi, ders sırasında, usulüne uygun olarak sınıfça ya da bireysel olarak yapılabilir.

3.BÖLÜM

3.DİL, İLETİŞİM VE KONUSMA

3.1 DİL

“Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabîî bir vasıtaadır”(Ergin, 1993: 3). Yani insanlar dil vasıtasıyla birbirlerine duygularını anlatırlar, isteklerini bildirirler. “Çocuklar aynı nesne ve hareketlere aynı kelimelerin ad olarak verildiğini algılayıp şartlı refleks ve hafıza yoluyla dili edinirler” (Ercilasun, 2000: 4). Demek ki dil bilinç dışı öğreniliyor ama bilinçli olarak işlenilip, geliştiriliyor.

İnsanoğlu doğunca mensubu olduğu milletin birikimleri içerisinde bulur kendisini. Bunlar davranış biçimleri, inançlar, gelenekler vb birikimlerdir. Bu değerlerin hepsini çocuk dil vasıtası ile alır ve özümser. Bu sadece milletler için söz konusu değildir. Bütün insanlığın birikimleri çocuklara dil ile geçer. Onlar da bu birikimi sonraki nesillere iletir (Adalı, 1983).

Dil anlaşma aracı olma özelliğinin yanı sıra aynı zamanda insanların düşünme aracıdır. “İnsanoğlu, dil vasıtası ile dile dayanarak düşünür; dil vasıtası ile bilgi edinir; millî ve içtimaî tesanüt dil ile olur” (Kaplan, 1997: 169).

Dilin millet hayatı için önemi büyüktür. Çünkü bir milletin dili bozuldu mu, o kültürü de bozulur, geçmişle alâkası kesilir ve gelecek için yeni düşünceler üretemez (Kaplan, 1997). Aynı zamanda insanlar arasında iletişim şekilleri de değişir. Yabancılaşma baş gösterir. Bu da hem kültürün bozulmasına hem de nesillerin birbirini anlayamamasına sebep olur.

Dil bir topluluğun millet olmasını sağlar. Çünkü dil, insanlar arasında duygu düşünce birliği olmasını sağlar (Kaplan, 2002).

Dil bir millet için kültür hazinesidir. Dili kültür hazinesi yapan kurallar veya kelimeler değil, milletin yüzlerce yıldır oluşturduğu ifade biçimleridir. Bu ifade biçimlerinde milletin duygular, düşünceleri, hayalleri, gelenekleri vs. saklıdır (Kaplan, 2002).

Dil, milletlere millet olma özelliğini kazandırdığı gibi insanlara da insan olma özelliğini kazandırır. Çünkü insanları diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerden biri de dildir. Dil sayesinde insanlar arkadaşlık kurarlar, samimî olurlar, toplu yaşama bilincine erişirler (Karakuş, 1996).

Dil eğitim ve öğretimin aracıdır ve insanların bilgi birikimlerinin oluşmasını sağlayandır (Kayaalp, 1998). Çünkü öğrencilerin kullandıkları anlama ve anlatım çalışmalarının hepsi dile dayanmaktadır. İnsanlar, bilgileri de hafızalarına dil ile kaydederler.

3.2. İLETİŞİM

İletişim, insanların birlikte yaşaması için tarih boyunca hep var olan bir gereksinimdir. Aynı ortamda bulunan, birbirlerini hiç tanımayan insanlar bile kendi aralarında iletişim kurmaya çalışırlar (Konuklu, 1991).

İnsan sosyal bir varlıktır ve çevresiyle etkileşim içerisinde. Bu insan için bir ihtiyaçtır. Diğer insanlarla konuşup anlaşmak, birlikte fikir üretmek ve bir sonuca varmak ya da varamamak gibi durumların hepsi insanların diğer insanlarla etkileşimidir. Bu etkileşimler sırasında insanın çevresiyle kurduğu ilişkiye iletişim denir (Ağca, 1999).

İletişim kaynak, kanal, mesaj ve hedef (alıcı) olmak üzere dört öğeden oluşur. Kaynak mesajı oluşturan ve başkasına iletmek isteyen kişidir. Hedef ise mesajı alacak olan kişidir. Mesaj da iletilmek istenen duygu ve düşüncelerdir. Mesaj alıcıya kanal vasıtası ile iletilir. Kanal olarak da insanın duyu organlarının hepsi sayılabilir (Kızılloluk, 2001).

Sözlü iletişimde dinleyeni etkileyecek unsur sözcükler oldukları için iyi seçilmelidir. Çünkü söz ağızdan bir kere çıkar ve bir daha geri dönmez. Konuşan kişi eğer kırıcı, incitici bir söz söylemişse bunu geri almanın yolu yoktur. Bunun için sözlü iletişimde insan ne söylediğinin farkında olmalıdır.

Sözlü iletişimde doğru sözcüklerin seçilip, doğru vurgu ve tonlama ile söylenmesi mesajın anlaşılması açısından da önemlidir. Çünkü sözcük seçimi ve yanlış söyleyişlerden doğan hatalar sebebiyle alıcı, mesajı kaynağın zihninde anlamlandırdığı şekilde anlamayabilir. Böylece konuşma ve dinleme gerçekleşir ama iletişim gerçekleşmez.

Sözlü iletişim, yüz yüze ve teknolojik iletişim diye ikiye ayrılabilir. Yüz yüze iletişim kişilerin karşılıklı konuşmaları ve dinlemeleri ile gerçekleşen iletişimdir. Teknolojik iletişim ise telefon, bilgisayar, internet gibi araçların kullanılarak yapılan iletişimdir. Burada alıcı ve kaynak birbirini görmez ama alıcı mesaja karşı tepkisini sözlerle ifade edebilir (Zeyrek, 2000).

3.2.2. Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim, söz veya yazı kullanmadan jest, mimik ve beden hareketleri ile yapılan iletişimdir. Meselâ, “Benimle geliyor musun?” diye soru soran birisine hayır anlamında kaşları ve başı hafifçe yukarı kaldırmak ya da işitme engelliler için geliştirilen hareket dili de sözsüz iletişimdir.

“Sözlü iletişimde vokal sistemimiz (ses telleri, dil, dişler, vb.) ‘gönderici’ olarak görev yapmaktaydı; sözsüz iletişimde ise yüzümüzü ve bedenimizi gönderici olarak kullanmaktayız” (Dökmen, 2003: 28).

3.2.3. Yazılı İletişim

Söz yerine yazının kullanıldığı iletişim türüdür. Yazılı iletişimde mesaj yazı ile bildirildiği için kalıcıdır.

Sözlü iletişimde nasıl vurgu ve tonlamalara dikkat etmek gerekiyorsa yazılı iletişimde de imlâ ve noktalama kurallarına dikkat etmek gerekir. Çünkü yazılı mesajı, kullanılan sözcüklerle birlikte anlamlandıran bu kurallardır.

Yazılı iletişimde kullanılan dil, sözlü iletişimde kullanılan dile göre daha kurallıdır. Çünkü yazılı iletişimde norm dil, kültür dili kullanılır. Sözlü iletişimde söyleyişler yerel ağız özelliklerine kayabilir.

3.2.4. İletişim ve Dil

İletişimin gerçekleşmesi için mesajda kullanılan kodların kaynak ve alıcı tarafından bilinmesi gerekir. Bu kodlama toplumun üzerinde fikir birliğine vardığı sembollerden işaretlerden oluşmalıdır. Yani herkesin anladığı bir dilden oluşmalıdır (Maviş, 1999).

İnsanlar içinde bulundukları toplumla iyi iletişim kurabilmeleri için, bu toplumun dilini iyi bilmeleri gerekir (Kayaalp, 1998).

“Kişinin iletişim yeteneğinin geliştirilmesi, dilini kullanabilme becerisi ile doğru orantılıdır” (Yılmaz, 2002: 25). Çünkü insanların kendilerini ifade etmelerinin yegâne aracı dildir. İletişim ister sözlü ister sözsüz isterse yazılı olsun mesaj mutlaka dil ile iletilir.

Dil insanların düşüncelerini sağlar. İletişim de düşüncelerin başkalarına aktarımı olduğuna göre iletişim ve dil ayrılmaz bir bütündür. Dildeki bozulmalar hemen iletişime de yansır ve insanların birbirleri ile iletişim kurmaları zorlaşır.

İnsanın düşünme yeteneğinde olduğu gibi iletişim ve dil de insanın toplumla olan ilişkileri sonucu gelişir. İnsan aynı zamanda varlığının bilincine de toplumla kurduğu iletişim sonucu varır (Paknadel, 1995).

3.3. KONUŞMA

Korkmaz'a (1986: 55) göre konuşma “insanı sosyal (içtimaî) bir varlık hâline getiren en önemli unsurlardan biri”dir. Çünkü insan konuştuğu sosaıdır, çevresiyle ilişki içindedir.

Cebiroğlu'da (1963) konuşmayı dilin sözlü ifade kısmı olarak tanımlıyor.

3.3.1. Konuşma Çeşitleri

Konuşma genellikle hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar olmak üzere iki bölüme ayrılır.

Hazırlıklı Konuşmalar

Konuşma eylemini gerçekleştirmeden önce bir hazırlık devresinin bulunduğu, söyleneceklerin araştırılıp, incelendiği, konuşmanın önceden hazırlandığı konuşmalardır. Bu konuşmalar panel, sempozyum, konferans, brifing vb. toplantılarda yapılan konuşmalardır.

Hazırlıklı konuşmalarda konuşma konusu önceden bellidir. Konuşmacı bu konu hakkında araştırma yaparak, düşüncelerini düzgün bir konuşma hâline getirir. Konuşmasını yaparken de el, kol hareketlerine, jest ve mimiklere, vurgu ve tonlamaya azamî derecede dikkat eder.

Hazırlıklı konuşmalarda kullanılan dil yazı dili (kültür dili, resmî dil)dir. Türkiye'de de bu İstanbul Türkçesidir.

Hazırlıksız Konuşmalar

İnsanların günlük hayatları içerisinde herhangi bir ön hazırlık yapmadan kişiler arası ilişkilerde kullandıkları konuşmalardır. Çoğunlukla konuşma dili diye

tabir edilen dil kullanılır.

Konuşma dili, içersinde yerel söyleyişleri barındıran, dilin genel kurallarına yazı diline oranla daha az bağımlı olan dile denir.

Temel eğitim okullarında ana dili eğitiminin amacı hazırlıklı veya hazırlıksız bireylerin yazı dili ile rahat bir biçimde duygu ve düşüncelerini anlatabilme becerisini kazandırmaktır (Yalçın, 2002). Böylece konuşma dilindeki farklılıklar ortadan kalkacaktır.

Telefon görüşmeleri, alışveriş, ayaküstü sohbet, ziyaret vb. yerlerde yapılan konuşmalar hep hazırlıksız konuşmalardır.

Hazırlıksız konuşmalarda insanların çabuk düşünme ve karar verme yetenekleri önemlidir. Çünkü karşıdaki insanın söylediklerini anında yorumlayıp cevap vermek gerekir.

Hazırlıksız konuşmalar insanların önceden edindikleri bilgi birikimlerinden, görgülerinden, yaşantılarından beslenir. Bu tür konuşmalarda insanın araştırmaya vakti olmadığı için o anda hafızasında ne varsa onu kullanır. Bu sebeple genel kültürü geniş insanlar hazırlıksız konuşmalarda başarılıdır (Yaman, 2001).

Karakuş'ta (1996: 535) bu konuda şunları söylemektedir:

“Güzel konuşup yazabilmek için hatıralarda, duygulardan, fikirlerden ve hayallerden meydana gelmiş zengin bir malzeme ile gerçeği müşahade ve düşünceleri, duyguları tahlil edebilme kabiliyetleri de lâzımdır.”

3.3.2. Konuşmanın Unsurları

“Konuşma ses üretmenin, ses tonunun, kalite, ritim ve kelime hazinesinin gelişmesinden oluşan bir bütündür (Bugay, 1990: 2).

Taşer (2000: 119) konuşmanın unsurlarının şunlar olduğunu söylemektedir:

Ses

Telâffuz (Boğumlama)

Konuşma Dinamiği (Duygu, Düşünce, İstek)

Kelime Hazinesi

Bîçem (Üslûp)

Ses

Hava titreşimlerinin kulakta duyulanlarına ses denir (Taşer, 2000). Ses, diyafram, kaburga ve göğüs kafesi, ciğerler, nefes borusu, gırtlak, dil ve dişlerin meydana getirdiği işlemler sonucunda oluşur (Kılıç, 2000). Bu oluşum sırasında gerilme (ses organlarının sesi çıkarmaya hazırlanması), duralama (organların sesi çıkarması), çözülme (organların gevşeyerek eski konumlarına gelmesi) olmak üzere üç eylem gerçekleşir (Taşer, 2000).

İyi bir konuşma sesinin özellikleri şunlardır:

- 1- İşitilebilirlik: Konuşmacının sesinin dinleyenlerin rahat duyabileceği seviyede olması.
- 2- Akıcılık: Dinleyenlerin anlayabileceği hızda, konuşma kusurlarını işlemeyen konuşma.
- 3- Açıklık: Sözcüklerin belirgin anlaşılır olması.
- 4- Hoşa Giderlik: Eğitilmemiş, kulak tırmalayan sesler hoş gitmez.
- 5- Bükümlülük/Esneklik: Sözcüklere vurgu ve tonlama ile anlam kazandırmak. (Çevik, 2002)

Çevik'e(2002) göre ses kusurları da şunlardır; kuvvetsizlik, ses titreşliği, tiz ve keskin ses.

Telâffuz

Seslerin kelime hâline gelmesine telâffuz denir (Taşer, 2000). Telâffuzun konuşmada önemi büyüktür. Çünkü “telâffuz hataları ile dolu bir konuşmanın

inandırıcı ve etkili olması mümkün değildir” (Kılıç, 2000: 34).

Telâffuz hataları şunlardır: (Şenbay, 1997)

Gevşeklik

Atlama

Değiştirme veya pelteklik

Tutukluluk

Kekeleme

Telâffuz hatalarını en aza indirmek için aşağıdaki egzersizler yapılabilir.

“Dili, ağzınızda sakız gibi çiğneyiniz.
Dili, dişlerinizin arasında çeviriniz.
Dili, içeriye ve dışarıya doğru hareket ettiriniz.
Dili, yan tarafa çıkartınız.
Dili, burna yaklaştırmaya çalışınız.
Kalem ağza yan şekilde alınarak bir metin okunabilir.
Kalem uzunlamasına konularak bir metin okunabilir.
Çiçek koklar gibi nefes alınmalıdır.
Nefes ateş üfler gibi verilmelidir.” (Yaman, 2001:

63)

Telâffuz hatalarını gidermek için tekerlemelerden de faydalanılabilir. Aşağıda bu çalışmalarda kullanılabilecek tekerleme örnekleri vardır.

- Bir berber bir berbere bre berber beri gel diye bar bar bağırmış.
- Gül dibi bülbül dili gibi, gül dibi bülbül dili.
- Pireli peyniri perhizli pireler tepelerse pireli peynirler de pır pır pervaz ederler.
- Ocak kıvılcımlandırıcılardan mısın, kapı gıcırdatıcılardan mısın? Ne ocak kıvılcımlandırıcılardanım, ne kapı gıcırdatıcılardanım.
- Çatalca’da topal çoban çatal yapıp çatal satar, nesi için çatalca da topal çoban çatal yapıp çatal satar? Kârı için çatalca da topal çoban çatal yapıp çatal satar.
- Üç tunç tas kayısı hoşafı.
- Dört deryanın deresini dört dergahın derbendine devrederlerse, dört

deryadan dört dert, dört dergahtan dört dev çıkar.

— Paşa tası ile beş has tas kayısı hoşafı.

— Zaman saman satar, saman zaman satar.

— Al bu takatukaları takatukacıya takatukalmaya götür. Takatukacı takatukaları takatukalamam derse takatukacıdan takatukaları takatukalatmadan al da gel.

— Nankör nalbant nalları nallamalı mı, nallamamalı mı?

— Az kaz, uz kaz, boyunca kaz.

— İşlek işlemeci, işlemeli işleri işlikte işleyerek işletmeciye iş yerinde izletti.

— Pısırik pırlak pırnallıklarda pırnallanırken pılı pırtısını pısırik pıtraklara pıtır pıtır pırtlattı.

— Üçüncü üçkağıtçı, üçetek üçleşerek üç teker arabayla süzüm süzüm süzülen süzgeçleri süzdü.

— Kırk kırık küp, kırkının da kulpu kırık kara küp. A be kuru dayı ne kuru sarı darı bu darı, a be kuru dayı.

— Şu odayı badanalamalı mı, yoksa badanalamamalı mı?

— Sen seni bil, sen seni, bil sen seni, bil sen seni, sen seni bilmezsen patlatırlar enseni.

— Şu karşıda bir dal, dal sarkar kartal kalkar, kartal kalkar dal sarkar, dal kalkar kantar tartar.

— Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortadaki su şişesi.

— Şiş şişeyi şişlemiş, şişe kesişe kiş demiş.

— Elalem aladana aldı aladanalandı da biz bir aladana alıp da aladanalanamadık.

— Bu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak, sarımsaklamasak da mı saklasak? Bu yoğurdu mayalamalı da mı saklamalı, mayalamamalı da mı saklamalı?

— Değirmene girdi köpek,

Değirmenci çaldı kötek

Hem kepek yedi köpek,

Hem kötek yedi köpek.

— Sizin damda var, beş boz başlı beş boz ördek,

Bizim damda var beş boz başlı beş boz ördek,

Sizin damdaki beş boz başlı beş boz ördek

Bizim damdaki beş boz başlı beş boz ördeğe,

Siz de bizcileyin beş boz başlı beş boz ördek misiniz, demiş.

— Bir tarlaya kemeken ekmişler. İki kürkü yırtık kel kör kirpi dadanmış. Biri erkek kürkü yırtık kel kör kirpi, öteki dişi kürkü yırtık kel kör kirpi. Kürkü yırtık erkek kel kör kirpinin yırtık kürkünü, kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin yırtık kürküne; kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin yırtık kürkünü, kürkü yırtık erkek kel kör kirpinin yırtık kürküne eklemişler.

— Getirince el getirir, yel getirir, sel getirir; götürünce el götürür, yel götürür, sel götürür.

— Bu mum, umumumuzun mumu.

Konuşma Dinamiği

Konuşma dinamiği insanın konuşma isteği ve ihtiyacıdır. İnsan niçin konuşma ihtiyacı duyar? Baird ve Knowler(Aktaran: Taşer, 2000: 139) konuşma sebeplerini şöyle sıralıyorlar:

“Varlığımızı kanıtlamak için
Benliğimizi kabul ettirmek için
Doyum sağlamak için
Ruhsal ve sinirsel gerginliklerden kurtulmak için
Toplumsal ilişki kurmak için
Etkileşimde bulunmak için
Çevremizi denetim altına almak için”

Kelime Hazinesi

İnsanlar duygularını başkalarına aktarmak için kelimelere ihtiyaç duyarlar. Çünkü sözlü aktarım kelimelerle gerçekleşir. Kişinin kelime hazinesi ne kadar zengin olursa düşüncelerini de o kadar rahat ve düzgün anlatır. Kelime hazinesini geliştirmek için de bol bol kitap okunmalı ve etkin dinleme yapılmalıdır.

Bicem (Üslûp)

Üslûp söyleyiş biçimidir. Konu ile seçilen üslûp arasında uygunluk olmazsa konuşma başarısız olabilir. Yaman'a (2001) göre üslûpta şu özellikler bulunmalıdır: İçtenlik, duruluk, akıcılık ve özgünlük.

Bunlardan başka vurgu, tonlama, beden dili ve konuşmacı da konuşmanın unsurları arasında sayılabilir.

Vurgu ve Tonlama

“Vurgu bir sözcükte ya da cümlede hece ya da sözcüklerin diğerlerinden ağırlıklı, farklı söylenmesidir” (Gürzap, 2003: 127). Türkçe’ de kelime vurgusu ve cümle vurgusu olmak üzere iki çeşit vurgu vardır.

Kelime vurgusu, kelime içerisinde bir hecenin baskın söylenmesidir. Türkçe kelimelerde vurgulu olan hece son hecedir ama bazen bu durum değişebilir.

Cümle vurgusu da, cümle içerisinde bir kelimenin baskın söylenmesidir. Türkçe’ de cümle vurgusu yükleme en yakın olan kelime üzerindedir. Bunun için vurgulanmak istenen kelime yükleme yaklaştırılmalıdır.

Tonlama konuşma esnasında sesin sözcüklerin anlamlarına göre alçaltılıp yükseltilmesidir. Bu konuşmaya anlam katar ve konuşmayı tek düzelikten kurtarır.

Güzel bir konuşma için vurgu ve tonlamaya dikkat etmek gerekir. Bu sayede hem sözcüklere yüklenen anlam dinleyici tarafından daha iyi anlaşılır hem de konuşma tek düzelikten kurtulup insanların ilgisini çeken, canlı bir hâl alır.

Beden Dili

Beden dili, konuşma esnasında konuşmacının takındığı tavra, duruşa, jest ve

mimiklere verilen isimdir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki beden dilinde kullanılan hareketlerin bazıları doğuştan gelmekte, bazıları öğrenilmekte, bazıları da ikisinin karşımı ile ortaya çıkmaktadır (Tozar, 2002).

Beden dilinin anlattıklarının bazıları toplumlara göre değişmektedir. Bir toplumda olumlu karşılanan bir hareket başka bir toplumda olumsuz karşılanabilmektedir. Meselâ Türkiye’de “merhaba” anlamında el yukarı kaldırılıp iki yana sallanırken, Almanya’da Türkiye’de “gel” manasında kullanılan hareket merhaba anlamı taşımaktadır (Dökmen, 2003; Yalçın, 2002).

Örnek verecek olursak;

- Kollar ve omuzlar doğal olmalıdır, vücuda yapışık olarak değil gerektiğinde rahat hareket yapılabilecek bir şekilde durmalıdır.
- Ayaklar vücut dengesini sağlayacak şekilde hafif açık olmalıdır.
- Konuşma herhangi bir şeye yaslanılmadan yapılmalıdır.
- Konuşmacı gözlerini bütün salonda gezdirmelidir.
- Konuşurken eller veya başparmak cebe sokulmamalıdır.
- Eller ceketin düğmeleri veya başka bir şeyle oynamamalıdır.
- Ayaklar üzerinde öne, arkaya veya sağa, sola sallanılmamalıdır.
- Burun veya kulak kaşınmamalıdır.
- Konuşma sırasında parmaklarla saçlar taranmamalıdır.
- Yüzük, küpe, bilezik gibi takılarla oynanmamalıdır.
- Kollar kavuşturulmamalıdır.
- Kürsünün üzerine abanılmamalıdır.
- Sağa veya sola dönerek dirsek kürsüye dayanmamalıdır. (Yalçın, 2002)

Bazı olumlu hareketlere örnekler:

- Tanrı’dan veya yüksek bir şeyden bahsederken sağ elin işaret parmağı ileri doğru uzatılıp kollar dikey olarak kaldırılabilir.
- Bir şeyler saymak gerektiğinde sol elinizin işaret parmağı ile açık duran

sağ elin küçük parmağından başlayarak sırayla parmakları kapatmak suretiyle sayılabilir.

—Bir şeylerin karşılaştırılması yapılırken eller sağ ve sol tarafta bir terazinin iki kefesi gibi aşağı veya yukarı hareket ettirilebilir.

—Meydan okumak için yumruk sıkılıp göz hizasında hareket ettirilebilir.

—Bir şeyleri doğrular veya yemin ederken sağ el açık olarak sol göğüs üzerine konulabilir.

—Küçük bir şeyleri anlatmak için işaret parmağı baş parmağın üzerine değdirilebilir.

—Büyük bir şey anlatılmak için kollar iki yanda büyükçe açılabilir.

—Darlık ve genişlik, avuç içleri birbirlerine yaklaştırılmak veya uzaklaştırılmak suretiyle anlatılabilir.

—Yükseklik eller gözler eşliğinde yukarı kaldırılarak, derinlik de avuçlar ve bakışlar yere doğru indirilerek anlatılabilir.

—Düz bir yüzeyi anlatmak için eller masa üzerinde düz bir şekilde yatay olarak hareket ettirilebilir. (Şenbay, 1982)

Konuşmacı

Konuşmacı, konuşma yapan kişidir. Konuşmacı konuşmasını yaparken dinleyicileri etkilemek ve dikkatlerini çekmek için ana dilinin tüm özelliklerini bilmeli ve bunları doğru bir biçimde uygulamak zorundadır (Ergenç, 1995).

İyi bir konuşmacıda bulunması gereken bazı özellikler şunlardır:

—Konulara değişik açılardan bakabilmelidir.

—Bahsettiği konu hakkında geniş bir bilgi birikimine sahip olmalıdır.

—Geniş bir ufka sahip olması gerekir.

—Gözlem gücü gelişmiş olmalıdır.

—Coşkulu olmalıdır.

—Hep kendisinden bahsetmemelidir.

—Mantıklı ve pratik düşünebilmelidir.

—Meraklı olmalıdır.

- Kendi yeteneklerinin farkında olmalıdır.
- Empati kurabilmelidir.
- Mizah duygusuna sahip olmalıdır.
- Kendine ait konuşma şekli olmalıdır.
- Öz eleştiri yapabilmelidir.
- Doğal olmalıdır.
- Beden dilini kullanabilmelidir.
- Söylediklerine inanmalıdır.
- Konuşma süresini iyi ayarlamalıdır.
- Gerektiğinden hızlı veya yavaş konuşmamalıdır.
- Başkalarının arkasından konuşmamalıdır.
- Hoşgörülü olmalıdır.
- Sesini iyi kullanmalıdır.
- Cümleleri, dizeleri anlamını düşünerek, duygu katarak yinelemelidir.
- Herkese saygılı olmalıdır.
- Telâffuzu düzgün olmalıdır.
- Argo kullanmamalıdır.
- Dinleyicilerin özelliklerini göz önünde bulundurmalıdır.
- Yıkıcı olmamalıdır, yapıcı olmalıdır. (King, 1998; Yaman, 2001; Yalçın, 2001).

3.3.3. Konuşmayı Engelleyen Unsurlar

Konuşma konuşmacıdan kaynaklanan veya elde olmayan sebeplerden dolayı dinleyiciler üzerinde istenilen etkiyi yaratmayabilir. Bu sebepler tespit edilmeli ve ortadan kaldırılmalıdır. Eğer bu mümkün değilse en aza indirilmelidir.

Demir'e (1999) göre konuşmayı engelleyen unsurlardan bazıları şunlardır:

- Konuşmaya yeterince zaman ayrılmaması,
- Konu hakkında yeterli bilgi birikiminin olmaması,
- Konuşmanın her hangi bir sebeple kesintiye uğraması,
- Konuşmacı ile dinleyiciler arasındaki mesafe,

- Statü farklılığı.
- Konuyla az veya çok ilgili olmak,
- Beklenen konu ile konuşmacının konusu arasındaki farklar,
- Konuşma mekânındaki fizikî engeller.

Konuşmaya Yeterince Zaman Ayrılmaması

Konuşmanın süresi konuşulan konunun niteliğine ve dinleyicilerin özelliklerine göre değişir. Süre, dinleyiciyi sıkacak kadar uzun olmamalıdır aynı zamanda konunun anlaşılmasını engelleyecek kadar kısa da olmamalıdır.

Konu Hakkında Yeterli Bilgi Birikiminin Olmaması

Konuşmacı konuşmasını yapmadan önce konu hakkında derinlemesine bir araştırma yapmalıdır. Konuşması sırasında nelerden bahsedeceğini önceden tespit etmeli ve bu konular hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Konuşmanın Her Hangi Bir Sebepçe Kesintiye Uğraması

Bu sebepler doğal bir afet ya da elektrik kesintisi olabilir.

Konuşmacı ile Dinleyiciler Arasındaki Mesafe

Konuşmacı, dinleyicilere ne onlarla içi içe olacak kadar yakın ne de konuşmasının duyulmasını ve hareketlerinin görülmesini engelleyecek kadar uzak olmalıdır.

Statü Farklılığı

Aslında konuşmada konuşmacının statüsünden çok ne söylediği önemlidir. Fakat bazı dinleyiciler statüyü önemser ve konuşmacının söylediklerini statüsüne göre değerlendirirler.

Konuyla Az veya Çok İlgili Olmak

Konuyla az ya da çok ilgili olmak hem dinleyiciler hem de konuşmacı açısından önemlidir. Çünkü dinleyici konu ile az ilgili ise konuşmayı dinlemeyecektir; çok ilgili ise bu sefer de konuşmacıdan gereğinden fazla şey bekleyecektir.

Beklenen Konu ile Konuşmacının Konusu Arasındaki Farklar

Dinleyici konuşmalara tanıtımlar sayesinde gelir. Bu tanıtımlar sırasında gerçekleşecek yanlış anlaşılmalara dinleyicinin dinlemek istemediği bir konuşmaya gelmesine sebep olabilir. Bu da konuşmayı olumsuz etkiler.

Konuşma Mekânındaki Fizikî Engeller

Konuşma mekânının özellikleri konuşmanın anlaşılması üzerinde etkilidir. Meselâ konuşma yapılan yerin çok büyük veya küçük olması, havadar veya baskın olması, etrafta dinleyicilerin dikkatlerini konuşma üzerinden başka taraflara çekecek unsurların olması konuşmayı olumsuz etkiler.

3.3.4. Konuşma Bozuklukları

Konuşma eğer hoş olmayan bir sesle ve konuşmacının yaşına uygun olmayan bir şekilde yapılırsa, konuşmacıyı normalden çok farklı gösterirse, dikkati konudan konuşmaya çevirirse bozuk kabul edilir (Konuklu, 1991).

Konuşma bozuklukları erken yaşlarda ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda, gelecekte kalıcı olmaması için hemen tedavi edilmelidir.

Konuşma bozuklukları şunlardır:

- Artikülasyon (eklemleme) bozukluğu,
- Gecikmiş konuşma

- Kekemelik, *
- Damak ve dudak yarıklığı,
- Beyin özü (Özgür, 2003).

Eklemlleme bozuklukları eğer fizikî bir özre dayanmıyorsa, öğretmenler ve aileler tarafından çocukların konuşmalarına dikkat edilmek suretiyle düzeltilebilir.

Eklemlleme bozukluklarına örnekler:

- Saat yerine sat kullanılması,
- Hayvan yerine ayvan kullanılması,
- Havlu yerine avlu kullanılması,
- Tren yerine tiren kullanılması,
- Recep yerine irecep kullanılması,
- Takvim yerine taklim kullanılması,
- Makas yerine makaz kullanılması,
- Şefkat yerine şevkat kullanılması,
- Gönlüm yerine göynüm kullanılması,
- Göz yerine goz kullanılması.

3.3.5. Konuşma Kusurları

Konuşma kusurları kişinin bilerek veya bilmeyerek konuşma esnasında yaptıkları veya söyledikleridir.

Konuşma kusurları şunlardır:

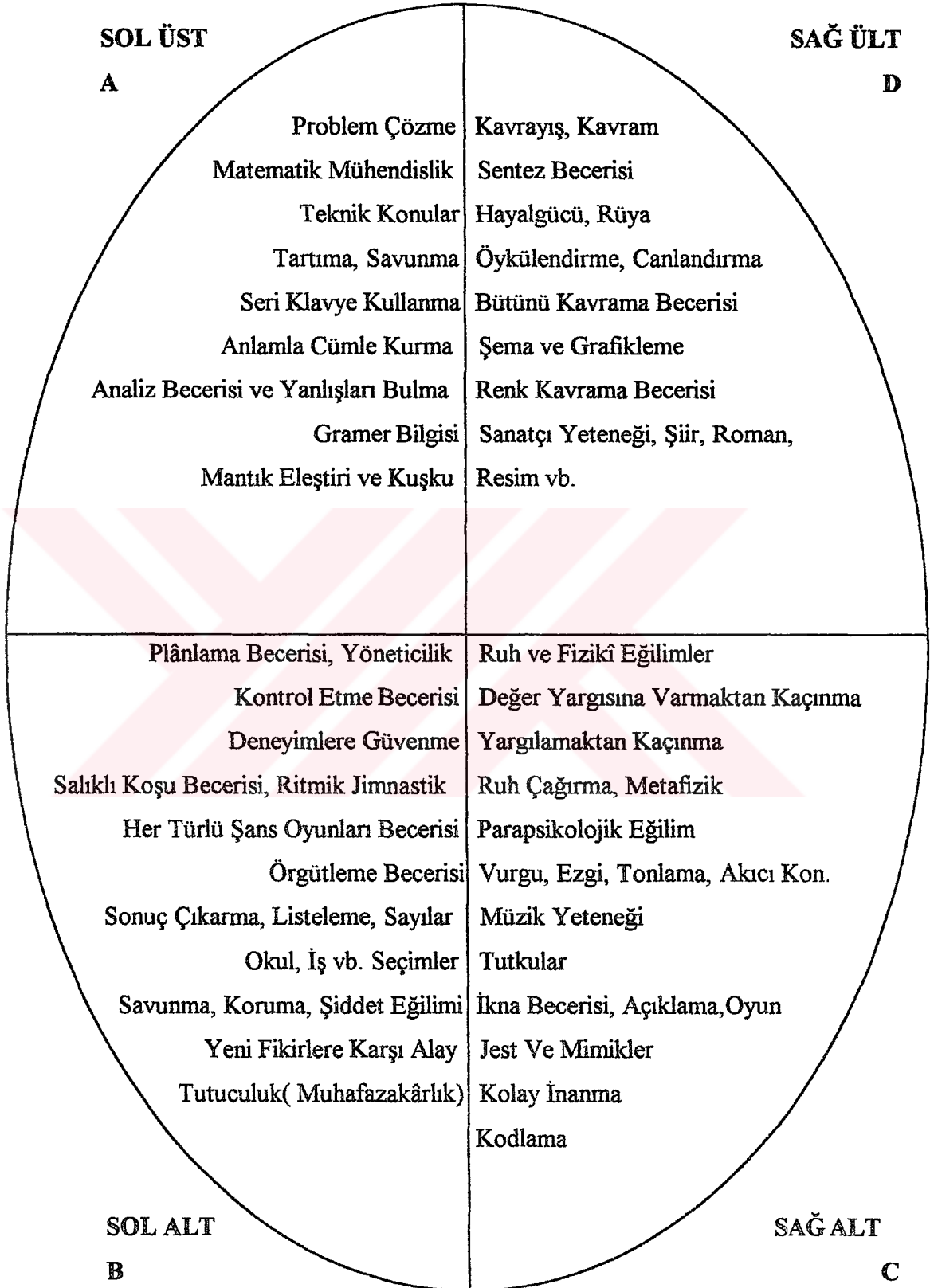
- Kibirlenmek,
- Konuya ve seyircilere ilgisiz davranmak,
- Konuşan başka birinin sözünü kesmek,
- Kendini yetersiz görmek,
- Alay etmek,
- Gevezelik etmek,

- Aynı şeyi sürekli tekrarlamak,
- Sert konuşmak,
- Bencil davranmak,
- Yapmacık tavırlar sergilemek,
- Argo kullanmak,
- Konuya uygun olmayan bir üslup kullanmak,
- Konuşurken gösteri yapmak,
- Tartışmaya girmek (tartışma türündeki konuşmalar hariç),
- Övünmek,
- Öğüt vermek,
- Palavra atmak, abartı yapmak,
- Sırları ifşa etmek,
- Konulara tartışmaya zemin hazırlayacak bir şekilde yaklaşmak,
- Saygısızlık,
- Eee, hı hı, ııı gibi sesler çıkarmak (Karaalioğlu, 1990; Yalçın, 2001; Ünal, 2003).

3.3.6. Konuşma ve Beyin

İnsan vücudunun yaptığı bütün hareketler gibi konuşma da beyin tarafından yönlendirilir. Beynin gönderdiği emirler konuşma organları tarafında uygulanır. Beynin sağ ve sol yarım kürelerinin hareketliliğinden kaynaklanan konuşma, bireylerin beyin fonksiyonlarına bağlıdır (Temizyürek, 2004: 2773).

İnsan becerilerinin beyin bölgelerine dağılımı öbür sayfada (Şekil-1) gösterildiği gibidir.

(Yalçın, 2002: 22)

Şekil - 1

Şekildeki bilgilerden de anlaşıldığı gibi konuşma için gerekli beceriler beynin tamamına yayılmış durumdadır. Meselâ tartışma, anlamlı cümle kurma, analiz ve yanışları bulma ve gramer becerileri beynin sol üst kısmı; sentez, öykülendirme ve kavrayış becerileri sağ üst kısmı; plânlama, sonuç çıkarma ve listeleme becerileri sol alt kısmı; vurgu, ezgi, tonlama, akıcı konuşma, ikna, açıklama, jest ve mimik becerileri sağ alt kısmı tarafından kontrol edilir.

İyi bir konuşma için beynin bu kısımlarının hepsinin geliştirilmiş olması gerekir. Ayrıca hafızayı da güçlendirmek gerekir. Çünkü konuşmada kullanacağımız bilgiler beyne iyice yerleşmelidir. Bunun için de konuşma öncesi tekrar ve prova faydalı olacaktır.

Konuşmanın gerçekleşebilmesi için beynin iki yarım küresi de eş güdümlü çalışır. Yani sol yarım kürede anlamlı cümleler oluşturulurken, sağ yarım küre de bu cümlelere vurgu, ezgi, ton katar (Ergenç, 1994).

Araştırmalar çocukluk döneminde beynin sağ yarım küresinin, ergenlik çağında ise sol yarım küresinin daha fazla çalıştığını göstermiştir. Öğrencilerin sol yarım küre ile yaptıkları etkinlikler ödüllendirildiği için sağ yarım küre sol yarım küreye göre biraz âtil vaziyette kalmaktadır. Öğrencilerin yazılı ve sözlü kompozisyonlarının biraz kuru olmasının sebebi de sağ yarım kürede olan öykülendirme, vurgu ve tonlama gibi becerileri kullanamamalarıdır (Ergenç, 1994).

4. BÖLÜM

4. İLKÖRETİM 2. KADEME ÖRENCİLERİNDE KONUŞMA BECERİSİNİN ÖNEMİ

4.1. ETKİLİ VE GÜZEL KONUŞMANIN ÖNEMİ

Dil becerileri 15 yaşına kadar kazanılması gereken becerilerdir. Çünkü bu yaştan sonra öğrencilerin dil becerileri kalıcı olmaktadır. Bundan dolayı yanlış veya eksik kullanımları düzeltmek zor olmaktadır.

Öğrencilere konuşma becerisi de ilköğretim ikinci kademe bitene kadar kazandırılmalıdır. Bu aşamadan sonra öğrencinin okul ve aile dışı etkinliklerinin artması ile çevreden yanlış dil becerileri edinme olasılığı artmaktadır.

İlköğretim ikinci kademe, birçok öğrenci için son eğitim-öğretim basamağıdır. İlköğretim okulu bitince liseye devam etmeyenler, ilköğretimde ne öğrendilerse, hangi becerileri kazandırsa hayatları boyunca bunları kullanacaklardır.

İşte bu sebeple ilköğretim ikinci kademesinde konuşma becerisi önemlidir ve bu beceri mutlaka öğrenciye kazandırılmalıdır.

Konuşma becerisinin özellikle sosyal hayatla ilişkisi düşünülürse önemi daha da artmaktadır. Bu çağdaki öğrenciler kendilerini yeni tanımaya başlamışlardır ve fark edilmek isterler. Fark edilebilmeleri için de konuşmaya ihtiyaçları vardır. Çünkü fark edilebilmeleri için kendilerini ifade edebilmeleri gerekir.

Millî birlik açısından da konuşma becerisi önemlidir. Millî birlik bir milletin aynı düşünce, davranış etrafında bütünleşmesi demektir. Bunu da en güzel dil gerçekleştirir. Aksan (1975, 423) konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade

etmektedir:

“Belli seslerden, belli ses eğilimlerinden oluşan bir ses dizgesi, anadilinin dış görünümüdür. Bunun yanı sıra anadili, aynı ulustan, daha dorusu aynı dil birliği içindeki kişilere ortak bir ‘evreni anlama ve anlatma yolu’ kazandıran, insanın zihninde evreni biçimlendiren bir düşünce dizgesi olarak da karşımıza çıkar. İnsanoğlu anadiliyle birlikte, o dili konuşan toplumun yüz ve el hareketlerini, çeşitli olaylar karısındaki tepki biçimlerini de alır.”

Ercilasun (2000: 4) da millet oluşumunda dilin önemini şöyle açıklıyor:

“Dil sayesinde hem fert çevreyi anlamaya başladığı andan itibaren kendini aynı toplum içinde hissetmekte, hem de toplum diğer toplumlardan farklı olduğunu idrak etmektedir. Böylece dil, ferdi içinde bulunduğu toplumun parçası hâline getirirken toplumu da başka toplumlardan ayırarak millet hâline getirir. Tabii ki dil yanında her millet için ayrı ayrı ve farklı oranlarda başka unsurlar da bu oluşumu sağlar. Ancak birçok araştırmacıya göre milleti oluşturan en önemli unsur dildir.”

Yukarıdaki görüşlerden de anlaşılacağı gibi dilin millet hayatında önemli bir yeri vardır. Okullardaki ana dili eğitiminin amaçları arasında da ortak dili en doğru şekilde öğretmek vardır. Bu amacı Ergin (1994: 54) şöyle açıklıyor.

“Her bölgenin çocukları Türkçeyi önce mahallî konuşma dili ile öğrenir. Sonra okullarda herkes mahallî dilini ve telâffuzunu bırakıp müşterek edebi dil, memleket dilini kullanma yoluna girer. Yazı dili, edebî dil, kültür dili her yeri birleştiren umumî memleket ve millet dilidir. Okullarda en başta Türk dili derslerinin bir vazifesi de işte çocuklarımızın mahallî dilden müşterek umumî dile geçmesine yardımcı olmaktır”.

Konuşma becerisi de bu amaç doğrultusunda öğrenciye kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Dil aynı zamanda iletişimin aracıdır. Milleti oluşturan fertler birbirlerini anladıkları oranda birlikte yaşama azmi gösterirler. Bu açıdan da konuşma becerisi önemlidir.

4.2. İLKÖĞRETİM 2. KADEME ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA BECERİSİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerilerini etkileyen faktörler şunlardır:

- Aile
- Okul
- Öğretmen
- Çevre

Aile

İletişim hayatın her alanında olduğu gibi aile içinde de vardır. Aile içi iletişimin öğrencinin konuşma becerisinin gelişmesinde önemli tesiri vardır. “Ana baba arasındaki ahenkli ilişki de çocukta kararlı ve iyi gelişmiş bir kişiliğin gelişmesinde önemli rol oynar” (Tor, 1995: 13). Bu da çocuğun kendini ifade edebilme becerisini etkiler. Çünkü kişilik gelişimi sağlıklı olan öğrencilerin kendisini ifade edebilme becerisi de o oranda gelişmiştir.

Aile içerisindeki sağlıklı iletişim, öğrencinin de iletişim becerilerinin gelişmemesine sebep olmaktadır. Özellikle aile içerisinde demokratik bir ortam yoksa bu olumsuzluk daha da artmaktadır.

Öğrencilerin konuşma becerilerinin gelişmesi için ailenin ona konuşma fırsatı vermesi, söyledikleri yanlış veya yalan olsa bile ona kızmaması gerekir. Özellikle aileler çocuklarına karşı baskıcı, reddedici bir tutum içerisinde olmamalıdır.

Aile, çocuğu bir birey olarak görmeli, aile içi karar mekanizmasına onu da

katmalıdır. Çocuk konuşmak istediğinde asla susturulmaya veya sözü kesilmeye çalışılmamalıdır. Özellikle “Sen küçüksün, bilmezsin.” gibi sözler söylenmemelidir. Çocuğun söyleyecekleri dikkatle dinlenmelidir.

Okul

Çocuk uykuda geçirdiği zaman hariç diğer zamanın neredeyse yarısını okulda geçirmektedir. Okuldaki ortam okul idaresi ve öğretmenler tarafından çocuğun konuşma becerisini geliştirmeye elverişli olmalıdır. Özellikle katı disiplin kuralları uygulanmamalıdır. Öğrencilerin saygı ve edep kuralları çerçevesinde kendi aralarında ve öğretmenleri ile özgürce iletişim kurmalarına izin verilmelidir.

Öğretmen

Öğretmen öğrencinin konuşma becerisi üzerinde en etkili faktördür. Çünkü öğrenciye doğru ve güzel konuşmayı öğreten, uygulatan ve sonuçları takip eden odur.

Öğretmen yeterli meslekî bilginin yanı sıra bilgilerini, duygu ve düşüncelerini doğru bir biçimde anlatabilme becerisini de kazanmış olmalıdır (Kızıloluk, 2001). Yani öğrencilere örnek olmalıdır.

Ders işlerken de öğrencilere konuşma fırsatı vermelidir. Özellikle konuşmaktan sıkılan, utanan öğrencileri konuşturmaya çalışmalıdır.

Öğretmen aynı zamanda öğrencileri dikkatle dinlemelidir. Çünkü “öğretmenin bir tek sorusu, bir tek yarım veya kısa cümlesi ile çocuğun anlattıklarına ilgi ile katıldığını, onu önemle dinlediğini göstermesi onları konuşmaya sevk eder” (İnan, 1947: 2954).

Öğretmen konuşan öğrencinin sözünü, söyledikleri yanlış olsa bile asla kesmemeyi kendisine alışkanlık edinmelidir. Öğrenci sözünü bitirdikten sonra

gerekli uyarıları yapmalıdır. Böylece öğrencinin düşünmesinin alkışı bozulmamış ve cesareti kırılmamış olacaktır. Öğretmen öğrenciyi uyarırken bile onu teşvik edici olmalıdır.

Çevre

Öğrencilerin konuşma becerisi çevre ile de yakından ilişkilidir. Bu çevre arkadaş çevresi olabilir. Bu çevrede konuşulan dilden öğrenci hemen etkilenecektir. Eğer bu çevrede doğru ve güzel bir dil kullanılıyorsa bu öğrencinin konuşma becerisini olumlu yönde geliştirecektir. Yok eğer kötü, bozuk bir dil kullanılıyorsa olumsuz etki yapacaktır.

Öğrencilerin çevresi ve bu çevrede konuşulan dil, okulda öğretmenleri, evde ve okul dışında ise aileleri tarafından denetlenmelidir, gerekirse önlem alınmalıdır.

5. BÖLÜM

5. İLKÖĞRETİM 2. KADEME ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA BECERİSİNİ GELİŞTİRME YOLLARI

Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek için birtakım çalışmalar yapılır. Bu çalışmaların bir kısmı hazırlık gerektirir bir kısmı ise hazırlıksız yapılır. Hazırlıksız yapılan çalışmalarda öğretmen öğrencileri yönlendirmek amacıyla öğrencilere birtakım sorular sorabilir. Bu sorular öğrencinin konuşmasını kısıtlamak amacıyla değil ona yol göstermek amacıyla sorulur. Çünkü bazı öğrenciler konuşmaktan sıkılabilir, çekinebilirler. Öğretmen bu tür konu ile ilgili sorularla öğrenciyi konuşturmaya çalışır. Hazırlıklı çalışmalarda ise öğrenci zaten anlatacağı konuya hazırlanarak gelmiştir ve anlatmaya isteklidir. Aşağıda öğrenciyi konuşturmaya yönlendirecek hazırlıklı ve hazırlıksız birtakım örnek çalışmalara yer verilmiştir.

5.1. ÖĞRENCİLERİN DOĞRU VE DÜZGÜN KONUŞABİLMESİ İÇİN YAPILABİLECEK ÇALIŞMALAR

Öğrencilerin doğru ve düzgün konuşabilmesi için yapılabilecek çalışmalar çeşitlidir. Bu biraz da öğretmenin yaratıcılığına bağlıdır. Bu tür çalışmaların en başında öğrencilerin gördükleri bir yer, kişi veya tanık oldukları bir olayın anlatılması gelir. Çünkü öğrenciler bu tür konuları zihinlerinde daha kolay canlandırırlar ve sanki karşılarında bir olay veya kişi varmış ona bakıyormuş gibi anlatırlar. Bunun için öğrencilere öncelikle bu türden yakın çevre, bir gezi sonucu görülen yerler ve edinilen izlenimler, bayram, düğün, konser, cenaze, doğal, ekonomik ve toplumsal olaylar, tanıdık veya tanımadıkları bir kişiyi anlatan konular verilmeli ve bunların üzerinde konuşmaları istenmelidir.

Yukarıdaki saydığımız basit anlatımlardan sonra öğrencileri biraz daha

düşünmeye, buluş yapmaya yönlendirecek çalışmalar yaptırılabilir. Bunlar da bir atasözü, özdeyiş, nükteli söz, kitap veya film anlattırma çalışmaları olabilir.

Bütün bu çalışmalardan sonra hazırlıklı konuşma dediğimiz panel, sempozyum, konferans vb. çalışmalar yaptırılabilir.

Bu tür çalışmalar yaptırılırken öğretmen öğrencilerin diksiyon, telâffuz ve anlatımlarına dikkat etmelidir. Görülen hatalar anında düzeltilmelidir. Dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır ki o da çekingen, öz güveni istenilen seviyede olmayan öğrenciler üzerinde bu tür düzeltmelerin olumsuz etki yapabileceğidir. Bu olumsuz etkiler konuşmaktan korkma, konuşmayı istememe olabilir (Temizyürek, 2004).

5.1.1. Öğrencilerin Tasvir Yeteneklerinin Geliştirilmesi İçin Yapılabilecek Çalışmalar

Bu tür çalışmalar yukarıda da saydığımız çalışmalardır. Bu çalışmaların nasıl yapılacağı aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

5.1.1.1. Öğrencilere Gördükleri, Bildikleri Bir Yeri Anlattırma Çalışması

Yakın Çevre (Ev, Mahalle, Köy, Kasaba, Şehir vb.)

Yakın çevre öğrencinin içinde yaşadığı çevredir. Öğrenciye bu çevreyi anlattırmak hem öğrencinin konuşma becerisini geliştirir hem de öğretmenin onu daha yakından tanınmasına vesile olur. Bu çalışmalar yaptırılırken önce öğretmen soru sormadan öğrencinin kendisinin anlatması istenir. Çünkü öğretmen, öğrencinin belli bir plân dâhilinde mi yoksa birbirinden bağımsız parçalar hâlinde mi anlattığını ancak böyle anlayabilir. Öğrenci anlatmadan önce onun anlatacağı yeri bizim görmediğimizi, kendi anlatacakları ile bizim beynimizde o yer hakkında bir fikir oluşacağını söylemeliyiz. Böylelikle öğrenciye hem bir güven duygusu gelecek hem de öğretmenin ve öğrenci arkadaşlarının kendisini dikkatle dinleyeceğini bilecektir.

Öğrenciye Evini Anlattırma Çalışması

Öğrenciye evini anlattırırken diğer bütün tasvir çalışmalarında yapacağımız gibi önce evin fizikî özelliklerini anlattırmalıyız. Öğrenci eğer seviyesine uygun yeteri kadar ayrıntıya yer vermezse öğretmen öğrenciyi yönlendirecek tarzda bazı sorular sormalıdır. Bu sorular önce evin fizikî özelliklerini ortaya çıkarmaya daha sonra da bu evin öğrenci üzerindeki izlenimlerini ortaya çıkarmaya yönelik olmalıdır. Öğrenciler sorulara kısa cevaplar verecek olurlarsa öğretmen öğrenciyi konuşturmak için yeni sorular sormalıdır. Bu sorular:

- Evinizin kaç odası var?
 - Salonunuz büyük mü?
 - Evde kaç kişi yaşıyor?
 - Evinizde kendine ait bir odan var mı?
 - Eviniz hangi yöne bakıyor?
 - Eviniz kaçınca katta?
 - Eviniz sobalı mı kaloriferli mi?
 - Eviniz kerpiç mi betonarme mi? (Eğer çocuk köyde veya gecekonduda yaşıyorsa)
 - Eviniz okula uzak mı, yakın mı?
 - Kaç tane komşunuz var?
 - Komşularınızdan en sevdiğin hangisi?
 - Sen o evde yaşadığın için mutlu musun?
 - İmkânlarınız uygun olsaydı başka bir evde yaşamayı ister miydin?
- Şeklinde olabilir.

Öğrenciye Mahallesini veya Köyünü Anlattırma Çalışması

Öğrenci köyünü veya mahallesini anlatırken de evini anlattırırken izlediğimiz yöntem izlenmelidir. Bu yerin fizikî özellikleri anlatırılmalı daha sonra bu yerin öğrenci üzerindeki etkileri sorgulanmalıdır. Çünkü öğrenci fizikî özellikleri zihninde daha kolay canlandıracaktır. Kendi üzerindeki etkiler sorulduktan sonra bir süre

düşünme payı verilebilir. Yine burada da öğretmen, öğrenciye yol göstermek için aşağıdaki gibi sorular sorabilir.

- Köyünüzün veya mahallenizin tam olarak yeri neresi?
- Köyünüzde kaç ev var?
- Köyünüzün nüfusu kaç?
- Köyünüzün dışında yaşayan köylünüz var mı?
- Köyünüzün veya mahallenizin muhtarını tanıyor musun?
- Köyünüzün geçim kaynağı nedir? (Hayvancılık mı, yoksa tarım mı?)
- Siz daha çok hangisiyle meşgul oluyorsunuz?
- Kaç tane koyununuz veya ineğiniz var?
- Köyünüz yeşillik mi?
- İçme suyunuzu köy çeşmelerinden mi alıyorsunuz?
- Köyde mi daha çok arkadaşın var, yoksa okul da mı?
- Hiç evinden köyünden ayrı kaldın mı?
- Ayrı kaldıysan orayı özledin mi?
- Köyde yaşadığın için mutlu musun?
- Köyünüzde tarihî yerler veya doğal güzellikler var mı?
- Köyünüze hiç turist gelir mi?
- Köyünüzde kışın ulaşım sorunu yaşıyor mu?

Öğrenciye Kasabasını veya Şehrini Anlattırma Çalışması

Burada da önce öğrenciye kasabasının fizikî özellikleri anlatılmalıdır. Bu yapıldıktan sonra da kasabalarının daha güzel bir hâle getirilmesi için nelerin yapılabileceği konusunda fikir üretmeleri ve bunları sözlü olarak ifade etmeleri istenebilir. Öğrenci eğer istenilen seviyede konuşamazsa aşağıdaki gibi sorulara başvurulabilir. Bu sorulara verilen cevaplar kısa olabilir, öğretmen bu kısa cevaplarla yetinmeyip bu cevaplardan yola çıkarak öğrenciyi konuşmaya sevk edecek yeni sorular sormalıdır.

- Kasabanızın nüfusu kaç?

- Kasabanız nereye bağılı?
- Kasabanızda kaç tane okul var?
- Kasabanızda tarihî veya turistik yerler var mı?
- Kasabanızda akarsu veya göl var mı?
- Kasabanızda sizin oyun oynayabilmeniz için yeterince park var mı?
- Kasabanız yeterince yeşillik mi?
- Sizin eviniz kasabanın neresinde?
- Belediye başkanınızın veya kaymakamınızın ismini biliyor musun?
- Kasabanızda insanların çalışabileceğı fabrika vb. işletmeler var mı?
- Kasabanızın bağılı olduğunuz ile uzaklığı kaç kilometre?
- Kasabanızın kendine has yemekleri var mı?
- Kasabanızın kendine has halk oyunları var mı?
- Kasabanızın daha güzel olması için sence neler yapılabilir?

Bir Gezi Sonucu Görülen Yerler ve Edinilen İzlenimleri Anlattırma Çalışması

Öğrencilere yaptırılacak sözlü çevre tasvirlerinden birisi de yapılan bir gezi sonucu görülen yerler ve bu yerlerin öğrenci üzerinde bıraktığı etkilerdir. Bu yer okul veya sınıfa yapılan bir kır gezisi, ailece yapılan bir akraba ziyareti sonucu görülen bir yer de olabilir. Burada da önce çevrenin fizikî özellikleri anlatırılmalı daha sonra öğrenci üzerindeki etkileri anlatırılmalıdır. Bu fizikî özellikler şunlar olabilir: Adı, nereye bağılı olduğu, orada neler gördüğü vb. Bu özellikler gezilen yere göre değişebilir. Meselâ bir müzeye gezi yapılmışsa o müzede nelerin sergilendiğı, bu sergilenen nesnelerin tarihsel ve varsa toplumsal özellikleri anlatırılabilir. Bu yapılırken de dersin tarih olmadığı amacın öğrenciyi konuşturmak olduğu unutulmamalıdır.

Öğrenci her hangi bir gezi yapmamışsa güzel bir gezi yazısı da amacımıza hizmet edebilir. Bu gezi yazısı önce sınıfta okuması ve telâffuzu güzel bir öğrenciye okutturulur ve diğer öğrencilerden bu yazıda bahsedilen yerin özelliklerini anlatmaları istenebilir. Burada gezilen yerin özelliklerinden başka yazarın bu yeri

nasıl ele aldığı, hangi yönlerini ön plâna çıkarttığı, hangi yönlerine az yer verdiği de anlattırılabilir.

Bu tür tasvirlerde öğrencilerin anlatmakta en zorlandıkları kısım bahsedilen yerin kendi üzerlerinde bıraktığı izlenimler, etkilerdir. Öğrencilere bu izlenimler sorulduğu zaman çoğunlukla “Hiçbir etki bırakmadı, güzel izlenimler edindim.” gibi kısa cevaplar alınabilir. Bu düşünmeyi ve düşündüklerini anlatmasını bilmeyen öğrenciler için doğaldır. Öğretmen bu tür öğrencilerin farkında olmalı ve onlara bu becerileri kazandıracak birtakım çalışmalar içinde olmalıdır. Bu çalışmalardan birisi de öğrenciye sorular sormaktır. Bu sorularla bahsedilen yeri gezdiği için mutlu olup olmadığı, orayı sevip sevmeyi, orada yaşamak isteyip istemediği, oraları görmeyen kendisine bir katkısının olup olmadığı, gezdiği yeri arkadaşlarına da gezmeleri için tavsiye edip etmediği vb. konular hakkında bilgi almaya yönelik olmalıdır. Verilen cevapların kısa olmamasına dikkat edilmeli ve verilen cevabın sebebinin açıklanması istenmelidir.

5.1.1.2. Yaşadıkları veya Tanık Oldukları Bir Olayı Anlattırma Çalışması

Bayram

Bayram, dinî veya millî özel günlere denir. Bayramların kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Dinî ve millî bayramlarımız insanların kaynaşması, görüşmesi, dayanışması ve toplumsal barışın sağlanması için iyi bir araçtır. Özellikle günümüzde nesiller arasındaki görüş ayrılıklarının fazla olduğu düşünülürse bayramlarda aile büyüklerinin ziyaret edilmesi, onların gönüllerinin alınması büyük önem taşır. Öğrencilerimize bayramlar anlatılırken bu hususlar da göz önünde bulundurulmalı ve öğrencinin konuşma becerisi geliştirilirken ona bayramların kişisel ve toplumsal önemi de kavratılmalıdır.

Öğrenci yaşadığı bir bayramı anlatırken, konuşmasında ilk önce bu bayramın genel özelliklerini anlatması gerektiği vurgulanır. Üzerinde konuşulan bayram eğer

millî bir bayramsa aşağıdaki gibi sorular öğrencilere yöneltilerek öğrencilerin bu bayramlar hakkında konuşması sağlanabilir.

—Bu bayramı niçin kutluyoruz?

—Bu bayramın milletimiz açısından önemi nedir?

—Sen bu bayramı kutlarken neler hissettin?

—Bu bayram nasıl kutlandı?

—Sence nasıl kutlanması gerekirdi?

—Millî bayramlarımızın milletimizin geçmişi ve geleceğe bakışı açısından önemi nedir? Ne olmalıdır?

Bu sorular biraz daha özele indirgenirse aşağıdaki gibi sorular da yöneltiler.

Cumhuriyet Bayramı

—Cumhuriyet ne demektir?

—Cumhuriyetçilik ne demektir?

—Cumhuriyet rejiminin özellikleri nelerdir?

—Cumhuriyet rejiminin faydaları nelerdir?

—Cumhuriyetimiz nasıl bir ortamda kurulmuştur?

—Atatürk inkılâpları içerisinde niçin önce Cumhuriyet ilân edilmiştir?

—Cumhuriyet rejiminin milletimize getirmiş olduğu yenilikler nelerdir?

—Cumhuriyet kurulmamış olsaydı ülkemiz nasıl bir durumda olurdu?

—Cumhuriyet Bayramı'nı nasıl kutluyoruz? Nasıl kutlamalıyız?

—Cumhuriyet Bayramı'nı devlet büyükleri nasıl kutluyor?

—Cumhuriyetimizin kurucusu hakkında neler biliyorsun?

—Atatürk Cumhuriyet'i koruma işini kimlere vermiştir? Niçin?

—Cumhuriyet niçin düşünce, beden ve bilim bakımından güçlü koruyucular ister?

—Cumhuriyet Bayramını kutlarken sen neler hissettin?

23 Nisan Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramı

—23 Nisan hangi olayın tarihidir?

—TBMM niçin kurulmuştur?

—Ulusal egemenlik ne demektir?

—Ulusal egemenlikle TBMM arasında ne gibi bir alâka vardır?

—“Yurtta sulh, cihanda sulh.” sözünden ne anlıyorsun?

—Atatürk bugünü neden çocuklara armağan etmiştir?

—Bugünün çocukları yarının büyükleri sözünden ne anlıyorsun?

—Bu bayramı sadece bizim ülkemizin çocukları mı kutluyor?

—Dünyada sadece siz Türk çocuklarına ait bir bayramın olması size neler hissettiriyor?

—23 Nisanda bütün dünya çocuklarının bir araya gelmesi ne anlam ifade ediyor?

—23 Nisanda bütün dünya çocuklarının ülkemize gelmesinin bize ne gibi bir faydası olabilir?

—Bu bayramı nasıl kutluyoruz?

19 Mayıs Atatürk’ü Anma Ve Gençlik Ve Spor Bayramı

—Bir ülke için gençlik ne demektir?

—Spor yapmanın faydaları nelerdir?

—Atatürk gençlerin niçin spor yapmalarını istemiştir?

30 Ağustos Zafer Bayramı

—30 Ağustos tarihi sizin için ne anlam ifade ediyor?

—Zafer ne demektir?

—Biz zaferi kimlere karşı kazandık?

—Biz Kurtuluş Savaşı’nı niçin yaptık?

—Büyük Taarruz öncesi askerlerimiz nasıl bir ruh hâli içerisindeydi?

—Bizler de eğer bir gün vatanı savunmak zorunda kalırsak nasıl

davranmalıyız?

—30 Ağustos'ta ordumuz eğer yenilseydi bugün nasıl bir hayat yaşıyor olurduk?

—Milletimizin hayatındaki böyle kurtuluş günlerini kutlamak bize ne kazandırır?

—Kurtuluş Savaşı'nı kazanmamızda Ulu Önder Atatürk'ün üstün askerî dehası nasıl bir rol oynamıştır?

—Kurtuluş Savaşı'mızın diğer milletlerin yaptığı savaşlardan farkı nelerdir?

—Zafer Bayramı'nı nasıl kutluyoruz?

—Kurtuluş Savaşı'nı kazanarak bugünleri bize armağan eden Atatürk ve aziz şehitlerimize lâayık olmak için neler yapmalıyız?

Ramazan Bayramı

—Ramazan Bayramı, ne demektir? Ne zaman kutlanır?

—Ramazan Bayramı'nın ve ramazan ayının sosyal yardımlaşma açısından ne gibi bir önemi vardır?

—Çevremizde gördüğümüz maddî durumu bizden kötü olan kişilere nasıl davranmalıyız?

—Bayram sabahı neler yaptın ve neler hissettin?

—Kimleri ziyaret ettin?

—Bayramda büyüklerimizi ziyaret etmek niçin önemlidir?

—Büyüklerimize karşı nasıl davranmalıyız?

—Bayramda akrabalarınla, sevdiğin insanlarla birlikte olmaktan nasıl bir mutluluk duydun?

—İstedığın gibi bir bayram geçirmediysen nasıl bir bayram geçirmek isterdin?

Kurban Bayramı

—Kurban Bayramı, ne demektir? Ne zaman kutlanır?

—Kurban ne için kesilir?

—Siz kurban kestiniz mi?

—Kurbanı nasıl kestiniz?

—Kurbanı kestikten sonra etini ne yaptınız?

—Bayramlarda bütün aile bireylerinin bir araya gelmesi sana neler hissettirdi?

—Bayram sabahı neler yaptın ve neler hissettin?

—Bayramda kimleri ziyaret ettin?

Düğün

Düğünler iki insanın evlenme törenidir ve mutluluk verici bir olaydır. Öğrencilere bir düğün anlatılırken düğüne nasıl hazırlandığı, düğünün nasıl olduğu ve nasıl bittiği anlatılır. Özellikle bahsedilen köy düğünü ise nasıl aktivitelerin yapıldığı, köy seyirlik oyunlarının sergilenip sergilenmediği, düğünde geleneksel davul-zurnanın olup olmadığı gibi düğüne ait gözleme dayalı özellikler anlatılır. Ayrıca öğrencilere kendilerinin düğünden nasıl etkilendiği, kendisinin de bir gün böyle bir düğün yapmayı isteyip istemediği gibi konular hakkında sorular sorularak öğrenci konuşmaya yönlendirilir. Ayrıca farklı yörelerin düğünlerinden bahsetmeleri istenebilir. Bu biraz daha genişletilerek öğrencinin katıldığı düğünler ile filmlerde seyrettikleri diğer milletlerin düğünleri arasındaki farklılıklar veya benzerlikler anlatılabilir. Bu konuda da öğrencilere şu sorular yöneltilebilir.

—Hiç düğüne gittin mi?

—Nasıl bir düğüne gittin (köy veya şehir)?

—Köy düğünü nasıl oluyor?

—Köy düğünlerinde senin en çok dikkatini çeken şey neydi?

—Düğünde köy seyirlik oyunları sergilendi mi?

—Şehir düğünü nasıl oluyor?

—Köy ve şehir düğünleri arasında ne gibi farklar gördün?

—Senin hangi düğün daha çok hoşuna gitti?

—Düğünde gelinle damat ne giymişlerdi?

—Sizin kendi yörenizin düğünleri nasıl olur?

—Düğünlerinizin kendi yörenize has gelenekleri var mı? Varsa bunlar nelerdir?

—Köy ve şehir düğünlerinde insanlar nasıl ve ne ile eğleniyorlar?

—Düğünlerde takı merasimi nasıl yapılıyor?

—Katıldığın düğünde gelinin anne ve babası ağladılar mı?

—Düğünlerde gelinin anne ve babası ne için ağlar?

—Televizyonda yabancı ülkelere ait düğünleri hiç seyrettin mi?

—Bizim düğünlerimiz ile yabancı ülkelerin düğünleri arasında ne gibi farklılıklar gördün?

—Sence hangi düğün daha güzel?

Cenaze

Cenaze bir kişinin ölümünden toprağa verilene kadar yapılan merasime denir. Cenazeler üzücü olaylardır. Öğrencilerin sevinçlerini, mutluluklarını ifade edebilmeleri kadar üzüntülerini de ifade edebilmeleri gerekir. Bunun için bu tür üzücü olayları anlattırmaktaki amaç öğrencilere tekrar o üzüntülerini yaşatmak değil onlara üzüntülerini anlatabilme becerisini kazandırmaktır. Bu tür olaylar anlatılırken ölen kişinin öğrencinin annesi, babası, kardeşi gibi çok yakını olmamasına dikkat edilmelidir. Çünkü öğrenci yakınından bahsederken ağlayabilir ve istenmeyen olaylar yaşanabilir. Burada anlatılacak olay gördükleri herhangi bir cenaze olayıdır. Bu cenazeye katılmış olabilecekleri gibi cenazeyi televizyonda veya bir filmde seyretmiş de olabilirler. Tıpkı düğünler gibi cenazelerde de farklı milletlerin, dinlerin cenaze törenlerinden bahsetmeleri istenebilir.

Doğal, Toplumsal, Ekonomik Olaylar

Bu tür olaylar sel, deprem, güneş tutulması, seçim, savaş, kriz vb.dir. Bu olayları her öğrenci yaşamamış olabilir. Ama televizyonda mutlaka görmüştür. Öğrencilere bu olayların sebep ve sonuçları sorulabilir. Eğer yaşamışlarsa olayın nasıl geliştiği ve kendisi üzerinde bıraktığı olumlu veya olumsuz etkiler anlatırılabilir. Önemli olan öğrenciyi konuşturmak olduğu için bu olaylardan

doğrudan kendisi etkilenmemişse bile etkilenen bir tanıdığı ve onun durumu anlattırılabilir. Bu tür olaylardan bahsedilirken öğrencilerin bilinçlenmesi de sağlanabilir. Meselâ depremden bahsederken deprem için alınabilecek önlemler anlatılabilir ya da öğrenci seçimden bahsederken demokratik bir toplum olmak için seçimlerin gerekliliği öğrencilere kavratılabilir.

Öğrenciyi konuşturmak için ekonomik olaylar veya ekonomik faaliyetler de kullanılabilir. Meselâ öğrenci, bir ekonomik kriz olmuşsa bu krizin sonuçları üzerine seviyelerine uygun bir şekilde konuşturulabilir. Ailesinde veya çevresinde bu durumdan etkilenenin olup olmadığı, etkilenen var ise nasıl etkilendiği, ülkemizin nasıl etkilendiği gibi konular öğrenciye sorularak öğrenci konuşturulur.

Öğrenciden ekonomik faaliyetlerinden de bahsetmesi de istenebilir.

—Babanın işinde ona yardım ediyor musun?

—Dükkânda hiç satış yaptın mı? Bunu nasıl yaptın?

—Bu satışı yaparken müşterilere nasıl davrandın? Nasıl davranılmalı?

—Dükkâna hiç mal aldın mı? Bunu nasıl yaptın?

—Dükkâna mal alırken nelere dikkat edersin?

—Pazarda hiç meyve ya da sebze sattın mı? Bunu nasıl yaptın? (Çocuk köyde yaşıyor ise)

—Hiç alışverişe çıktın mı?

—Kendine veya bir başkasına bir şeyler alındığında neler hissettin?

Yaptıkları Her Hangi Bir Etkinlik

Burada çocuğun evde veya okulda bireysel ya da ekip olarak yaptıkları bir çalışma, etkinlik anlatılır. Bu etkinlik okulda yapılan bir deney, tarlada, okulda (kitaplığı düzenlemek vs.), evde yapılan işler olabilir. Bunun için de aşağıdaki gibi sorularla öğrenciye yardımcı olunabilir.

—Deneyi hangi konu üzerine yaptın?

—Deneyi ne için yaptın?

—Deneyde hangi araç ve gereçleri kullandın?

—Deneyi nasıl yaptın?

—Böyle bir bilimsel çalışma içerisinde olduğun için kendini nasıl hissettin?

—Tarlada ne iş yapıyorsun?

—Tarlada hangi saatler arasında gidip çalışıyorsunuz? En uygun saat hangisi?

Niçin?

—Tarlada çalışmak yorucu mu?

—Tarlada çalışarak anne ve babana yardım ederken neler hissettin?

—Kitaplığı nasıl düzenledin?

—Kitapları neye göre tasnif ettin?

—Kitaplığa yeni alınan kitaplar hangileri?

—Kitaplıktan faydalanırken arkadaşlarının dikkat etmesi veya yerine getirmesi gereken hususlar nelerdir?

—Ev işlerinde annene veya babana yardım ediyor musun? Ediyorsan ne yapıyorsun?

—Babanla birlikte evde hiçbir şeyi tamir ettin mi? Ettiysen bunu nasıl yaptığınızı bize anlatır mısın?

—Annen temizlik yaparken ona yardım ediyor musun? Ediyorsan temizliği nasıl yapıyorsun?

Tarihî Bir Olay

Öğrencilerin konuşma becerisini geliştirmek için okudukları veya dinledikleri tarihî olaylardan da faydalanılabilir. Ders kitaplarında okudukları tarihî olaylar daha çok sosyal bilgiler dersinin konusu olsa da bu tarihî olayı çocuğun kendi cümleleriyle anlatması konuşma eğitimine hizmet edebilir. Çocuk tarihî olayı anlatırken onun tarihsel gerçekliğine sadık kalmayabilir, ona ekleme veya ondan çıkarmalar yapabilir. Çünkü burada amaç tarihî olayları ortaya çıkarmak veya onları öğrencilere öğretmek değildir. Amaç çocuğu nasıl olursa olsun konuşturmaktır. Ayrıca tarih kitaplarında yer alan olaylardan çok çocuğun kendisinin savaş gazilerinden dinlediği olayları anlatması daha kolay olur. Hem böyle anı ve tarihsel olay karışımı hikâyecikleri sınıftaki diğer öğrenciler de merakla dinler. Yine burada da konuşmakta zorlanan öğrencilere öğretmen aşağıdaki gibi sorularla yol gösterebilir.

- Bu tarihsel olayı kimden dinledin?
- Bu olayı ilk duyduğunda neler hissettin?
- Sence bu tür olayların milletlerin hayatı üzerindeki etkileri nelerdir?
- Bu olaydan nasıl bir ders çıkardın?
- Burada sen olsaydın nasıl davranırdın?

Bir Anı

Anı geçmişte yaşanan ve daha sonra hatırlanan bir olay veya durumdur. Öğrencilerin bu anlamda yaşadıkları olaylar yaş itibarı ile fazla olmasa da yine de vardır. Öğrenciler için bu olayları anlatmak, hem yaşadıkları hem de unutmadıklarına göre önem verdikleri bir olay olduğu için, daha kolaydır. Bunun için konuşmaktan çekinen, ne söyleyeceğini bilemeyen öğrencileri konuşturmak için anılarını anlattırmak hem güzel hem de öğrenci açısından daha kolaydır. Bu anı öğrencinin kendisinin başından geçmiş bir olay olabileceği gibi başkasından dinlediği bir anı da olabilir. Özellikle yaşlı insanların askerlik anıları çocukların çok ilgisini çekebilir.

Eğer öğrenci anlatmakta zorluk çekerse bu anının kendisine ait olmasının şart olmadığı, anlatacağı şeyin bir başkasına örneğin babasına veya ağabeyine ait olabileceği söylenilebilir.

- Bizimle bir anını paylaşabilir misin?
 - Anlatacağın olay senin mi yoksa başkasının mı başından geçti?
 - Anlatacağın olay ne zaman gerçekleşmiştir?
 - Anlatacağın olay nerede geçmektedir?
- Yukarıdaki gibi sorularla öğrenci hazırlandıktan sonra olayı anlatması istenir.

5.1.1.3. Tanıdıkları veya Gördükleri Bir Kimseyi, Canlıyı ya da Aleti Anlattırma Çalışması

Bu çalışmaya öncelikle öğrencinin yakın çevresinden başlanmalıdır. Çünkü öğrenci yakın çevresini hem fizikî hem de psikolojik açıdan daha iyi tanır. İlk olarak

ailesinden birisi veya yakın bir arkadaşı olabilir. Örneğin kardeşinden bahsetmesi istenilebilir. Burada da öğrenciye yol göstermesi açısından aşağıdaki gibi sorular yöneltilebilir.

- Kardeşinin fizikî özellikleri nelerdir? (Boyu, kilosu vs.)
- Kelimelerle bize kardeşinin basit bir portresini çizebilir misin?
- Kardeşinin psikolojik özellikleri nelerdir?
- Kardeşinin sevdiği ve sevmediği yönleri nelerdir?

Öğrencilere hiç tanımadıkları sadece gördükleri bir kişi de anlatırılabilir. Burada sadece fizikî özelliklerinden bahsedilebilir veya dış görünüşünden hangi işle meşgul olduğu tahmin ettirilmeye çalışılabilir. Bu, öğrencilerin hem gözlem yeteneğini geliştirir hem de gözledikleri şeyleri başka bilgilerle birleştirip bir sonuç çıkarmalarını sağlar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur; Öğrencilere bir kişinin dış görünüşüne bakılarak onun kişisel özelliklerini tahmin ettirmeye çalışılmamalıdır. Çünkü böyle bir çalışma öğrencilerde kişileri dış görünüşlerine göre yargılama veya ön yargılı olma gibi istenmeyen kişilik özelliklerinin oluşmasına neden olabilir.

Öğrenciyi konuşturmak için anlatırılacak varlık insandan başka bir canlı da olabilir. Meselâ en sevdikleri veya en korktukları hayvan anlatırılabilir.

- En çok hangi hayvanı seviyorsun?
- Bu hayvanı hangi özelliklerinden dolayı seviyorsun?
- En çok hangi hayvandan korkuyorsun?
- Bu hayvanın hangi özelliklerinden dolayı korkuyorsun?
- Hayvanlarla ilgili başından geçen veya duyduğun, mutluluk verici ya da üzücü bir olayı bizimle paylaşır mısın?
- Hayvanları niçin sevmemiz gerekiyor?
- Sevsek bile uzak durmamız gereken hayvanlar hangileridir?

Anlatırılan varlık cansız bir varlık da olabilir. Meselâ bir ev aleti, tarım aleti

veya evlerinde yer alan bir eşya olabilir. Aşağıdaki soruları sormak öğrenciye yardımcı olabilir.

—Bu aletin fizikî özelliklerinden bize biraz bahseder misin? Bu varlık neye benziyor?

—Bu alet ne işe yarıyor?

—Bu alet olmasaydı bizim hayatımızda bir değişiklik veya eksiklik olur muydu?

5.1.1.4. Okunulan Bir Kitap Üzerinde Konuşma

Bir kitap üzerine konuşmak için öncelikle o kitabın tamamının okunmuş olması gerekir. Yani kitaptan yirmi-otuz sayfa okuyarak bir kitap hakkında konuşulmaz. Bir kitabı tanıtırken önce kitabın fizikî ve genel özellikleri anlatılır:

—Kitabın yazarı kimdir?

—Kitabın türü nedir?

—Kitabın basım yeri neresidir?

—Kitabın basım tarihi nedir?

—Kitap kaç sayfadır?

Daha sonra kitabın muhtevasıyla ilgili özellikler anlatılır. Öğrencinin konuşturulacağı asıl kısımlar da buralardır. Kitap özetletilirken olaylar kitaptaki sıra ile ve fazla ayrıntıya inmeden anlatılmalıdır. Anlatılan kitap bir hikâye kitabı ise serim, düğüm ve çözüm bölümleri tespit ettirilmelidir.

Aşağıda yazılı anlatım türlerine göre bazı sorular hazırlanmıştır. Bu sorular öğrencilerin okudukları yazıları açıklamalarına yardımcı olabilir.

Roman / Hikâye

—Kitabın konusu nedir?

—Kitapta yer alan kahramanlar kimlerdir?

—Bu kahramanların fizikî ve psikolojik özellikleri nelerdir?

—Kitaptaki kahramanların kişilik özellikleri ile karşılaştıkları olaylar karşısında verdikleri tepkiler arasında bir bağlantı var mı? Varsa ne gibi bağlantılar vardır?

—Kitaptaki olaylar hangi zamanda geçiyor?

—Kitaptaki olaylar nasıl bir mekânda veya mekânlarda geçiyor? Bu mekânların özellikleri nelerdir?

—Kitabı bize özetler misin?

—Bize hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümlerini gösterir misin?

Deneme

—Yazar bu yazısında hangi duygu ve düşüncelere yer vermiş?

—Yazarın ifadeleri samimî mi? Örnek verir misin?

—Yazar eserinde kendisini eleştirmiş mi? Eleştirmiş ise bunu nasıl yapmış?

—Yazarın düşüncelerini ispatlamak gibi bir kaygısı var mı? Bunu nereden anlıyoruz?

—Yazının dili nasıldır? (Açık ve anlaşılır mı?)

Fıkra

—Yazarın fıkrasında anlattığı düşünceler nelerdir?

—Düşüncelerini kanıtlama kaygısı güdüyor mu?

—Yazar nasıl bir dil kullanılmıştır?

Sohbet

—Yazar düşüncelerini ispatlamaya çalışıyor mu?

—Bu yazıyı okurken sanki karşında yazar varmış gibi, onunla sohbet ediyormuş gibi hissettin mi? Bize duygularını anlatır mısın?

Röportaj

- Röportajı yapan ve röportaj yapılan hakkında bize biraz bilgi verir misin?
- Röportaj yapan genel olarak hangi konularda sorular sormuş?
- Röportaj yapan röportajını soru-cevap dışında başka malzemelerle desteklemiş mi? Desteklemişse sence bu röportaja nasıl etki etmiş?

Biyografi

- Eserde tanıtılan kişinin sence en önemli başarısı nedir? Niçin?
- Onun bu başarıyı elde etmesinde hangi deneyimleri etkili olmuş?
- Eserde anlatılan kişinin en belirgin özellikleri nelerdir?
- Kitabın yazarı anlatılan kişiyi yeterince tanıtmış mı?

Destan

- Okuduğun destan hangi millete ait?
- Bu destandan, anlatılan millete ait hangi özellikleri çıkarttın?
- Bu destandaki kahramanlarda olağanüstü özellikler var mı? Varsa nelerdir?

Fabl

- Okuduğun fablın karakterleri hangi hayvanlardır?
- Hayvanların özellikleri nelerdir? Bu hayvanlar hangi tip insanları temsil ediyor?
- Bu fabldan nasıl bir sonuç, ders çıkarttın?
- Bu kitapta geçen kahramanların özelliklerini taşıyan insanlarla gerçek hayatta karşılaşmak mümkün mü?

Bu çalışmalardan sonra son olarak da kitabın öğrenci üzerinde bıraktığı etkiler anlatılmalıdır. Bu bölüm öğrencilerin en çok zorlandıkları kısımdır. Çünkü bu kısım öğrencileri düşünmeye sevk edip onların yorum yapmasını gerektirir.

Burada öğretmen aşağıdaki gibi sorularla öğrenciye yardımcı olmalıdır.

—Bu kitap hoşuna gitti mi?

—Kitaptaki olayların senin hayatınla veya karşılaştığın olaylarla benzerlikleri var mı? Varsa bunlar nelerdir?

—Kitaptaki kişilerin seninle veya tanıdığın insanlarla benzer yanları var mı? Varsa bunlar nelerdir?

5.1.1.5. Seyredilen Bir Film veya Televizyon Programı Üzerine Konuşma

Film anlatılırken de tıpkı kitap anlatırma çalışmasında olduğu gibi önce filmin dış unsurları anlatılır:

—Filmin yönetmeni kim?

—Filmin yapımcısı kim?

—Filmin başrollerinde kimler oynuyor?

—Film kaç dakika sürüyor?

—Filmin türü nedir?

Daha sonra filmin içeriği ile ilgili sorulara geçilir:

—Filmin konusu nedir?

—Filmdeki karakterler kimlerdir?

—Filmdeki karakterlerin ana özellikleri nelerdir?

—Filmin konusu hangi zamanda geçiyor?

—Filmin konusunun günümüzle bir bağlantısı var mı?

—Film konusu nerede geçiyor? Bu yerin özellikleri nelerdir?

—Filmi bize özetler misin?

—Filmin ana fikri nedir?

—Filmin senin üzerinde bıraktığı etkiler nelerdir?

Öğrencileri konuşturmak için bir televizyon programı da anlatılabilir. Meselâ bir ülkeyi tanıtan bir belgesel anlatılabilir.

—Belgeselde hangi ülke anlatılıyor?

—Anlatılan ülkenin coğrafi özellikleri nelerdir?

- Anlatılan ülkenin kültürel özellikleri nelerdir? (Dil, din, gelenek vs.)
- Anlatılan ülkenin tarihî veya turistik yerleri var mı?

Yukarıdaki gibi sorularla öğrenci yönlendirilebilir. Bu sorular anlattırılan programın türüne göre değişir. Meselâ bir haber programı anlattırılıyorsa farklı sorular yöneltilir.

5.1.2. Atasözlerini, Özdeyişleri (Düzeylerine Uygun) Açıklama Çalışmaları

Atasözü ne zaman ve kim tarafından söylendiği belli olmayan, herkes tarafından aynı şekilde anlaşılan özlü sözlere denir. Özdeyiş ise ne zaman ve kimin söylediği belli olan özlü sözlerdir. Öğrencilerin sözlü anlatım becerilerini geliştirmek için atasözleri, deyimler, nükteli sözler, özdeyişlerden çok faydalanılabilir. Yine burada da aşağıdaki gibi sorularla öğretmen öğrenciyi yönlendirebilir.

- Bu atasözü veya özdeyiş ne anlama geliyor? Bizlere ne demek istiyor?
- Sence bu söz nasıl bir durum karşısında söylenmiş olabilir?
- Bizlere bu deyimın hikâyesini anlatır mısın? (Veya bu deyimın ortaya çıkışını anlatan bir hikâye oluşturur musun?)
- Bu tür özlü sözleri hangi durumlarda kullanırsınız?

Öğrencilere yaptırabileceğimiz bir diğer çalışma da kelime değiştirme çalışmasıdır. Bu çalışmada bir atasözü sözleri değiştirilerek öğrenciye söylenir ve öğrenciden bu atasözünün doğru olup olmadığını, niçin doğru olamayacağını anlatması istenir.

5.1.3. Öğrencilere Meraklarını Anlattırma Çalışması

Burada öğrencilere hobi olarak yaptıkları uğraşlar anlattırılır. Bunlar giyim kuşam, gezmek, kitap okumak, sinemaya gitmek, ev işlerinde uğraşmak, tamirat işlerinde babasına yardım etmek vs. olabilir. Burada da öğrenciye hangi uğraşlardan ve niçin zevk aldığı, bu uğraşlardan kendisinin veya ailesinin bir kazancı olup

olmadığı anlatırılabilir. Bu, öğrenciyi tanımak için de güzel bir fırsattır. Eğer faydalı olmayan hobileri varsa öğrenci bunlardan uzaklaştırılabilir.

5.1.4. Kendilerinin veya Bir Başkasının Yaptığı Bir Nesneyi ya da Aygıtı Anlattırma Çalışması

Öğrencilerin kendi başlarına ortaya çıkardıkları ürünler onlar için çok kıymetlidir. Onu arkadaşlarına anlatmak da onlar için ayrı bir övünç kaynağıdır ve bunu seve seve yaparlar. Bazı yaptıklarının beğenilmeyeceğini düşünen öğrenciler bunları anlatmaktan çekinebilir. Burada da yine öğretmen “Yaptıkların çok güzel olmuş.” “İnsanın el emeği ile ortaya çıkardığı her ürün güzeldir.” gibi sözlerle onları cesaretlendirmelidir. Öğrencilerin anlatacağı bu nesne bir resim, el sanatları ürünü, bir icat olabilir. Öğrenciye bu nesneyi nasıl yaptığı, yaparken ve yaptıktan sonra neler hissettiğı, ortaya çıkan üründen memnun olup olmadığı gibi konular anlatırılır. Eğer anlatılan bir başkasının yaptığı bir aygıt ise bu aygıt öğrenci tarafından iyi tanınmalıdır. Aygıtın ve parçalarının ne işe yaradığı ayrıntılı olarak anlatılmalıdır. Anlatımdan sonra varsa diğer öğrencilerin soruları cevaplanabilir.

5.1.5. Gelecekle İlgili Düşüncelerini Anlattırma Çalışması

Burada öğrencilerin gelecekle ilgili hangi düşüncelere sahip olduğu, geleceklerini nasıl hayal ettikleri, hangi okula niçin gitmek istedikleri gibi konular anlatırılabilir. Bu gelecek kendi gelecekleri olabileceğı gibi ülkemizin veya dünyanın geleceğı de olabilir. Bu çalışma da yine öğrenciyi tanımak için bir fırsattır. Öğrencinin yeteneklerini bilen öğretmen onu bu yetenekleri doğrultusunda gelecekle ilgili düşüncelerini gerçekleştirmek için çalışma içerisine sokabilir. Yani öğrenciyi yeteneklerine göre yönlendirebilir. Yeteneklerine uygun olmayan konularda niçin hayal kurmamaları gerektiğı söylenebilir.

5.1.6. Ülke Sorunlarını Anlattırma Çalışması

Ülkenin içinde bulunduğu sorunlar herkes gibi bu ülkenin birer vatandaşı

olan öğrencileri de etkiler. Bu etkilenme bazen direkt bazen de dolaylı yoldan olur. Burada öğrencilere yaptırılacak çalışma ülke sorunlarını etraflıca anlatmaları değil onları direkt olarak etkileyen, rahat anlatabilecekleri sorunları anlatmalarıdır. Bu sorundan ailesi veya bir tanıdıkları etkilenmiş olabilir. Bu sorun ekonomi, doğa (erozyon, orman yangını vs.), trafik, çevre kirliliği ile ilgili bir sorun olabilir.

5.1.7. Tanışma, Tanıştırma Konuşması

Birileriyle tanışmak veya birilerini başka birilerine tanıştırmak günlük hayatta karşılaştığımız durumlardır. Bu durumlarda nasıl doğru davranılması ve konuşulması gerektiği de öğrencilere konuşma eğitimi ile kavrattırılır. Bu aynı zamanda sosyalleşmenin de bir gereğidir. Öğrencilere bunu kavratmak için sınıfta uygulamalar yapılabilir. Öğretmen bir kişi ile nasıl tanışılacağını ve bir kişinin nasıl tanıştırılacağını anlattıktan sonra sınıfta bunu uygulattırabilir. Önce iki öğrenci birbirlerini hiç tanımıyorlarmış gibi sınıf önünde tanışır. Tanıştırma çalışması olarak da sınıftan üç öğrenci alınır ve bunlardan birisi diğerini üçüncü öğrenciye tanıtır. Tanışma ve tanıştırma sırasında söylenecek sözler kişiden kişiye değişmekle birlikte Göğüş (1978) eserinde genel kalıpları şöyle sıralıyor:

İki kişi karşılaşınca önce gelen sonra orada bulunan kendisini tanıtır. Birinci “Memnun oldum.” der diğeri teşekkür eder. Daha sonra da hâl hatır sorulur.

Tanıştırmada ise kişilerin adlarını tanıştıran söyler. Yaş olarak küçükler büyüklere, erkekler kadınlara tanıtılır. Misafirlikte ise sonra gelen önce gelenlere tanıtılır. Tanıştırma merasiminde kişilerin mesleği, işi de söylenir. Tanışmada el sıkışılır.

5.1.8. Adres Sorma, Adres Verme, Bir Yeri Tarif Etme Çalışması

Bu tür konuşmalar öğrencilerin günlük hayatta karşılaşacakları konuşmalardır. Bu, onların sosyalleşmesi açısından da önemlidir. Özellikle bazı öğrenciler çekingendir ve bir yerin adresini yabancı bir kişiye sormaya çekinirler. Bu tür öğrenciler için de bu çalışma faydalı olabilir.

Öğrencilere bir kişiye her hangi bir yerin adresini sormada çekinilecek bir şeyin olmadığı anlatılmalıdır. Düzgün bir soru cümlesi ile kibarca sorulduğu zaman herkesin soruya cevap vereceğini öğrenci bilmelidir. Bunun için öğrenciye, önce soru soracağı kişiye kibarca “Merhaba”, “İyi günler” gibi bir kalıpla selâm vermesi daha sonra da yine kibarca “Benya nasıl gidebilirim?” gibi bir kalıpla sorusunu sorması gerektiği kavratılmalıdır.

Adres verme ve bir yerleri tarif etme konusunda da kibar olunmalı ve sorulan yer biliniyorsa tarif etme veya adres verme gerçekleştirilmelidir. Öğrenciler bilmedikleri yeri kimseye tarif etmeme hususunda uyarılmalıdır. Böyle bir davranışın hem ayıp olacağı hem de adres soran kişiye zarar verebileceği ve böyle bir durumda kibarca adres soran insandan özür dileyip, sorduğu yeri bilmediğini söylemesi gerektiği öğrenciye kavratılmalıdır.

Adres verirken genelden özele inilmesi gerektiği öğrenciye kavratılmalıdır. Sıralama şu şekilde olmalıdır: İl, ilçe, mahalle, semt adı, cadde, sokak, apartman adı veya numarası, daire numarası. Öğrenciye eğer adres vereceği ilin, ilçenin veya mahallenin içinde bulunuyorsa bunları söylemesine gerek olmadığı söylenmelidir.

Öğrencilere yukarıdaki bilgiler verildikten sonra tahtaya birkaç öğrenci çıkartılıp uygulama yaptırılabilir. Bu çalışma öğrencilerin böyle bir durumda hem nasıl davranacaklarını anlamalarına hem de ne söyleyeceklerini bilmelerine yardımcı olabilir.

5.1.9. Telefonla Konuşma Çalışması

Telefonla konuşma da öğrencilerin günlük hayatta sık kullandıkları konuşmalardandır. Bunun için telefonda nasıl konuşulacağı öğrencilere öğretilmelidir. Burada yapılacak çalışma öğrencilere telefonda ne konuşacaklarını değil nasıl konuşacaklarını kavratmak içindir.

Öğrencilere telefonda konuşurken öncelikle bütün konuşmalarında olması

gerektiği gibi kibar ve karşısındakine saygılı olmaları gerektiği sezdirilmelidir. Daha sonra telefonda nasıl konuşacakları söylenir. Buna göre bir yere telefon açtığı anda önce kendisini tanıtmaları gerektiği daha sonra da aradığı yeri söylemesi gerektiği öğrenciye kavratılmalıdır. Eğer aradığı yer orası değil ise kibarca özür dileyip kapatılmalıdır. Telefonda meramını kısaca anlatmalı ve açık, anlaşılır cümleler kullanılmalıdır. Burada da yine diğer çalışmalarda olduğu gibi öğretmen sınıftan birkaç öğrenci seçip telefonda konuşma uygulaması yaptırmalıdır. Böylece öğrenci hayatta karşılaşacaklarının bir provasını yapmış olur.

5.1.10. Görüşme Çalışması

Görüşme bir kişi ile, bilgi almak veya bir konuda düşüncelerini öğrenmek amacı ile yapılan konuşmalardır. Bu çalışma hem öğrencinin bilgi düzeyinin artması hem de onun sosyalleşmesi için önemlidir. Öğrencilere bu görüşme, eğitsel kol panosu, okul gazetesi veya sınıfa bir konuda bilgi vermek için yaptırılabilir. Görüşülecek kişi öğrenci tarafından tespit edilmelidir ama öğretmen de bu konuda öğrenciye yardımcı ve yönlendirici olabilir. Bu kişi belediye başkanı, kaymakam, okul müdürü vs olabilir. Görüşme konusunu da öğrenci ve öğretmen birlikte tespit etmelidir. Görüşmeden önce görüşülecek kişiden izin alınmalı ve onun müsait olacağı bir zamanda görüşme gerçekleştirilmelidir. Görüşülecek kişiye sorulacak sorular önceden hazırlanmalıdır ama konuşma esnasında bunlarda değişiklik yapılabilir.

Görüşme esnasında konudan ayrılmamaya çalışmalı ve görüşülen kişi iyi dinlenmelidir. Kısa kısa notlar alınabilir ama bu notlar konuşanın sözünü kesmemelidir. Anlaşılmayan konular tekrar sorulmalı fakat görüşülen kişinin konuşmak istemediği konularda ısrar edilmemelidir.

Bu çalışmanın da önce sınıfta bir uygulaması yaptırılabilir. Bunun için yine sınıftan iki öğrenci seçilmeli ve biri görüşmeci diğeri de görüşülen kişi olmalıdır. Yukarıda kaydettiğimiz kurallar çerçevesinde görüşme yapılmalı ve daha sonra öğrenciler gerçek bir görüşmeye gönderilmelidir.

5.1.11. Bir Kişiyi Tanıtma Çalışması

Bir kişiyi tanıtma tanıştırmadan farklıdır. Tanıştırma kişiler arasındır yani özeldir. Tanıtma ise konuşma yapacak bir kişinin dinleyenlere nasıl birisi olduğunun anlatılmasıdır. Burada öncelikle tanıtılacak kişinin adı ve soyadı söylenir. Daha sonra o kişinin mesleği, eğitimi varsa akademik kariyeri anlatılır. Bu çalışma okula her hangi bir konuda konuşma yapmak üzere gelen birisi için yapılabilir, bir yazarın veya şairin ölüm yıl dönümünde onu anmak için yapılan eğitsel kol çalışmaları esnasında yapılabilir. Bu çalışmalarda öğrenci hem bir kişiyi nasıl tanıtacağını öğrenir hem de topluluk önünde konuşma korkusunu yener.

5.1.12. Açış, Takdim Konuşmaları

Açış konuşmaları bir yeri hizmete açmak veya bir töreni başlatmak için yapılan konuşmalardır. Okullarda bu tören bir millî bayramımızın töreni olabilir. Takdim de yine bu tür törenlerde yapılır. Takdim konuşma yapacak kişiyi konuşmasını yapması için kürsüye davet etmektir. Açış konuşması millî bayram törenlerinde olabileceği gibi yeni okul kütüphanesinin veya bilgisayar laboratuvarının hizmete açılması esnasında da yapılabilir. Bu tür çalışmalarda öğrencilere görev verilmesi onların konuşma becerilerini geliştirmede büyük önem taşımaktadır.

Açış konuşmasında hizmete açılan yerin ne önem taşıdığı, nasıl bir eksikliği giderdiği, buradan faydalanan öğrencilerin neler kazanacağı gibi konular üzerinde durulur. Sonunda da buranın hizmete açılmasında emeği geçen herkese teşekkür edilir.

Takdimde ise konuşma kısa tutulmalıdır. Unutulmamalıdır ki dinleyiciler oraya takdimi yapan kişiyi değil takdim edilen kişiyi dinlemeye gelmişlerdir.

Öğrencilere yukarıda anlatılan hususlar anlatıldıktan sonra, yine önce sınıf içinde bir uygulama yapılmalı daha sonra da öğrenciler bu tür törenlerde

görevlendirilmelidir.

5.1.13. Canlandırma Çalışmaları

Canlandırma çalışmaları konuşma eğitiminde en çok kullanılan çalışmalardan biridir. Bu çalışmalar ders esnasında işlenen bir metnin senaryo hâline getirilerek canlandırılması olabileceği gibi bir tiyatro eserinin veya bir piyesin sahnelenmesi de olabilir. Tiyatronun eğitime katkısı yeni yeni fark edilmeye başlamıştır. Öğrencinin sosyalleşmesinde ve kültür düzeyinin yükselmesinde olumlu yönde büyük etkisi vardır(Yalçın ve Aytaş, 2002:1). Tiyatronun öğrencinin gelişiminde konuşma eğitiminde kullanılmasından başka faydalarından bazıları şunlardır:

“Tiyatro, toplumsal ve bireysel dayanışmayı, toplumsal sorumlulukları, bireyin kendi kişiliğini korumayı, başkalarının kişiliğine zarar vermemeyi, düşünceleri özgürce uygulamaya sokmayı öğreterek, kişisel gelişime de katkı sağlar. Bunların yanında tiyatro, düşünerek, inceleyerek ve yorumlayarak okuma, topluluk karşısında rahat konuşmayı, sanat dallarına ilgi duymayı, bunları kullanabilmeyi ve daha da önemlisi bireyin kendini gerçekleştirmesini öğretir.” (Yalçın ve Aytaş, 2002:1)

Daha önce bahsedilen birçok çalışmada da canlandırma kullanılmaktadır. Meselâ telefon konuşmalarını öğrencilere kavratmak için sınıf içinde öğrenciler tarafından bir telefon konuşması dramatize edilir ya da bir kişiyi tanıştırma konuşmalarına örnek olarak öğrenciler sınıfta bir tanışma veya tanıştırma merasimini canlandırırlar. Bunlardan başka öğretmen öğrencileri konuşturmak için canlandırma çalışmaları yaptırmalıdır. Bu çalışmalar şunlar olabilir:

1. Ders içerisinde işlenen canlandırmaya uygun bir metin dersten önce öğretmen tarafından diyaloglar hâline getirilerek canlandırma için hazırlanır. Hazırlanan bu metin ders işlenirken öğrencilere verilir ve okuma yolu ile canlandırma yapılır. Burada metin daha önceden öğrencilere verilerek de öğrencinin çalışıp gelmesi sağlanabilir.

2. Yine ders içerisinde işlenen bir tiyatro metni öğrenciler tarafından canlandırılabilir. Burada da yine okuma veya metinden okumadan ezber yolu ile canlandırma yöntemleri seçilebilir.

3. Öğrencilere bir tiyatro metni verilerek sahnede oynamak üzere çalıştırılır. Burada izlenecek yöntem bir tiyatro eserini sahnelemek için izlenen yöntemle aynıdır.

Yukarıdaki çalışmalardan öğretmenin en sık kullanacağı çalışmalar birinci ve ikinci çalışmalardır. Çünkü bu çalışmalar hemen ders esnasında uygulanabilmektedir. Üçüncü çalışma ise bir hazırlık evresi gerektirmektedir. Bu çalışmalarda öğrencilere metne tamamen bağlı kalmalarının gerekmediği vurgulanmalı kendilerinden de bir şeyler katabilecekleri söylenmelidir. Bazı durumlarda doğaçlamaya bile gidebilirler. Böylece öğrenciler ortaya koydukları oyunu daha çok sahiplenerek, yaratıcılıklarını da kullanmış olurlar.

Bu tür grup çalışmalarından başka öğretmen öğrencilere tek başlarına yapabilecekleri, doğaçlamaya da dayanabilecek canlandırma çalışmaları yaptırabilir. Bunlar tek kişilik bir oyun veya piyes olabileceği gibi öğrencinin gözlem yeteneğine dayalı, konusu öğretmen tarafından verilen çalışmalar da olabilir. Bu çalışma için şu konular seçilebilir:

- Çok acıkmış bir çocuğun annesinden yemek istemesi.
- Kulakları az duyan bir ihtiyara yol tarif etme.
- Sinemaya gitmek için babadan izin almaya çalışma.
- Lokantada getirilen yemekleri beğenmeyen obur bir kişinin garsona söyledikleri.
- Çok tanınan bir kişinin taklidi.

Bu çalışmaların konuşma eğitimi açısından öğrenciye sağlayacağı faydalar şunlar olabilir:

1. Öğrencinin kendisine güvenini artırır.
2. Öğrencinin kendisine güveni arttığı için topluluk karşısında daha rahat konuşur.
3. Öğretmenin öğrencinin telâffuzunu takip edip gerekli düzeltmeleri yapmasını sağlar.
4. Öğrencide heyecan vb. konuşmayı olumsuz etkileyen etkenler var ise bunların azalmasını sağlar.
5. Öğrencinin kendi hatalarını görüp düzeltmesini sağlar.
6. Öğrenciler güzel konuşan arkadaşlarını gördükçe kendilerinde de güzel konuşma isteği uyanır.

Şiir okuma da şiir okurken vücut dili kullanıldığı için canlandırma çalışmaları içerisinde sayılabilir. Şiir okuma çalışmasından önce öğretmen vurgu ve tonlamalara dikkat ederek bir örnek okuma yapmalıdır. Bu okumadan sonra öğrenciye şiir okutulmalıdır. Öğrenci şiiri okurken vurgu, tonlama ve telâffuz kurallarına dikkat edilmelidir. Okuma işlemi bittikten sonra gerekli düzeltmeler yapılmalıdır.

5.1.14. Oyun Çalışmaları

Oyun her yaştaki çocuğun ihtiyacıdır. Bu ihtiyaç eğitimle birleştirildiği zaman öğrenci hem eğlenmiş hem de öğrenmiş olur. Öğrenme eğlenceli, çocuğun hoşuna gidecek tarzda olduğunda daha kalıcı olur. Konuşma eğitiminde kullanılabilecek oyunlar çok çeşitlidir. Bu biraz da öğretmenin yaratıcılığına kalmıştır. Burada en çok bilinen, bazıları Vural'dan (2001) alınmış birkaç oyun anlatılacaktır.

—Öğrenciler isimlerinin baş harfleri ile başlayan cümleler kurarak bir hikâyecik oluştururlar. Meselâ öğrencinin adının “Ahmet” olduğunu düşünürsek, öğrenci A-h-m-e-t harfleri ile başlayan cümleler kuracak ve bunların bir konu bütünlüğü olacak. Bu cümleler de şunlar olabilir: “Akşam eve gittiğimde çok yorulmuştum.”, “Hasta olan kardeşimin odasına girdim.”, “Merhamet dolu gözlerle ona baktım.”, “Eskisinden daha iyi görünüyordu.”, “Taburcu olalı bir hafta olmuştu.”

—Öğrenciler okudukları kitaplardaki karakterleri ve olayları karıştırarak yeni hikâyeler oluştururlar. Meselâ “Ahmet Celâl (Yaban) yavaş yavaş Sinekli Bakkal Mahallesi’ne yaklaşırken içindeki heyecan giderek artıyordu. Rabia’yı (Sinekli Bakkal) çok özlemişti ama Feride’nin (Çalılıkusu) söylediklerini bir türlü aklından çıkaramıyordu. İstanbul’a geldiği için mutluydu ama Küçük Ağa (Küçük Ağa) ile köyde geçirdiği günleri de unutamıyordu...” olabilir.

—Öğrencilere karakter, olay, zaman ve yer gibi hikâyelerin ana omurgaları verilir ve öğrenciden bu unsurlara uygun hikâye oluşturmaları istenir. Öğrencilerin hangi unsurları kullanacakları çekiliş usulü ile tespit edilir. Meselâ öğrencilerden birine karakter olarak bir “çocuk”, olay olarak “eve dönüş”, zaman olarak “akşam”, yer olarak da “köy” çıkmış olsun. Bu durumda öğrenci köyde akşam eve gitmek için çalışan bir çocuğun hikâyesini oluşturacaktır. Burada kullanılan unsur sayısı karakterlerin, yerin özellikleri gibi unsurlarla zenginleştirilebilir.

—Önceden hazırlanan kısa bir hikâye bazı bölümleri atlanılarak öğretmen tarafından okunur. Öğrenciden bu atlanılan kısımları tamamlaması istenir. Öğretmen her okumada farklı bir yeri atlayarak farklı öğrencilere tamamlatır. Böylece her seferinde farklı bir hikâye ortaya çıkar.

—Birinci öğrenciden bir cümle kurması istenir. İkinci öğrenci bu cümlenin ilk kelimesinin ikinci harfiyle başlayan bir cümle kurar. Üçüncü öğrenci ikinci öğrencinin kurduğu cümlenin ilk kelimesinin ikinci harfi ile bir cümle kurar. Oyun böylece sürüp gider. Cümle kuramayan öğrenci oyundan çıkar.

—Öğretmen öğrencilerin duymadıkları kısa bir hikâye anlatmaya başlar. Hikâyenin bir bölümünde durur ve öğrencilerden birinin hikâyenin gerisini tahmin yolu ile tamamlamasını ister. Öğrenci anlatmaya devam ederken öğretmen bu öğrenciyi durdurur ve başka bir öğrencinin yine aynı yöntemle devam etmesini ister. Böylece öğrencilerin oluşturduğu bir hikâye ortaya çıkar.

—Öğrenciden her kelimesi öğretmenin vereceği harfle başlayan kelimeler cümleler kurması istenir. Örneğin öğrenciden “b” harfi ile başlayan kelimeleri kullanarak cümle kurması istenir. “B” harfi ile başlayan kelimelerden oluşan şöyle bir cümle kurulabilir: “Baklagillerden barbunyaya bayıldığımı bile bile bekletiyorsun.” En uzun cümleyi kuran öğrenci kazanır.

—Öğrenciler bir harf tespit eder ve bu harfle başlayan kelimeleri tahtaya yazarlar. Oyuna katılacak öğrenciden tahtadaki kelimelerden en az üçünü kullanarak bir cümle kurması istenir. Örneğin tespit edilen harf “k” olsun. Öğrenciler önce “k” ile başlayan kelimeler bulurlar, daha sonra da bunlarla cümle oluştururlar.

Kalem Kararmış kibritlerden tekrar kalem yapılıyor.

Kâğıt Kara kalemle kâğıda kirpi çizdi.

Kel Kel adam kalemle kâğıda bir şeyler karaladı.

Kara

Kirpi

Kibrit

—Öğrencilerden biri kısa bir cümle söyler. Diğer öğrenci bu cümleyi bir kelime ekleyerek arkadaşına söyler o da yine bir kelime ekleyerek aynen başka bir öğrenciye söyler. Oyun böylece devam eder. Cümleyi tekrarlayamayan veya kelime ekleyemeyen oyundan çıkar. Oyun şöyle oynanır:

1. Öğrenci: Ali okula geldi.
2. Öğrenci: Ali bugün okula geldi.
3. Öğrenci: Ali bugün koşarak okula geldi.
4. Öğrenci: Ali bugün yağmurda koşarak okula geldi.
5. Öğrenci: Ali bugün babasıyla yağmurda koşarak okula geldi.

—Öğrencilerden birisi sınıftan dışarı çıkarılır. Bu sırada içerideki öğrenciler de bir öğrenciyi veya bir nesneyi seçerler. Tekrar içeri alınan öğrenci, bu seçilen öğrenci veya nesneyi sınıftaki öğrencilere sorular sorarak bulmaya çalışır. Bu oyunun bilinen adı “nesi var oyunu” dur. Meselâ içerideki öğrenciler bir arkadaşlarını seçmiş olsun. Dışarıdan gelen öğrenci “Nesi var?” diye sorar. Öğrencilerde “Tokası var.” diye cevap verir. Dışarıdan gelen öğrenci bu sefer tokalı öğrencilere dikkat eder ve

tekrar nesi var diye sorar. Öğrenciler de bu sefer seçtikleri öğrencinin başka bir özelliğini söylerler. En kısa sürede seçilen varlığı bulan öğrenci kazanır. Burada öğrenciler dışarıdan gelen öğrenciye hep bir ağızdan cevap verebilecekleri gibi sıra ile de cevap verebilirler. Öğretmen özellikle az konuşan öğrencilere cevap verdirerek onları konuşmaya cesaretlendirebilir.

—Öğrencilere bir manzara resmi gösterilerek bu resimle ilgili bir hikâyecik oluşturmaları istenir. Meselâ resimde ormanlık bir alan ve üzerinde köprü olan bir dere var. Öğrenciler bu resme bakarak her gün ormana bu deredeki köprüden geçerek giden oduncuların hikâyesini sözlü olarak oluşturabilirler. Bu hikâyeye yine resme dayanarak gerilim öğeleri ekleyebilirler. Meselâ ormancılardan biri köprüden geçerken dereye düşebilir. Bu oyunun sonunda en uzun ve en mantıklı hikâyeyi oluşturup güzel bir biçimde ifade eden öğrenci birinci olur. Burada da yine öğretmen öğrencinin zorlandığı yerde ona yardımcı olmalıdır.

Yukarıda anlatılanlar gibi oyunlarla öğrenci konuşmanın temel unsurlarından olan hem cümle kurma hem de kelime türetme becerisini kazanmış olur. Böylece konuşurken takılma ve düşünme süreleri en aza indirilmiş olur.

5.2. ÖĞRENCİLERE SÖZLÜ KOMPOZİSYON YAPTIRMA ÇALIŞMASI

5.2.1. Konuşmada Başarılı Olmanın Kuralları

Konuşmada başarılı olmak için herkesin kendi üslûbu olmakla birlikte birtakım kurallar vardır ki bu kurallar genel olarak kabul görmüş kurallardır. Yapılan her işte olduğu gibi konuşmada da bir hazırlık aşaması olmalıdır. Bu hazırlık aşamasından sonra konuşmacı, konuşma öncesinde ve konuşma esnasında da bazı hususları göz önünde bulundurmalıdır.

5.2.1.1. Konuşma İle İlgili Hazırlık

Amacın Belirlenmesi

Amaç konuşmanın ne için yapılacağıdır. Konu, tespit edilen amaç doğrultusunda seçilir ve ona göre hazırlık yapılır. Amaç da konu da tespit edilirken dinleyicilerin durumu göz önünde bulundurulmalı ve dinlenilir bir amaç tespit edilmelidir. Bu bir tek hazırlıklı konuşmalar için değil günlük hayatımızda kullandığımız telefon görüşmesi, bir arkadaşla sohbet etmek, tanışma, tanıştırma vb. hazırlıksız konuşmalar için de geçerlidir. Seçeceğimiz kelimeler amacımıza hizmet etmelidir.

Konu Seçimi

Konu konuşmada işlenecek olan malzemedir. Konunun tespiti çok önemlidir. Çünkü konu, konuşmayı dinleme isteği uyandıran birinci etkidir. Konu seçimi de bir hazırlık devresini gerektirir. Bu hazırlık devresinde konuşmacı çevresindeki olaylardan okuduğu kitaplara kadar her şeyden faydalanır. Bir konuşmacının asıl görevi bir fikri yeniden keşif değil, bu fikri dinleyicilerin anlayabileceği bir şekle sokmaktır (Muallimoğlu, 1957).

Muallimoğlu (1957) iyi bir konu seçmenin avantajlarını şöyle sıralıyor:

1. Konu gerçekten dinleyiciye uyarsa onda dinleme isteği uyanır. Ayrıca dinleyici konuşmacının konu hakkında kendisinden daha fazla malûmat sahibi olduğunu hissederse konuyu can kulağı ile dinler ve konuşmacıdan alacağı bir şeyler olduğunu düşünür. Bu da konuşmacının daha rahat olmasını ve konuşmasını daha etkili yapmasını sağlar.

2. Konuşmacıyı çalışmaya sevk eder. Çünkü konuşmacı konu hakkında hazırlanmak için okuyacak, araştırarak, inceleyecek ve yorumlayacaktır. Yani normalden daha fazla bir zihnî faaliyet içerisinde

olacaktır.

3. Konuşmacı konuyu araştırıp, inceleyip, kendisine göre yorumlayıp, kendisinden bir şeyler kattığı için konunun son şekli konuşmacının kendisine ait bir ürün olacaktır.

Araştırma ve Bilgi Toplama

Konu hazırlanırken konuya göre genişçe araştırma yapılmalı ve bulgular düzenli bir biçimde tasnif edilmelidir. Araştırma yapılırken konuşmacı kitaplardan, dergilerden, gazetelerden, radyolardan, televizyonlardan, çevreden, tanıklardan yararlanabilir. Özellikle öğrencilerin araştırarak öğrenme yeteneklerini geliştirmek için bu çalışmalar bir fırsat olabilir.

Konuşma Plânı

Konuşmada plân sözlerin belli bir düzen içerisinde söylenmesidir. “Hiçbir konuşmacı önce kendi fikirlerini düzenlememişse dinleyicilerin üzerinde egemen olup onları arkasında sürükleyemez”(Şenbay, 1982: 6). Genellikle konuşma plânı yazılı anlatım plânı gibi hazırlanır ve konuşmada anlatılan konuya göre değişiklik gösterir. Bilimsel bir konuşmanın girişi ile siyasi bir konuşmanın girişi aynı olmaz.

Giriş bölümünde konuşmacı konuya güzel bir giriş yaparak dinleyicileri kendisine bağlayabileceğini veya kötü bir giriş yaparak kendisinden uzaklaştırabileceğini bilmelidir. Yani iyi bir başlangıç konuşmanın dinleyiciler üzerinde bıraktığı etkiyi arttırmada önemli bir unsurdur (Aktaş ve Gündüz, 2004). Giriş bir tanımlama veya tespit cümlesi ile yapılabilir.

Girişten sonra konuşmacı konusunu açmaya başlar. Burada konuyu açıklayacak örneklerle, delillere ve atıflara yer verilir. Konuşmanın en uzun ve en önemli bölümü burasıdır.

Konuşmanın son bölümü ise sonuç bölümüdür. Bu bölüm de çeşitli şekillerde oluşturulabilir. Konuşma, kısaca özetlenebileceği gibi duygulu veya coşkulu bir cümle ile de bitirilebilir.

Konuşma Provası

Prova, gerçekleştirilecek olan bütün etkinliklerde olduğu gibi konuşmada da çok önemlidir. Prova sayesinde konuşmacı konuşmasının nerelerinde hataların olduğunu, konuşma yaparken ne tür hatalar yapabileceğini ve konuşmasını nasıl yapması gerektiğini daha iyi anlar. Provalar bir ayna karşısında yapılırsa daha iyi olur. Çünkü konuşmacı aynada kendisini gördüğü için nasıl konuştuğu konusunda daha sağlam bir fikre sahip olur ve varsa hatalarını düzeltir. Ayrıca provayı başka bir kişinin de dinlemesi varsa vurgu, tonlama ve telâffuz hatalarını düzeltmesini sağlar.

5.2.1.2. Konuşma Öncesi Hazırlık

Kendine Güvenme

Kendine güvenme, bir işin başarılabileceğine olan inançtır. Özellikle konuşmada bu inanca sahip olmak çok önemlidir. Çünkü konuşmaya başarılı olunacağı inancı ile başlanmazsa, konuşma öncesinde tedirginlik veya çekingenlik başlayabilir. Bir de buna heyecan eklenirse konuşmada başarılı olmak imkânsız hâle gelebilir.

Öz güven eksikliği ile başa çıkılabilmesi için konuşmacı kendisini başarılı olacağına inandırmalıdır. Bunun için de kendisine “Başarılı olmamam için hiçbir neden yok.” gibi telkinlerde bulunabilir. “Konuşmacının ön hazırlık safhasında, gücünün son zerresine kadar kullanarak önce kendisini, bu işi en iyi yapacak noktaya geldiğine inandırması gerekir” (Ağca, 1999: 115). Ayrıca insanların kendisini dinlemek istediğini düşünmek de konuşmacıyı biraz rahatlatır.

Öz güven eksikliğinin bir diğer nedeni de konuşmacının kendisini hazırlıksız

hissetmesidir. Konuşma öncesi bütün hazırlıkları tam yapmak veya bu hazırlıkları bir başkasına kontrol ettirmek bu eksikliği giderebilir.

Aile içi ortam ve öğrencilerin okul ortamları da öz güven eksikliğine yol açabilir. Özellikle okulda öğrencilerin konuşmaktan sakındıkları, çekingen davrandıkları görülür. Bunun sebepleri çeşitli olabilir: Aile içi iletişimsizlik, öz güven eksikliği, psikolojik sebepler vb. Öğretmen bunları yenmede öğrenciye yardımcı olmalı, ona yol göstermelidir. Konuşma eğitimin amaçlarından birisi de budur.

Öz güven eksikliğinin giderilmesi için öğretmen okulda birtakım çalışmalar yapabilir, yaptırabilir. Bu yalnız Türkçe öğretmenleri tarafından değil öz güven eksikliği olan öğrencilerin diğer öğretmenleri tarafından da yapılmalıdır. Bu tür öğrenciler genellikle sınıfta söz almazlar ve öğretmen kendilerine soru soracak diye çekinerek kendilerini gizlemeye çalışırlar. Öğretmen onları cesaretlendirmek için önce onların bildiği konular hakkında konuşma başlatır ve onlara söz hakkı verir. Böylece öğrenci konular hakkında arkadaşları kadar kendisinin de bilgisi olduğunu anlayacak ve kendisine güvenecektir. Uygulanabilecek bir diğer yöntem de, konuşturmak istenilen öğrenciye diğer öğrencilerden habersiz ödev vermektir. Böylece öğrenci o ödevi hazırlanıp gelecek ve sınıfta bu ödev konuşulurken en fazla bilgiye sahip kişi olarak en çok konuşan olacaktır (İnan, 1947).

Öğretmenin öğrenciyi dinlemesi ve ona önem verdiğini hissettirmesi de güven sağlamada önemli etkidir (İnan, 1947). Bu öğrenciler için değil her yaştaki insan için geçerlidir. İnsanın dinlenildiğini bilmesi onu konuşmaya teşvik eder.

Aşırı öz güven de sakıncalı sonuçlar doğurabilir. Aşırı öz güven beraberinde benmerkezciliği ve diğer insanları umursamamayı getirebilir (Ağca,1999). Ayrıca aşırı güven dinleyicilerden gelecek beklenmedik sorular ve tepkiler sonucu olumsuz davranışlar sergilenmesine neden olabilir.

Sonuç olarak öz güven ne az ne de çok olmalıdır. Öz güven kişinin kendisine

iş yaptıracak kadar çok, boyundan büyük işlere kalkmasını engelleyecek kadar az olmamalıdır.

Tedbirli ve İtiyatl Olma

Tedbirli ve itiyatlı olmak karşılaşılabilecek olumsuzluklara ve engellere hazır olmak demektir. Bu tür olumsuzluklar karşısında konuşmacı zihnî yoğunluğunu bozmamalı, heyecana kapılmamalıdır. Akılcı ve pratik çözümler üretebilmelidir. Konuşmacı, hazırlıkların tamamı eksiksiz yapılmış olsa bile her zaman bir aksiliğin olabileceğini aklından çıkarmamalıdır.

Fizikî Kontrol

Konuşmacı konuşmaya başlamadan önce kendisini ve çevresini kontrol etmelidir. Giydiği elbiseden ayakkabıya, taktığı kravat veya fulara kadar her şeyi gözden geçirmelidir. Çünkü bunlar dinleyicilerin dikkatini çekecek şeylerdir. Uygunsuz veya uyumsuz renklere sahip bir kıyafet hem göze hoş gelmez hem de konuşmacının dinleyici üzerinde bıraktığı etkiyi olumsuz yönde etkiler.

Burada konuşmacının vücut sağlığı da önemlidir. Konuşmacı uykusuz ve aç olmamalıdır. Aç olmayacağı gibi kendisini rahatsız edecek derecede çok yemmiş olmaması da gerekir. Ayrıca kişisel ihtiyaçlarını gidermiş olmalıdır. Çünkü bunlar konuşma esnasında konuşmacının zihnini ve dolayısıyla konuyu dağıtıp, konuşmadaki bütünlüğü bozacak unsurlardır.

Ses de konuşma öncesinde kontrol edilmesi gereken fizikî bir unsurdur. Sesin boğuk olması, kısılması gibi durumlarda konuşma yapılmamalıdır. Çünkü yapılsa bile dinleyici üzerinde istenilen etkinin bırakılması zordur.

Zihnî Faaliyet

Konuşmacı zihinsel olarak konuşmaya hazır olmalıdır. Yani o anda sadece

konusmasına odaklanmalıdır ve motivasyonunu bozacak etkenlerden uzak olmalıdır. Sadece konuşma esnasında ne söyleyeceğini ve nasıl davranacağını düşünmelidir.

Mekân ve Dinleyici

Konuşmacı konuşma yapacağı yeri ve dinleyicileri kontrol etmelidir. Konuşma yapılacak yeri önceden görmek konuşmacının heyecanını azaltacaktır. Konuşmacı, konuşacağı yeri görerek kendisini oraya göre ayarlamalıdır. Yani nasıl oturacağı, hangi yönle bakacağı gibi konuları önceden tespit etmelidir. Dinleyicilerin nasıl oturduğunu, hangi tarafta daha çok dinleyicinin olduğunu, hangi tür dinleyicilerin nerelere oturduğunu konuşmacı önceden tespit etmeli ve konuşma esnasında buna göre davranmalıdır.

Göz İrtibatı

Konuşmacı kürsüye konuşma için çıkmıştır; bir yazıyı okumak için değil. Konuşmasını metinden yapıyor olsa bile ara sıra dinleyicilerle göz irtibatı sağlamalıdır. Konuşmasını irticalen veya ezberden yapıyor ise zaten dinleyicilerle sürekli bir göz irtibatı söz konusudur. Göz irtibatı konuşmacının dinleyicilerin kendisini dinleyip dinlemediğini kontrol etmesini sağlar. Ayrıca dinleyici üzerinde dinleme zorunluluğu uyandırır. Çünkü kimse konuşmacı kendisine bakarken onu dinlemeyip, başka bir şeyle ilgilenmez veya uyuklamaz. Dinleyicinin böyle bir davranışı görgü kurallarına da aykırıdır.

Okullarda da öğrencilere konuşma yaptırırken yukarıda bahsedilen hususlar göz önünde bulundurulmalı ve öğrenci uyarılmalıdır. Çünkü öğrenciler topluluk karşısında konuşurken dinleyiciye baktıklarında heyecanlanacaklarını veya kaldıkları yerden tekrar devam edemeyeceklerini düşünmektedirler. Öğrencilere birkaç kez uygulama yaptırıldığı takdirde bu korkuların yersiz olduğunu onlar da görecektir ve dinleyici ile göz irtibatının ne kadar önemli olduğunu farkına varacaklardır.

Ses Tonu ve Sesi Etkili Kullanma

Ses tonu konuşmayı etkili kılan önemli unsurlardandır. Doğru vurgulama ve tonlama kelimelerin dinleyici üzerinde bıraktığı anlamlarından doğan tesiri daha da arttıracaktır. Aktaş ve Gündüz eserlerinde bu konuyu şöyle açıklıyorlar:

“İnsan sesi tonlama, tını, ses bükümleri bakımından çok zengin bir yapıya sahiptir. Sesi farklı biçimlerde kullanarak sevinç, coşku, keder, kızgınlık vb. en küçük duygular dahi anlatılabilir. Bu itibarla sözlü anlatımda başarılı olmak için önce konuşmacının sesinin özelliklerini (tizlik, sertlik, incelik, genizden gelen ses, boğukluk vb.) tanımalıdır. Zirâ tekdüze, zayıf, pürüzlü, ince, genizden çıkan sesler, sert, kaba sesler duygu ve düşünceleri iyi aksettiremediği gibi dinleyenler üzerinde de iyi tesir bırakmazlar”(Aktaş, O.Gündüz, 2004:260).

Yukarıda zikredildiği gibi sesin kullanımı çok önemlidir ama gereksiz, yanlış vurgu ve tonlama sesin etkisini azaltır. Bunun için sesin kullanımına dikkat etmeli ve gereksiz yere sesi değiştirmekten kaçınılmalıdır.

Hareketler

Hareketler de tıpkı vurgu ve tonlama gibi doğru kullanıldığında sözün etkisini artırır; yanlış ve gereksiz kullanıldığında sözün etkisini azaltır. Özellikle konuşmacı bazen konuşmasını yaparken ellerini nereye koyacağını, nasıl hareket ettireceğini bilemez. Böyle bir durumda kalem vb. bir nesneyi, ilgiyi söylediklerinden çok bu nesnenin üzerine çekecek derecede oynamaması şartı ile eline alabilir.

Kullanılan hareketler konuşmacının, dinleyenlerin ve söylenilenlerin özelliklerine göre değişebilir. Meselâ ileri uzatılmış bir parmak meydan okuma, suçlama, bir fikri anlatmak için, bir yumruk kararlılık ve kızgınlığı anlatmak için, yukarı kaldırılmış açık bir el ikaz için, yarı açık el işareti ret, istek ve rica için (Aktaş, O.Gündüz, 2004) kullanılabilir.

Öğrencilerin yaptığı konuşmalarda da bu el ve kolları yerinde kullanamama durumu sıkça ortaya çıkabilir. Öğretmen yukarıda anlatıldığı gibi hareketleri doğru kullanma konusunda öğrencilere yardımcı olabilir. Özellikle konuşmadan önce yapılacak provalar bu eksikleri gidermede yardımcı olabilir. Öğrencinin konuşma esnasında duruşu da öğretmen tarafından kontrol edilmeli ve gayriciddî, söylediklerinin etkisini azaltacak tarzdaki hareket ve duruşlardan kaçınmaları konusunda öğrencileri uyarmalıdır.

İnandırıcılık, İlgı Çekme

Konuşmacının söylediklerinin dinleyicilerin ilgisini çekmesi de çok önemlidir. Çünkü insan ilgisini çeken konuları daha iyi dinler ve anlar. Dinleyicinin konuşulan konuya ilgi duyması konuşmacıyı da olumlu yönde etkiler. Bunun için konuşmacının seçeceği konu dinleyicinin ilgisini çekecek tarzda olmalıdır. Bunun yanı sıra konu ne kadar ilgi çekecek bir konu olursa olsun bazen dinleyicinin ilgisi dağılabilir. Böyle bir durumda konuşmacı konuşma arasında konu ile alâkalı bir fıkra, nükte, anı veya kıssa anlatarak dinleyicinin ilgisini tekrar konu üzerine toplayabilir.

İnandırıcılık da konuşmanın dinleyiciler tarafından ilgi ile dinlenmesini sağlayan unsurlardandır. Bu da ancak söylenilenlerin yanı sıra jest, mimik ve hareketlerle sağlanabilir. Aslında inandırmak bir bakıma konuşmanın sonunda elde edilen üründür. Çünkü konuşma sonunda eğer dinleyici söylenilenlere inanmamışsa konuşmacı boşuna konuşmuş demektir. Bunun için konuşmalarda inandırıcı olmalı ve dinleyicinin ilgisi dağıldığı anda tekrar toplanabilmelidir.

Dinleyicilerin ilgisini çekme ve ilgiyi üzerinde tutma özellikle dinleyici kitlesi öğrenci ise daha zordur. Öğrencinin bir konu üzerinde odaklanıp o konuyu dikkatli bir şekilde dinleme süresi, seviyesine göre değişmekle birlikte ilköğretim çağındaki öğrencilerde kısadır. Bunun için konuşmacı böyle bir topluluk karşısında konuşurken daha dikkatli olmalıdır. Özellikle öğretmenler öğrencilere tören vb. yerlerde konuşma yaptırırken konuşmalarını sıkıcılıktan kurtaran birtakım anı, nükte

veya kıssaları konuşmalarının içerisine yerleştirmelerini söyleyebilir.

Konuşma Süresi

Konuşma süresi de konuşmacının dikkat etmesi gereken noktalar arasındadır. Bu süre dinleyici kitlesine, konuşmanın konusuna, konuşulan ortama göre değişir. Konuşma süresinin çok kısa sürmesi konunun gerektiği gibi açıklanamamasına, çok uzun sürmesi de dinleyicinin dikkatinin dağılmasına ve konunun anlaşılmamasına yol açabilir.

İlköğretim okullarında öğrencilere yapılan konuşmaların süresi de öğrencinin seviyesine göre ayarlanmalıdır. Konuşma yapmak üzere görevlendirilen öğrencilerin konuşmaları da yine konuşmacı ve dinleyici seviyesine göre ayarlanmalıdır.

5.2.2. Münazara

Münazara tez-antitez şeklinde ortaya konan bir konuda, karşıt görüşlü iki grubun konuşmasıdır. Bir tür konuşma yarışıdır (Göğüş, 1978). Okullarda en çok uygulanan çoklu konuşma şeklidir. Düzenlenişi şu şekildedir:

Öncelikle tez ve antitez olacak şekilde iki konu tespit edilir. Bu konuları savunmak için öğrencilerden iki grup oluşturulur. Grupların gerek konuşma becerileri, gerek araştırma yöntemlerini bilmeleri açısından birbirine denk olmalıdır. Bu gruplardaki öğrenci sayısı konunun savunulmasının kolaylığına veya zorluğuna göre değişir ama en az üç öğrenciden oluşmalıdır. Daha sonra öğrencilere konular verilir. Konular verilirken öğrencilerin istekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Konu dağılımından sonra öğrencilere konularını nasıl savunacaklarını tespit edip, araştırmaları için süre verilir. İki grupta konularını kendi üyeleri arasında dağıtarak iş bölümü yapar. Araştırma sürecinde öğrenciler kütüphanelerden, basılı ve görsel medyadan faydalanarak konuları hakkında bilgi toplarlar. Bir süre sonra toplanıp bir durum değerlendirmesi yaparlar. Bu değerlendirmede konunun hangi yönlerini iyi araştırdıkları, karşı grubun hangi konular hakkında soru sorabileceği gibi konularda görüş alış verişinde bulunurlar. Münazara zamanı geldiğinde en az üç kişiden oluşan,

konuşmacıların olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirecek olan jüri üyeleri seçilir. Jüri üyeleri öğretmen ve öğrencilerden oluşabilir. Jüri üyelerinden sonra münazarayı yönetmek üzere grupların üzerinde uzlaştıkları bir başkan seçilir. Münazara başladığında ise başkan tarafından önce kimin konuşmaya başlayacağını tespit etmek için kur'a çekilir. Bu arada gruplarda kendi aralarında bir başkan veya sözcü seçerler. Önce kur'ada ilk söz hakkını kazanan grubun sözcüsü konuşmaya başlar. Daha sonra da karşı grubun sözcüsü konuşur. Bu konuşmalarda konuların ne olduğu, hangi yönlerin ele alınacağı dinleyiciye ayrıntılı olarak anlatılır. Sözcülerin konuşmaları bittikten sonra münazaraya bir süre ara verilir. Bu sürede gruplar kendi aralarında konuşarak karşı gruba hangi yönlerden ne gibi sorular soracaklarına karar verirler. Münazara tekrar başladığında bir grup karşı gruba sorularını sorar, bu grupta önce soruları cevaplar daha sonra kendi sorularını sorarlar. Münazara böylece sürüp gider. Münazaranın sonunda ise jüri birinci olan grubu açıklar ve bu gruba ödül verilir.

Münazarada jürinin değerlendirme kıstasları şunlar olabilir:

- Konuşma becerisi,
- Sunuşun etkili ve sıralı olması,
- Grupların gösterdiği delillerin ve açıklamaların yeterliliği ve inandırıcılığı,
- Sorulara verilen cevaplar.

Okullarda yapılan münazara çalışmalarında önemli olan öğrencilere konuşma becerisi kazandırmak, araştırmaya yönlendirmek, demokratik bir tutum (karşıdakine söz hakkı verme, karşıdakini dinleme, karşı gruptakilerin sadece düşüncelerine karşı olmak vb.) içerisinde bir toplantıya katılma becerisi kazandırmaktır. Aşağıda öğrencilere düzenlettirilecek münazara çalışmaları için konu örnekleri verilmiştir.

- Eğitimde okul mu önemlidir; aile mi?
- Başarının anahtarı zekâ mıdır; çalışma mı?
- Para her kapının anahtarı mıdır; değil midir?
- Çok okuyan mı daha çok şey bilir yoksa çok gezen mi?

5.2.3. Konferans

Öğrencilerin seçilen bir konu hakkında topladıkları bilgileri diğer öğrencilere anlatmasına denir. Konuşma çeşitleri içerisinde en çok hazırlık ve bilgi toplamayı gerektiren çalışmadır (Göğüş, 1978).

Konferans çalışmasında konuşmacılardan başka bu konuşmacıları dinleyicilere sunacak bir de sunucu seçilmelidir.

Konferans çalışmasının amacı bir fikri dinleyicilere benimsetmektir. Bunun için de önce konu ortaya konur. Daha sonra dinleyicilerin zihinlerinde oluşabilecek sorular cevaplandırılmaya çalışılır (Aktaş ve Gündüz, 2004).

5.2.4. Tartışma

Tartışma önceden belirlenmiş bir konu hakkında farklı düşüncelere sahip kişilerin bir araya gelerek konu hakkındaki fikirlerini ileri sürmeleri ve konuyu açıklığa kavuşturmak için yaptıkları konuşmalara denir.

Tartışma öğrencilerin dinleme becerilerini ve başkalarının konuşma hakkına saygı göstermelerini sağlaması açısından önemli bir çalışmadır. Burada öğretmen kesinlikle öğrencilerin birbirleri ile girecekleri sataşmalara ve kavgalara meydan vermemelidir. Bir konuşmacı fikirlerini açıklarken diğer konuşmacılar onu dikkatle dinlemeli, ona vereceği cevapları beyninde oluşturmalıdır. Birisinin konuşması bitmeden diğeri söze girmemelidir.

5.2.5. Açık Oturum

Seçilen bir konunun konu hakkındaki uzman kişiler tarafından etraflıca ortaya konulmasıdır. Açık oturumda bir başkan ve en az üç konuşmacı bulunmalıdır. Söze önce başkan başlar, konuyu genel hatları ile dinleyicilere açar ve konuşmacıları tanıtır. Konuşmacılar da kendilerine ayrılan süre içerisinde konunun bir yönünü

ortaya koyarlar. Burada bir sonuca varmaktan çok dinleyicilere bir konu hakkında bilgi vermek amaçlanır (Aktaş ve Gündüz, 2004).

5.2.6. Panel, Forum

Panel de açık oturum gibi yapılır. Bir başkan ve en az üç konuşmacı tarafından gerçekleştirilir. Yine açık oturumda olduğu gibi konuşmacılar kendilerine verilen sürede konuşmalarını yaparlar. Açık oturumdan farkı ise burada konuşmacılar birbirlerine ve dinleyiciler konuşmacılara soru sorabilmektedirler.

Forum da açık oturum gibi yapılır. Fakat bu konuşma türünde dinleyiciler de konu hakkındaki düşüncelerini açıklayabilirler.

Okullarda yapılacak bu çalışmalarda amaç öğrenciye topluluk karşısında söz söyleyebilme becerisini kazandırmaktır. Seçilecek konular ve çalışmaların düzenleniş şekli bu amaca hizmet eder mahiyette olmalıdır.

6. BÖLÜM

SONUÇ

1- İlköğretim ikinci kademedeki Türkçe öğretimi öğrencilerin kullandığı dili daha etkili ve doğru bir biçimde kullanmalarını öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için de dört temel dil becerisinin (okuma, dinleme, konuşma, yazma) geliştirilmesi gerekmektedir.

2- Bu beceriler anlama (okuma, dinleme) ve anlatma (konuşma, yazma) olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Bu beceriler birbiri ile ilişki içerisinde. Birinin gelişmesi veya gelişmemesi diğerlerini de olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Dil becerileri arasındaki bu etkileşme şu şekilde açıklanabilir: Anlatma becerileri içerisinde yer alan konuşma ve yazma becerilerinin gelişebilmesi için anlama becerileri içerisinde yer alan okuma ve dinleme becerilerinin gelişmiş olması gerekir. Çünkü insanın bir konu hakkında konuşabilmesi için o konu hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bu da okuma ve dinleme yolu ile olur. Aynı şekilde anlama becerilerinin gelişmesi için de anlatma becerilerinin gelişmesi gerekir. Öğretmen Türkçe derslerinde bu becerilerin hepsini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır.

3- Okuma becerisi öğrencilerin konuşmasını etkileyen önemli becerilerdendir. Çünkü öğrenci okuma yolu ile birikim kazanır. Kazandığı bu birikimleri de konuşma veya yazma yolu ile dış dünyaya aktarır. Aynı zamanda okuma becerisi öğrenciye yazı dilini, kültür dilini öğretmesi açısından da önemlidir. Öğrenci sesli okuma çalışmaları ile konuşurken yanlış telâffuz ettiği kelimeleri düzeltecek ve eğer konuşmasında yerel ağız söyleyişlerine yer veriyorsa kelimelerin İstanbul Türkçesindeki söylenişlerini öğrenecek ve uygulamış olacaktır. Ayrıca imlâ kurallarına uyarak bir metni okuduğu zaman, konuşurken de nerelerde duracağını, nerelerde durmayacağını daha iyi kavrayacaktır. Bu sebeplerle öğretmen öğrencilerin bilgi birikimlerini arttırmak için onlara sessiz, doğru konuşmaları ve kelimeleri doğru

telâffuz etmeleri için de sesli okuma çalışmaları yaptırmalıdır. Bu çalışmalar sırasında öğrenci dikkatle takip edilmeli, yanlışları uygun bir üslûpla düzeltilmeli ve gerekli uyarılar yapılmalıdır.

4- Dinleme becerisi de konuşma becerisinin gelişiminde önemli bir etkindir. Çünkü insanın konuşması için kendisini bir başkasının dinlemesi gerekir. Dinleme becerisi de tıpkı okuma becerisi gibi öğrencilerin konuşmaları için gerekli birikimi kazanma yollarından birisidir.

5- Dinleme ve konuşma aynı zamanda iletişimin iki ana unsurudur. İnsanoğlunun günlük hayatta en fazla kullandığı sözlü iletişimin gerçekleşmesi için bir kaynak yani konuşmacı ve bir alıcı yani dinleyici olması gerekir. Bunun için öğrencilere etkin dinleme öğretilmelidir.

6- İletişim kurma aynı zamanda toplumsal bir beceridir. Eğer toplumda sağlıklı bir iletişim olmazsa yani insanlar birbirlerini dinlemez ve anlamazlarsa bu durum toplum içerisinde çatışmalara yol açabilir. Öğrencilere kendilerine birisi söz söylerken onu dinlemeleri gerektiği, yoksa yanlış anlamalara sebep olunabileceği, dinlemenin aynı zamanda karşıdaki konuşan insana saygı göstergesi olduğu anlatılmalıdır.

7- Öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişmesi onların gelecekteki başarıları için de önemlidir. Dinlemesini bilmeyen bir öğrenci öğretmen ne kadar güzel ders anlatırsa anlatsın derste başarılı olamaz. Bu sadece Türkçe dersleri için değil bütün dersler için geçerlidir. Aynı şekilde konuşma becerisi gelişmemiş bir öğrenci kendisini ve bildiklerini ifade edemediği için derslerde başarılı olamaz.

8- Dil becerileri başta Türkçe dersi olmak üzere bütün derslerde uygulattırılmalı ve öğrencilerde meydana gelecek değişimler takip edilmelidir. Bu amaçla eğitim-öğretim yılı başında yapılan öğretmenler kurulunda bütün derslerde öğrencilerin dil becerilerine dikkat edilmesi karar altına alınabilir. Diğer derslerin öğretmenleri öğrencilerin dil becerilerinde özellikle konuşma becerilerinde bir

aksaklık gördükleri zaman Türkçe dersi öğretmeni ile iş birliği yapmak sureti ile bu aksaklığı gidermeye çalışmalıdır.

9- Konuşma çeşitleri öğrencilere kavratılmalı, nerede ve nasıl konuşacakları konusunda bilgilendirilerek bu konuşma çeşitleri öğrencilere uygulanmalıdır. Özellikle hazırlıksız konuşmalara ağırlık verilmelidir. Çünkü bu tür konuşmalar öğrencilerin günlük hayatlarında en çok kullandıkları konuşma çeşitleridir. Bunları öğrenmek ve doğru bir biçimde uygulamak öğrencilerin sosyalleşmeleri açısından da önemlidir.

10- Konuşmanın hangi aşamalarla oluştuğu, oluşumunda hangi organların rol oynadığı öğrencilere kavratılmalıdır. Özellikle seslerini nasıl kullanacakları, ses bozuklukları var ise bunları nasıl düzeltecekleri öğrencilere öğretilmelidir. Öğretmen de bu çalışmalar sırasında öğrencideki değişimleri takip etmelidir. Telâffuz hataları yapılacak çalışmalarla düzeltilebilir. Öğretmen öğrencilerdeki telâffuz hatalarını doğru bir şekilde tespit etmeli ve bunları düzeltmek için öğrencilere çalışmalar yaptırmalıdır.

11- Öğretmen öğrencileri konuşmaya özendirecek çalışmalar yapmalıdır. Örneğin güzel konuşan öğrenciye sınıf içerisinde teşekkür edilebilir veya küçük bir ödül verilebilir. Bu ödül maddî değeri olan bir ödül olabileceği gibi not ile değerlendirme de olabilir.

12- Konuşma bozukluğu olan öğrenciler öğretmen tarafından tespit edilmeli ve ailelerine bildirilmelidir. Fizikî bir özre dayanmayan bozukluklar öğretmen, aile iş birliği ile giderilmeye çalışılmalıdır. Giderilemeyen bozukluklar konusunda aileler bir uzmana yönlendirilmelidir.

13- Konuşmanın oluşumunda beynin çok önemli fonksiyonları vardır. Konuşma eğitimi verilirken öğrencilere, beyinlerinin sağ ve sol yarım kürelerini geliştirmeye yönelik çalışmalarla hafızalarını güçlendirecek egzersizler yaptırılmalıdır.

14- İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine konuşma becerisinin önemi kavratılmalıdır. Konuşma becerileri geliştiği takdirde derslerde ve sosyal hayatta başarılarının nasıl artacağı anlatılmalıdır. Ayrıca dilin ve konuşma becerisinin millet oluşumunda ve milleti bir arada tutmada nasıl bir rol oynadığı Türk Edebiyatı'nın klâsik olarak nitelendirilen seçkin örnekleri ile sezdirilmelidir.

15- Öğrencilerin konuşma becerileri okul, aile, öğretmen ve çevre iş birliği ile geliştirilmelidir. Konuşma becerisi hakkında aileler bilinçlendirilmelidir. Bu konuda da görev yine Türkçe öğretmenleri ile okulların rehberlik servislerine düşmektedir. Okullarda yapılan veli toplantılarında konuşma becerisi hakkında aileler bilgilendirilmeli ve onlara çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği anlatılmalıdır. Okul ve aile iş birliği yaparak öğrencilerin çevreleri dikkatle incelenmeli ve hem konuşma becerilerinin gelişimi hem de kötü arkadaşlıklar edinme açısından olumsuz bir durum var ise gerekli önlemler alınmalıdır.

16- Öğretmenler öğrencilere sınıfta rahat bir konuşma ortamı oluşturmalıdır. Öğrenciler edep kuralları çerçevesinde istediklerini söyleyebilmelidirler. Öğretmenin kendisi de gerek davranışlarıyla gerekse konuşmasıyla öğrencilere örnek teşkil etmelidir. Öğretmen konuşmalarında argo kelimeler ve ağız özelliklerini kullanmamalıdır. Ayrıca öğrencinin gururunu kırıcı, sınıf önünde rencide edici sözlerle öğrenciyi uyarmamalıdır. Bu öğrencinin genel olarak ders etkinliklerinden ve konuşmadan soğumasına, öz saygısının yok olmasına yol açar. Öğretmen öğrencilerle konuşurken “sen dili”ni değil “ben dili”ni kullanmalıdır (Öner, 2000). Böylece öğrencileri suçlamadan, yargılamadan onlara verilmek istenen mesaj verilmiş olur.

17- Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek için sınıf içerisinde ve okul dışında birtakım çalışmalar yaptırılabilir. Bu çalışmalardan ilki tasvir çalışmalarıdır. Bu tasvir çalışmalarında yakın çevre yaşanan, gezilen, görülen yerler; tanık oldukları, duydukları veya okudukları bir olay; tanıdıkları, gördükleri bir kimse ya da canlı; okudukları bir kitap veya seyrettikleri bir film anlattırılabilir. Tasvir

çalışmaları basitten zora, yakından uzağa doğru yaptırılmalıdır.

18- Konuşma becerisini geliştirmek için tasvir çalışmalarından başka atasözlerini, özdeyişleri açıklama; öğrencilere meraklarını, yaptıkları bir nesneyi, gelecekle ilgili düşüncelerini ve ülkemizin sorunlarını anlattırma; tanışma, tanıştırma konuşması; adres sorma, adres verme; bir yeri tarif etme, telefonla konuşma; görüşme, bir kişiyi tanıtma, açış, takdim konuşmaları, canlandırma ve oyun çalışmaları da yaptırılabilir.

19- Hazırlıklı konuşmalarda da öğrencilere bir konuşmanın nasıl hazırlanacağı ve konuşma öncesinde nelere dikkat edilmesi gerektiği anlatılmalıdır. Sınıf içinde ve okul çapında yaptırılacak hazırlıklı konuşma çalışmaları olarak münazara, konferans, tartışma, açık oturum, panel, sempozyum, forum düzenlettirebilir. Bu çalışmalar sayesinde öğrencinin konuşma becerisi gelişeceği gibi başkasının söz hakkına saygı duymak, topluluk karşısında konuşma yapmak, verilen sürede fikirlerini ve konuşmasını sınırlayabilme becerileri de gelişecektir.

20- Konuşma becerisi uygulama ile gelişir. Bu sebeple öğrencilere sık sık hazırlıklı ve hazırlıksız konuşma çalışmaları yaptırılmalıdır. Öğrenciler bu çalışmalar sayesinde güzel ve etkili konuşmayı öğrenirken Türkçenin güzelliklerinin de farkına varacak ve bu dili kullanmanın gururunu yaşayacaktır.

21- Öğrencilere Türkçe sevdirmeli ve onu kullanırken gurur duymaları sağlanmalıdır. Çünkü dil milleti bir arada tutan önemli faktörlerden birisidir. Türkiye'nin geleceği için öğrencilere dil bilinci aşılanmalıdır. Özellikle gençler arasında yaygın olan, Türkçeyi yabancı kelimeler karıştırarak kullanma merakı önlenmelidir. Dilin korunması konusunda sadece eğitimciler değil devlet kurumları ile bütün toplum birlikte hareket etmelidir.

KAYNAKÇA

ADALI, Oya. (1983). *Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Üstüne. Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı*. (379–380), 31–35.

AĞCA, Hüseyin. (1999). *Sözlü Anlatım*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

AKSAN, Doğan. (1975). *Ana Dili. Türk Dili*. XXXI (285), 423–434

AKTAŞ, Şerif ve O. GÜNDÜZ. (2004). *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

BAYMUR, Fuat. (1942). *Çocuklarda Sözlü İfadeyi Nasıl Geliştirmeli? İlk Öğretim*. 7 (121), 1625–1626.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit. (1996). “*Türkiye’de ve Dünyada Anadili Eğitimi Sempozyumu*” *Toplantısı. Çağdaş Eğitim*, (226), 5–6.

BUGAY, Funda. (1990). *Aile İçi Tutumların Kekemelik Problemi Olan Çocukların Psiko-Sosyal Gelişimine Etkisinin İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi).

CEBİROĞLU, Rıdvan. (1963). *Konuşma Bozuklukları: Rehabilitasyon ve Tedavisi*. Ankara: Gürsoy Basımevi.

ÇEVİK, Nuri. (2002). *Konuşma Tekniği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇİFTÇİ, Musa. (1998). *Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 59–71.

DEMİR, Mevlüt. (1999). **Kamudaki Verimliliğin Arttırılmasında “Konuşma”nın Yeri ve Önemi.** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

DEMİREL, Özcan. (1999). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi.** İstanbul: MEB Yayınları.

DÖKMEN, Üstün. (2003). **İletişim Çatışmaları ve Empati.** İstanbul: Sistem Yayıncılık.

DUMAN, Asiye. (1998). *Neden Türkçe Eğitimi.* **Türk Dili, I** (558), 413–415.

ERCİLASUN, Ahmet B. (2000). *Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken Millî Kimlik Oluşturmada Dilin Önemi.* **Türk Dili, I** (579), 3–6.

ERGENÇ, İclâl. (1994). *Beyindeki Dil.* **Bilim ve Teknik.** (314), 36-39.

————— (1995). **Konuşma Biçimi Ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü.** Ankara: Simurg Yayınları.

ERGİN, Muharrem. (1993). **Edebiyat ve Eğitim Fakülteleri için Türk Dil Bilgisi.** İstanbul: Bayrak Yayınları.

GÖĞÜŞ, Beşir. (1978). **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi.** Ankara: Kadioğlu Matbaası.

GÜRZAP, Can. (2003). **Konuşan İnsan.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İNAN, M.Rauf. (1947). *Çocukları Konuşturma Tekniği.* **İlk Öğretim.** 12 (225–227), 2954–2955.

KAPLAN, Mehmet. (1997). **Nesillerin Ruhu.** İstanbul: Dergâh Yayınları.

_____ (2002). **Kültür ve Dil**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal. (1990). **Sözlü / Yazılı Kompozisyon Konuşmak ve Yazmak Sanatı**. İstanbul: İnkılâp Kitap Evi.

KARAKUŞ, İdris. (1996). *Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*. **Türk Dili**, (539), 532–545.

_____ (1997). *Çocukta Dil Gelişimi*. **Türk Dili**, I (544), 372–379.

KAVCAR, Cahit, F. OĞUZKAN ve S. SEVER. (1995). **Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi**. Ankara: Engin Yayın Evi.

KAYAALP, İsa. (1998). **İletişim ve Dil**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

KILIÇ, Mehmet. (2000). *Konuşma Eğitimi*. **Millî Eğitim**. (145), 34–35.

KIZILOLUK, Hakkı. (2001). *Sınıf Ortamında Öğretmen Öğrenci İletişiminin Yatay veya Dikey Olmasının Öğrenme Üzerindeki Etkileri*. **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**. 25 (1), 151–159.

KING, Lary. (1998). **Kiminle, Ne Zaman, Nerede, Nasıl Konuşmalı**. (Çev. Yasemin Özdemir), İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

KONUKLU, Nilsun. (1991). **Adana İli Merkez İlkokulları Öğrencilerinin Konuşmalarının Eklemleme Bozukluğu Yönünden Değerlendirilmesi**. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KORKMAZ, Alâeddin. (1986). **Tamamlayıcı Uygulama Metinleriyle Türkçe Kompozisyon**. İstanbul: Ötüken Neşriyat

KUZU, Tülay Sarar. (2003). *Eğitim Öğretim Ortamında Etkili Sözel İletişim*. **Millî Eğitim Dergisi**. (158), 10-17.

MAVIŞ, İlknur. (1999). **Sözyitimli İki Olguda Türkçe Biçimbirim Kullanımının Betimlemesi ve Kendiliğinden iyileşmenin İzlenmesi: Örnek Olay Çalışması**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

MUALLİMOĞLU, Nejat. (1957). **Güzel ve Tesirli Konuşmak**. Ankara: Sermet Matbaası.

ÖNER, Uğur. (2000). *Çatışma Çözme ve Arabuluculuk Eğitimi*. Y. KUZGUN (Ed.), **İlköğretimde Rehberlik**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 189–236.

ÖZ, M. Fevzi. (2003). **Uygulamalı Türkçe Öğretimi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

ÖZBAY, Murat. (1997a). *Türkçe Öğretiminde Programın Önemi*. **Çağdaş Eğitim**, (232), 34–35.

_____ (1997b). *Test Türü İmtihanların Türkçe Öğretimindeki Yeri*. **Bilge**, (11), 13–16.

_____ (2001). *Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları*. **Türk Dili**. (589), 9–14.

ÖZDEMİR, Emin. (1983). *Anadili Öğretimi*. **Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı**. (379–380), 18–30.

ÖZGÜR, İskender. (2003). *Konuşma Bozuklukları ve Sağaltımı*. Adana: Nobel Kitabevi.

PAKNADEL, A.Canar. (1995) IX. Dilbilim Kurultayı. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları. 316–323.

ŞENBAY, Nüzhet. (1982). *Gençler İçin Söz ve Diksiyon Sanatı Elkitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (1997). *Alıştırma Diksiyon Sanatı*. İstanbul: MEB Yayınları.

TAŞER, Suat. (2000). *Konuşma Eğitimi*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.

TEMİZYÜREK, Fahri. (2004). *Türkçe Öğretiminde Konuşma Eğitiminin Yeri ve Önemi*. XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları. III, 2769–2784.

TOR, Hacer. (1995). *Aile İçerik Etkileşiminin Çocuk Eğitimindeki Rolü*. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi. (3), 13-21.

TOWNSEND, Roz. (2002). *Okuma Zenginliği*. (Çev. Tayfun Keskin), İstanbul: Sistem Yayıncılık.

TOZAR, Zeynep. (2002). *Sözsüz Dünyadaki 'Sesimiz' ...Beden Dili*. Bilim ve Teknik (412), 68–72.

VURAL, Mehmet. (2001). *Ev ve Sınıf Etkinlikleri Antolojisi*. Erzurum: Yakutiye Yayıncılık.

YALÇIN, Cevdet. (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Plânlı Konuşma ve Yazma Sanatı*. Ankara: Art Yayınları.

YALÇIN, Alemdar. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

YALÇIN, Alemdar ve G. AYTAŞ. (2002). *Tiyatro ve Canlandırma Sahneleme Teknikleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

YAMAN, Ertuğrul. (2001). *Doğru, Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

YILMAZ, Zeynep A. (2002). *Ana Dili Becerilerinin Kazandırılmasında Türkçe Öğretmeninin Sorumluluğu*. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, (34), 25–27.

ZEYBEK, Işıl. (2000). *Topluluğa Seslenme: Tüsiad, Müsiad Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).